

פסח תשפ"ד

שנה י"ב
גליון ל"א

החשיפה

ליקונו מאמרים והברי חיווק ואמונה מספרים הקדושים על פרשת השבוע

ליל שימורים.

ודע אחי **שהליל שמורים** חג גדול וקדוש מאד מאד, כי **היא היא האירוסין בין ישראל לאביהם שבשמים** ובה ז' ברכות ויין, קידוש, אשר גאלנו, יין, על נטילת ידיים, המוציא, אכילת מצה, כמובא בחק יעקב סימן סק"ו (ועיין בני יששכר (חודש ניסן מאמר ח אות ד). ומקור הענין דז' ברכות הוא בזה"ק פנחס (רנא עמוד ב) לברך (שבע ברכות בליל פסח וכו' ע"ש) והוא משומר ובא, ומצה שמורה שהוא מייך המשומר כדאיתא בשל"ה הק', ועוברים בה בקטנות כל ימי עולם והיא היא החדר הקטן מוזמני העולם, **לכן צריכה שמירה יתירה וחומרות רבות** כדאיתא בש"ע, ואיסור חמץ במשהו כעבודה זרה ר"ל, כי אצל כל המלכים והשרים בארמונם הנפלאים משומר החדר הקטן הזה מאד כמובן כי הוא תכלית בקטנות מכל הארמון, לכן רציחה ר"ל היא העבירה החמורה מכל התורה כולה (רמב"ם הל' רוצח), והאדם העולם הקטן צריך שמירה ויש מלאכים השומרים אותו כדכתיב (תהילים צא, יא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך, ולכן פסח כנגד אברהם כמו"ש הטור (או"ח סימן תי"ז), כי זה הוא החדר הקטן וכן זה, ולכן שמור את חודש האביב, וכן בית המקדש כנגד העולם, שהוא החדר הקטן לכל העולם כידוע מדרשת חז"ל הק' ומסו"ק תורת העולה מהרמ"א ז"ל, ולכן בו מצות עשה לשמירה (רמב"ם פרק ח מהלכות בית הבחירה) ושם אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין.

הרה"ק משאץ לונדון ז"יע, אור גנוז פסח, אית בתי"ד

ליל הסדר.

...כי **מובטחים אנחנו אפי' בגלות** החיל בשעה שאנחנו יושבים לספר יציאת מצרים לבנינו להשריש לבותם ביראת ה', אזי **שפע אלוה-ה עלינו כמו בצאתינו ממצרים...**

הרה"ק מרן בעל החתם סופר ז"יע,

דרשות חת"ס, שבה"ג תקצ"ד, עמוד רנב בד"ה הא לחמא עניא בתי"ד

סעודת יום טוב – שולחן ערוך.

יחשוב **שהסעודה היא כמו סעודה רוחניות כעין מטעמי יצחק**, ודוגמא ורמז לסעודות לוייתן. על כן ישב הוא ובניו כאוכל בפני המלך, **וישבו בקדושה ובטהרה**, לא ישמע קולם בשום שיחה בטילה בעולם בלתי לה' לבדו בסיפור יציאת מצרים לא זולתו.

...**ואפיקומן הנאכל באחרון בודאי מורה על עולם הבא**. והוא מורה על מצה שמורה, **בודאי הוא בסוד יין המשומר**. ונאכל על השובע, מי ששבע במצוה, כמו שנאמר (תהלים יז, טו), אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך. ...ענין מרור, **מרור בגימטריא מות שהם הדינים הקשים**, וצריך ללועסו בלי"ב שיניים שהם נגד ל"ב נתיבות חכמה, ובלועסן ימתק המרירות שבהן, ולכן בלע מרור לא יצא עד שילעיסנו וימתיקנו.

של"ה הקדוש, מסכת פסחים, ביאור ההגדה, טו בתי"ד

כבד לב פרעה מאן לשלח העם.

...דלכאורה יפלא היתכן שהיו פרעה ומצריים טפשים כ"כ, שיסבלו כל הרעות והצרות ההמה, והכניסו את עצמם בסכנת נפשות, ולא אבו לשמוע

בקול ד' לשלח את ישראל מארצם, הגם כי הקשה ד' את רוחו, עכ"ז צריך שתהי' לו איזה סברא שבה יתלה טפשותו.

...אולם באמת **תמיחות כאלו נמצא גם אצלנו**, ונראים בחוש בכל דור ובכל יום, וכמו שאומרים בתפלה זכה מתמיהים אנחנו על נפשינו איך נעשתה התועבה כזאת וכו', ואחר החטא שכבר הוטרף כנגיעה יפלא בעיני החוטא, איך בא לידי סמיות עינים כ"כ, ואיך סר שכלו ממנו בעת כחטא. אבל ההסבר הברור בענין זה כבר נתבאר בדברנו בכ"מ, דכח הנגיעה והרצון המוחלט משחד דעתו של אדם, ואין בכוחו לראות ולהשיג האמת, כי השוחד יעור עיני חכמים, וע"כ עושה גם מעשים אשר הם זר ורחוק משכל האנושי, ולא ירגיש בהם לצר אבדון נפשו ושכלו ע"י כח הנגיעה, ואמ"כ כשיסור ממנו הנגיעה יראה למפרע בטפשותו, ויתמה על נפשו ועל דעתו, איך הסכימה דעתו לעשות כזאת, אבל כל זמן שאש הנגיעה תבער בו, הוא משוחד אלי' בכל חושי וואבריו, ולא יראה ולא ישמע ולא יבין בשכלו כלל...

הרה"ק בעל הדברי יואל מסאטמאר ז"יע, עה"ת פרשת בא עמוד רעא בתי"ד

למען תספר באוזני בנך.

מסורה, 'למען' תספר באוזני בנך (שמות י, ב). 'למען' ירבו ימיכם (דברים יא, כא). נראה לי פשוט על פי דברי מרן החתם סופר (פרשת נצבים כט, ל – והותירך ה' וגו' בפרי בטנך) והארכתי בהם בכמה מקומות, שהקב"ה מאריך ימי הצדיקים אף על גב שהם השלימו נפשם כבר, אבל לתועלת הבנים מניחם בעולם, ועל ידי שתספר לבנך – **על ידי זה ירבו ימיכם**.

הגה"צ ר' יעקב פראגער זצ"ל בעמח"ס שו"ת שאילת יעקב ואבדק"ק פעטראווסעלא

(חדב"ן הגה"צ בעל המהר"ם שיק זצ"ל), תורת יעקב ח"א עה"ת פרשת בא

מגביהין את הקערה.

היינו על ידי קדושת אכילת מצה, **זוכים לתקן את מה שפגמו בכל ימות השנה על ידי אכילת איסור**, והוה מגביהין את הקערה של כל השנה עכשיו בסדר של חג הפסח.

הרה"ק בעל העקידת יצחק מאלכסנדר ז"יע הי"ד, עקידת יצחק, פסח תרצ"ו

כרפס.

אומר היה רבנו, כי כרפס רומז על פרך ויסורים (מגן אברהם סימן תעג), על כן טיבולו **במלח**, הרומז להפסקת היסורים, שלא ירבו עוד ויאמר לגלותנו די – במה שכבר השלמנו עד עתה. ובוהו טעם לשבח לסמיכת הסימנים כרפס (ו) **יחץ**, היינו לחלק ולהפסיק את הגלות והפרך, ויאמר די לצרותינו.

הרה"ק ר' מנחם מענדיל מוישווא ז"יע, תולדות הגאון הקדוש מוישווא חלק א עמוד תעט

טיבול בחרוטה, המתקת המרור.

...ובהיות שטיבול בחרוטה הוא המתקת דיני מרור, לכן טיבול"ל חרוט"ת גימ' בל"ע המו"ת לנצ"ח שהם בחי' מרור"ר העולה ככה בחי' העדר החיים, אבל בטיבולו בחרוטה שהם רות"ח ח"ס גי' חיים"ם יהי' בלע המות לנצח ונמשך אור החיים בטיבולו.

הרה"ק ר' צבי אלימלך מבלאזוב ז"יע, צבי לצדיק מאמרי חודש ניסן מאמר ד אות ב בתי"ד

ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות.

...אכן הנה יש לרמז בדברים הללו כי זהו מוסב על ענין הלילה הזה של פסח אשר כל המצות והסדר וארבע כוסות ואכילת פסח מצה ומרור כולם עולים

לגבוה, וכל עריכת השלחן ותכונותיו כולו עולה בגופו לגבוה (יחזקאל מא, כב) וזה השלחן אשר לפני ד' וכמו שמבואר עד"ז בזה"ק (פקודי רנב, ב) אצל השלחנות של שבת כי מקום יש בהיכלות העליונים כד עייל שבתא מתסדרין כל פתורי דבני עלמא כו' והוא חיותא עילאה כו' ועאל בההוא אתר וחמא כל אינון פתורי ואשגח בכל פתורא ופתורא והיך מענגי לי' כו' ע"ש, הנה זה המעלה העליונה יש לסדר השלחן והמצות בלילה זו שכל השלחן גופו הוא נתסדר למעלה לפני ד' ית', וזהו לשון המשנה הביאו לפניו מוזגין לו וכדומה, לפניו הוא לפני הקב"ה – מביאים לפניו סדר מצות הלילה בשעה הזאת ישראל הם המביאים והמוזגין לפני המלך הקב"ה וזהו לפניו כמ"ש (הגדה של פסח) ונאמר לפניו שירה חדשה, וזהו הוא לשון המשנה (פסחים י, ג) ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח, מהו לשון גופו של פסח, אך הנה שאר המצות ומעש"ט של בני' הנה אך הרוחניות שלהם וכונתם עולה למעלה לפני הש"י, אבל כאן היו מביאים לפניו גופו של פסח כולו למעלה כי פסח הוא לד' וכן כל סדר השלחן ואכילת מצה הנה המצה הקדושה כולה לפני ד' כנ"ל. וזהו שאמרו ואפילו עני שבישראל לא יפחרו לו, מלמעלה, להשפיע לו הטובות והישועות של גאולת ד' כוסות וזהו ואפילו מן התמחוי כי כל ההשפעות באים ע"י בחי' יסוד עלאה והוא הנקרא גבאי צדקה האמיתית וע"ד שפרש"י ז"ל, התמחוי רמז תם ח"י ו"ה בחי' תם ח"י מפורש בזה"ק כמה פעמים וזה התמחוי אותיות ו"ה עמדה שהוא בחי' ז"ו"נ להשפיע כל טוב למטה כו' והבן. הרה"ק בעל התפארת שלמה ז"ע, תפארת שלמה שבת הגדול

לחם עוני.

בפסח אוכלים לחם עוני, ובוהו 'קומט מען אפ עניות' (פוטרים עצמם מעניות) על כל השנה כולה. ועל כן בפסח שנידונין בו על התבואה שבה תלוי מוזן האדם ופרנסתו, נתן לנו הבור"ה ברחמי מצוה זו המסוגלת לבטל עניות מישראל, כדי שיוכל כל אחד לקבל מלא חפניים שפע פרנסה מוזנא דכיא מטטרא דקדושה.

הרה"ק ר' יצחק אייזיק מזוטשקא ז"ע, נחל יצחק על הגש"פ וחג המצות עמוד נו

וככה תאכלו אותו וגו' נעליכם ברגליכם וגו'.

פי' אעפ"י דכתיב אני ולא השליח והי' להם שם גילוי שכינה כמו דאיתא בהגדה ש"פ, וקי"ל דכל היכא דאיכא גילוי שכינה אסור בנעילת הסנדל כמו ביו"כ (עיין ברכות), וכן איתא במד"ר פ' שמות (סוף פ' ב') של נעליך כל מקום שהשכינה נגלית אסור בנעילת הסנדל, וכן ביהושע של נעליך, וכן הכהנים לא שמשו במקדש אלא יחפים עכ"ל, אפ"ה כאן שהי' להראות האמונה והבטחון שהם מזומנים לדרך כדפירש"י, ע"כ אני מוחל ומתיר להם, ודו"ק.

הגה"צ ר' יהושע לייב דיסקין ז"ע, מהרי"ל דיסקין על התורה, פרשת בא

ואמרתם זבח פסח וגו' ויקדו וישתחוו.

פסח וכו' ואמרתם זבח פסח וגו' ויקדו וישתחוו. פירש רש"י ז"ל (שמות י"ב, כ"ז) על בשורת הבנים, ולכאורה תמוה שהרי זה הוא תשובת בן הרשע ומהי זה בשורה טובה, אך י"ל שנתבשר להם שאף שהי' בשפל המצב בבחינת רשע עב"ז בקדושת ליל התקדש חג וקדושת המצות מלילה זו יעורר בו הניצוץ אלקי ויחזור בתשובה, ויוכל האב להחזירו שיכנסו הדברים באזניו, ועל זה ויקדו וישתחוו.

הרה"ק בעל הישמח ישראל מאלכסנדר ז"ע, ישמח ישראל אות צח

המתקת המרור.

מרור גימטריא מות. כי על כן מצוה להביא חסה, לרמוז דחס רחמנא עלן. ובתיבת פס"ח נרמזו אותיות פ' ח"ס, וכן תרגום ופסח וחמל.

הגה"צ ר' שלום עמא זצ"ל דומ"ץ בעיר מכנאס (במרוקו), דברי שלום ואמת

הובא בחכמי גאונים מרוקו בפ' בהעלותך בד"ה על מצות ומוריים יאכלוהו

דבר נא באזני העם, ופירש רש"י אין נא אלא לשון בקשה, אמר הקב"ה למשה, בבקשה ממך אמור לישראל, וישאלו איש מאת רעהו.

בפסוק דבר נא באזני העם, ופירש רש"י אין נא אלא לשון בקשה, אמר הקב"ה למשה, בבקשה ממך אמור לישראל. וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסך וכלי זה כו', פירש רש"י, שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם.

חזא יש לדקדק, למה אמר הוא יתברך בבקשה ממך, וכי צורך לבקש לאדם שלא יתעצל להרויח ממנו. ועוד, שלא יאמר אותו צדיק אינו מדוקדק, והלא כבר מתפאר במעשה אבות שאינם מהרהרים אחר מדותיו יתברך (כדאי' בסנהדרין קיא עמוד א, והובא ברש"י ריש פ' וארא), ועכשיו נאמר שלא יהרהר, מהיכי תיתי יהרהר עכשיו יותר מהדבר שהיה נוגע בעצמו. ועוד, השפת יתר ועבדום כו' קיים בהם, ואחרי כן יצאו כו' לא קיים בהם, סתם היה לרש"י לפרש, ועבדום וענו אותם קיים, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים. וטרם יתורץ דקדוק אחר בגמרא (ברכות ט עמוד ב) וישאלום (שמות יא, לו) מלמד שהשאלים בעל כרחם, איכא דאמרי בעל כרחם דישראל, משום משא. לכאורה יש לדקדק, והלא הרבה בהמות היה להם, ומשה בעצמו אמר (שם י, כו) גם מקנינו ילך עמנו, וכי לטורח ולמשא היה זה להם להרויח ממנו. ונלע"ד ליישבו, על פי מה דאיתא בילקוט (ח"ג רמז שפ"ג) בשם מדרש חזית (שהש"ר א, לו) בעולם הזה נמשלו ישראל כבת בין הבנים נוטלת עישור נכסים (זה לשון המדרש, מה נקבה זו נוטלת עישור נכסים מאביה ויוצאה, כך ירשו ישראל ארץ שבעה עממים, שהוא עישור שבעים אומות), משבחר ה' באברהם וברזעו אחריו, אז נכנסו בסוג בת בין הבנים. וכבר הקדמנו בפרשת שמות שישראל הם ארוסה לקב"ה כביכול, שנאמר (הושע ב, כב) וארשתין לי באמונה.

ואיתא בגמרא דכתובות (דף נב עמוד ב) בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים, ניונות מן האחים, איבעיא להו (שם נג עמוד ב) נתארסה מהו, יש לה מוזנות או אין לה מוזנות, פליגי בה רב חסדא ורב יוסף, רב חסדא סבר יש לה מוזנות, ורב יוסף סבר אין לה מוזנות. לפי גירסת הרמב"ם (הלכות אישות, פרק יט הלכה טו) ורב האלפסי (דף כ עמוד א מדפי הרי"ף) הך איבעיא הכי קאמר, נתארסה מהו, פירוש כיון שנתארסה אבדה מוזנות מן האחים, והאיבעיא הוא אם יש לה מוזנות מן הארוס או לאו, רב חסדא סבר יש לה מוזנות מן הארוס, דעל דעת כן קידשה שלא תיזול ארוסתו ותחזור על הפתחים, לכך הארוס חייב, ור' יוסף סבר הארוס פטור כיון שעדיין לא קים ליה בגווה, ואולי בשעת נישואין ימצא בה איזו מום ותתנגה עליו, ולא שדי איניש זוזי בכדי, לכך סבר רב יוסף דארוס פטור. ורב האלפסי פסק הילכתא כרב חסדא, דארוס חייב, מטעם דעל דעת כן קידשה דלא תיזול ארוסתו ותחזור על הפתחים. ולדעת רש"י (ד"ה ארוסה יש לה) והאשר"י (פ"ד סימן כו) הבעיא בגמרא נתארסה מהו, אם חייבים האחים לפרנסה או לא, כי הארוס בודאי פטור כדעת רש"י והרא"ש, ומתוקמא הלכה כר' יוסף דארוס פטור.

ובזה היו מחולקים קוב"ה וישראל, קוב"ה היה סבר כדעת הרמב"ם והאלפסי, דפסקי הילכתא כרב חסדא, דארוס חייב במוזנות ארוסתו, מטעם שלא תיזול לחזור על הפתחים. לפיכך אמר למשה, אמור לישראל וישאלו כלי כסף וכלי זהב להתפרנס מהם. וישראל סברו כדעת רש"י והרא"ש, דהאבעיא בגמרא הוא נתארסה מהו, אי נזונות מן האחים או לא, דארוס ודאי פטור, ומתוקמא כרב יוסף, ואם כן אף אם ישאלו כלי כסף, סוף שירדפו מצרים אחריהם וצריכים להחזיר להם כלי כסף וכלי זהב. והשתא אתי שפיר איכא דאמרי בעל כרחם דישראל משום משא, שלא ביקשו לטפל עצמם במשא של חנם לפי סברתם.

ומעתה נבאר מה שהתחלנו, בהקדים מה שפירש רש"י (שמות ג, יא) מי אנוכי כי אלך אל פרעה, מה חשוב אני לדבר עם מלכים, ואם תאמר חשוב אני, מה זכו ישראל שיעשה להם נס. נמצא (ר"ל, לפי דברי רש"י הנ"ל שלא היו לישראל זכות להיגאל) אם היו נשארים בשעבוד מצרים, הם בעצמם היו גורמים להם, בשביל שהיו ערום ממצות, ואם לא היו יוצאים ברכוש גדול, גם הם היו גורמים לעצמם משום משא כדאמרן. לפיכך אמר הקב"ה למשה, בבקשה ממך לך אמור להם לישראל וישאלו ממצרים, שלא יאמר אותו צדיק אברהם, שאין מהרהר אחר מדותי, יאמר ועבדום וענו אותם קיים בהם, כלומר בהם תלוי החסרון, שהיו ערום מן המצות ולא היו ראויים לנס, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים, גם בהם תלוי החסרון כדאמרין, שהם סברו

כדעת רש"י והרא"ש דארוס פטור מן מזונות ארוסתו, ולדעתם יטפלו במשא של חנם, ואינה כן, דפסקינן כדעת אלפסי, דפסיק הלכתא כרב חסדא דארוס שלא תיזול ארוסתו. והביניהו כי נכון הוא.

קהלות ישרון פרשת בא, מהגה"צ רבי ישראל חרא"ש בהגה"צ רבי מרדכי שווערזענץ זצ"ל דין ומ"מ בק"ק מעזריטש בפולין (בתקופה של הרה"ק המגיד ז"ע במעזריטש שבאוקריינא)

ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עונותינו.

ראיתי בהגדה קול יהודא שהביא בשם הגה"ק מהרי"ד זצלה"ה מבעלזא שיש לדקדק אמאי לא אמר ונתן לנו את בית הבחירה כמו שאמר כן בכל הפיסקא אלו נתן לנו, ועיי"ש שדקדק עוד הסמיכות את בית הבחירה לכפר על כל עונותינו, מה שייכות בנין בית הבחירה לכפרת עונות, עש"ב.

ונלפענ"ד דקושיא חדא מתורצת באירך, והוא עפי"מ שכתב באור החיים הקדוש (פ' בהר) עה"פ (ויקרא כה, כט) ואיש כי ימכור וגו', וז"ל, חזר הכתוב לתת טעם לדבר, איך יהיה הדבר הזה שימכור ד' אחוזותו בית הבחירה, והוא אומרו ואיש זה הקב"ה (תנחומא פ' מצורע סי' ד') כי ימכור בית מושב, פירוש בית שבו מושב אלקים זה בית המקדש, עיר חומה זה ירושלים דכתיב (תהלים קכה, ב) ירושלים הרים סביב לה. אמר הטעם הוא והיתה גאולתו, שבאמצעות זה אדרבה נגאל, על דרך אומנם ז"ל (מדרש שוח"ט עג) בפסוק (תהלים עט, א) מזמור לאסף וגו' שהשליך ד' חמתו על עצים ואבנים (איכ"ר ד, יד) שזולת זה לא היה נשאר מישראל שריד ופליט, ואם אין ישראל אין בית המקדש ולא ירושלים, לזה והיתה גאולתו של עם וגאולת הבית, כי יש תקוה ושבו בנים לגבולם עכ"ד הקדושים. ועיין במדרש רבה (איכה הני"ל) כלה ד' את חמתו, אמר להם מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ואבנים ולא שפך חמתו על ישראל עיי"ש.

והנה מבואר בתוספות שבויעות (דף ט"ו ע"ב בד"ה אין בנין) וברש"י ראש השנה (דף ל' ע"א בד"ה לא צריכי) וסוכה (דף מ"א ע"א ד"ה אי נמי) דבית המקדש דלעתיד יהיה עשוי מאליו בידי שמים עיי"ש, ולבאורה יקשה למה לא היה שני בתי המקדש הקודמים גם כן בידי שמים, אבל התירוץ לזה הוא שאם הי' כן אז לא היה במה להתכפר על כלל ישראל, כיון שבית המקדש שלמעלה בודאי לא היה להם כח להאויבים לכלות, וממילא הי' ח"ו כליון על שונאי ישראל, על כן צוה הקב"ה לעשות את הבית המקדש בדרך בנין בעצים ואבנים שהיה יכול ליהרב, וממילא היה להם לכפרת עונות. ששפך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים ונשארו בזה שארית ישראל לפליטה.

ולפי"ז שפיר שייך אהרדי, 'ובנה לנו את בית הבחירה' דרך בנין דוקא ולא דרך נתינה בשלימות כמו בית המקדש דלעתיד, רק דרך בנין בעצים ואבנים, והיינו כדי 'לכפר על עונותינו', והיה שיעור לעם ישראל ששפך חמתו על עצים ואבנים כנ"ל, ואתי שפיר בס"ד על דרך רמז נכון בס"ד.

הגה"צ ר' מנחם זאב שיק זצ"ל אבד"ק טאקאי, מנחת זאב על הש"ס, מודפס בסוף, עמוד שמו
אילו הוציאנו וכו' אילו עשה וכו' דינו.

...ובאמת דעיקר הדברים שמעתי בשם הסבא מקעלם ז"ל בביאור מה דאמרינן בהגדה של פסח 'אילו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים דיינו אילו עשה בהם שפטים ולא עשה באלוהיהם דיינו' וכן הלאה, וביאור הדבר שבאמת נס אחד בלבד מספיק לנו להתחזק באמונה וכל המעלות והמדריגות שחייבים להגיע אליהם אפשר לזכות רק מנס אחד וכו' כנ"ל, ורק טובת חסדי השי"ת על ברואינו שנתן לנו נסים רבים להתחזק מהם.

הגה"צ ר' יחזקאל לעווישטיין זצ"ל, אור יחזקאל, אמונה, וישמע יתרו בתו"ד

הגיע זמן קריאת שמע.

דהנה אותם הנשמות קטני הערך, ובפרט בעקבות משיחא והנשמות הקטנות מבחינת עקביים אשר לא ירגישו מתיקות עריבות בעבודת מעשה המצוה ותורה ותפילה, והעבודה עליהם עול גדול, ויערב לחיכם עשות התועבות ח"ו אשר שנה י"י והזהיר לעמו לבלתי עשות, ואין להם כח לעמוד נגד טבע היצר התקוע בלבם, הנה זאת העצה והיעצה מחכמי האמת, להזכיר לנפשו האהבה המסותרת אשר תקוע בלב כל אחד מישראל בהגיע אליו מכריח להכריחו לכפירה ח"ו אזי ימסור נפשו וגופו באהבת ה' לבל ינוע ראשו לפסל ומסכה, וזה הוא דבר טבעי לכל אחד מישראל אפילו להזמן המשוקעים

בתאוות עוה"ז כי זה הוא ירושה לנו מאבותינו באמור הש"י לאברהם כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וכו', והנה בהתבונן האדם את זאת איך הוא מוכן לקבלת יסורי מיתה באהבתו ית', איך לא יחסם תאוותו הקטנה אחת מתעוגי עוה"ז באהבתו ית', או איך יתעצל במעשה המצות אשר צוהו הבורא ית' אשר אהבתו על כל פנים אהבה מסותרת תקועה בלבבניו, ובהעלות על לב כל זה אזי יקל לו לחסימת תאוותו ולעשות מצות ה' בזריזות בגוף ונפש ומאד, ולזה נצטוונו לקרות קריאת שמע ב' פעמים בכל יום שזה קבלת המסירות נפש על עצמינו בעבור אהבתו ועיי"ז נזכר ענין הזה בכל ענייני מעשינו בכל המצות, על כן המצוה הראשונה הוא עלינו בראשית היום ובראשית הלילה קריאת שמע, לקבוע ענין הזה בכל מעשינו כי התחלה הוא יסוד ושורש הכל...

הרה"ק בעל הבני יששכר ז"ע, אגרא דכלה פרשת עקב בד"ה ויש לזמנו עוד בתו"ד

כשיבא לידך שום דבר שלא ברצון הקב"ה, ומפני הבורש אתה מונע אותו שקשה לעשות ומפליא בעיניך הדבר, או שיש לך יצה"ר שמתגבר עליך לעבור או לעשות, תחשוב: אלו היית בשעת השמד הרי היו לך כל היסורים או מות בעבור הבורא, שנאמר (שה"ש א ג) על כן עלמות אהבך, ואם היו רוצים להרוג אותך או יסורים לעשות לך שנבחר מות מחיים, היית סובל, וכל שכן זה הדבר שאינו כל כך גדול שמתגבר עליך יצרך.

ומקבל שכר טוב מה שאדם כופף את יצרו, יותר ממאה מצות שאין יצרו מסיתו ותוקפו ודחקו עליה, שהרי אמרו אין שכר על המצות שיעשו לעתיד לבא. עד שלא יבואו ימי הרעה (קהלת יב א), אלו ימי הזקנה, ויגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ (שם), אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה. לפיכך טוב יותר לעשות אותו דבר שיצה"ר מתגבר עליו, ומכניע את יצרו בעבור הבורא, משאר מצות שאין יצה"ר חושש בהן...

ספר חסידים סימן קנה, צויין בביאור הצבי והצדק שם

משארותם צרותם בשמלותם.

ויש להבין דלמה ליה לומר בשמלותם, הול"ל משארותם צרותם דאין נפקא מינה במאי היו צרותם.

ונראה עפי"מ ש'פ' תולדות דהבגדים של צדיקים הלוכש אותן מרגיש בהן קדושה, ולהיפוך בגדים שלבשו רשעים מעוררין תאוות רעות ללוכש אותן עיי"ש באות י"ד. והנה הם שאלו שמלות מהמצריים ולא רצו ללוכש אותן פן יעוררו אותם לתאוות רעות, ע"כ כדי לגרש הטומאה מהבגדים שמשו בהם קודם לחפצי מצוה וצוררו בהם שיורי מצה ומרור, ועיי"ז יהי' יכולין ללוכש אותן אח"כ על גופם. וזה בשמלותם, פי' בשמלותם של מצרים, וקאי על ותחזק מצרים. והבן.

הגה"צ ר' שלמה זלמן עהרנרייך זצ"ל הי"ד גאב"ד שאמלווא, אבן שלמה עה"ת פרשת בא

ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי.

ואיתא במדרש (הובא בספר אבני אליהו) פרעה צוה וי תורה היכן הוא, אמר לו משה לה' הארץ ומלוואה, והוא פלא.

ונראה לפי מה שכתב הרמב"ם (פרק ו מהלכות תשובה הלכה ה) לבאר מה שנתחייבו המצרים הלא הקב"ה גזר על ישראל שיהיו בארץ לא להם. וביאר הדבר, דהנה הקב"ה לא גזר על אומה פרטית שהוא תשעבד בישראל רק גזר בכלליות, וכל אחד היה ברשותו שלא להרע, ועל כן נענשו המצרים, ע"כ.

וזה כונת המדרש, פרעה צוה וי תורה היכן הוא, הלא בתורה כתיב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אותם, ואם כן מדוע יתחייב עונש, והשיב לו משה לה' הארץ ומלוואה, אם כן לא נגזר על פרעה ומצרים בפרטיות, והם אשר בחרו לשעבד את ישראל, על כן בדין הוא שיקבלו עונשם.

הגה"צ ר' יוסף לייב סופר זצ"ל אבד"ק דערעטשקע ופאקש, ילקוט סופר החדש, פרשת בא

ויוציאנו ה' ממצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו.

יש לדייק כפל הלשון, שהרי תחילה אומרים 'ויוציאנו ה' ממצרים' שהיתה היציאה ממצרים על ידי הקב"ה, ואם כן די היה לומר 'לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ושליח', ומהו שחזר בעל ההגדה לומר 'אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו'.

ואפשר לתרץ על פי המבואר בספרים הקדושים כי שלשה חילוקים ישנם בין כאשר הקב"ה עושה נס או משפיע שפע ברכה בעצמו לבין כאשר עושה הדברים על ידי שליח. האחד, שכאשר עושה הקב"ה הדבר בעצמו, אזי יכול להיות הדבר באופן גלוי שנעשים ניסים גלויים והשפעות טובות בגילוי, אך בכדי לעשות ניסים נסתרים אשר אינם ניכרים וגלויים לעין די לעשותם על ידי שליח. והשני, שכאשר נעשה הנס על ידי הקב"ה בעצמו, אז כשם שהקב"ה בעצמו אינו בעל גבול כן גם פעולותיו אין להם הגבלה והם בלתי מוגבלים הן מצד האופן והריבוי בו הם באים והן מצד שקיומם אינו לזמן מוגבל בלבד, מה שאין כן כאשר נעשה הנס או הברכה על ידי שליח היא באה בגבול ובשעור ולזמן מועט ומוגבל. והשלישי, שכאשר נעשה הדבר על ידי שליח או מלאך, תוכל להיות מניעה על ידי מסטינים ומקטרגים בשמים ממעל, אך כאשר נעשה הדבר על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו עושה זאת הקב"ה בדרך ובזמן שלא יהיה על זה שום צר ומסטיין.

והנה ביציאת מצרים הוכרחה להיות הגאולה על ידי הקב"ה בעצמו מחמת **כל שלושת טעמים הללו**, דהיה צורך לעשות ניסים גלויים למען ידעו הכל כי ה' יתברך השליט בקרב הארץ כמו שאמר הכתוב (שמות יג, ט) כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים, ונאמר (דברים ה, טו) ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, כי רצה ה' לקדש את שמו גם אצל המצריים, ובאם היה ניסים נסתרים לא היו מאמינים בהם לכן בהכרח היה לעשות להם ניסים גדולים ועל דרך שנאמר (שמות ז, ה) וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם, ועוד נאמר לפרעה (שמות ה, יח) והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן וגו' למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ.

וכן היה גם הטעם השני, שכן היה ברצון ה' יתברך שתהא היציאה ממצרים נצחית למשך כל הדורות, שבכל דור ודור יוכל כל איש ישראל לזכות לענין יציאת מצרים בנפשו לצאת ממאסר הנפש לגאולה רוחנית, שעל ענין זה אמרו (פסחים קטז עמוד ב) חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים (תניא פרק מז). וכן היה גם הטעם השלישי, שמאחר שהיו משוקעים ישראל באותה שעה במ"ט שערי טומאה כדאיתא מהאריז"ל (שער המצות שמות על פי זוהר חלק א ק"ג עמוד א) שאף מלאך ושרף היה יכול לבוא לידי סכנה באם היה נכנס למצרים שהיתה מקור הטומאה באותו זמן, ומחמת כן היו בשמים מסטינים ומקטרגים אשר היו יכולים למנוע גאולת ישראל ופרות נפשם, בפרט שהיתה הגאולה קודם הזמן אשר נקצב בברית בין הבתרים, ורק הקב"ה בכבודו ובעצמו יכל להחיש הגאולה באופן ובזמן בו לא יחא שום קטרוג מונע הגאולה.

וכנגד שלושה ענינים אלו אמר בעל ההגדה לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח, (דהיינו) לא על ידי מלאך, מצד ההגבלה בזמן, שאם היה על ידי מלאך לא היתה היציאה ממצרים יכולה להיות נצחית לכל הדורות, ולא על ידי שרף, מצד ההגבלה שעל ידי המקטרגים מפאת שעדיין לא הגיע הקץ והיו ישראל בשפל המדרגה, ולכן אף שרף הגבוה ממלאך לא היה יכול לגאלם, ולא על ידי שליח, מצד ההגבלה בהתגלות הנס לעין כל בכדי שיהיו הניסים גלויים לכל, ולכן אף שליח כמשה רבינו ע"ה ואשר היה נעלה ממלאך ומשרף לא נשלח לגאלם. וממשיך בעל ההגדה, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, והזכיר כאן שלושה ענינים, הקדוש ברוך הוא, בכבודו ובעצמו, והם כנגד שלש ענינים הנזכרים, **הקדוש ברוך הוא** – כנגד המניעה שמצד המקטרגים, שכאשר נעשה הנס על ידי הקב"ה אז אין ניתן להם רשות להשטיין, **בכבודו** – כנגד המניעה מצד התגלות הנס לעין כל שהיה צורך לעשות ניסים גלויים בכדי שיתכבד ויתגדל שמו יתברך בעולם וידעו הכל כי הוא המושל ושליט בקרב כל הארץ, **ובעצמו** – כנגד המניעה מצד נצחיות הגאולה שתוכל הגאולה להיות לכל הדורות לכל נפשות ישראל ללא הגבלה בזמן, וכנגד זה נאמר שהקב"ה גאלם בעצמו שכשם שעצמיות הקב"ה אין בה כל גבול שכן ה' יתברך הוא בלתי גבול, כן על ידי זה היתה הגאולה גם כן בלא גבול של זמן ומקום אלא תמיד יהיו בני ישראל חורין.

הרה"ק ר' דוד מתייהו מביאלא ז"ע, להבת דוד חלק א עמוד תקסח

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל.

...השתא וכו', הנה אם שהגלות הזה קשה ביותר ממש מכל הגליות שעברו, אמנם בחדא יש בו נייחא שכל הגליות היה להם קצבה ובגלות מצרים נאמר ארבע מאות שנה, ולא היה אפשר להקדים גאולתן ובגלות בבל ע' שנה, אבל הגלות הזה לא ניתן לו ארכא רק כל יומא זימנא והיום אם בקולו תשמעו, ואינו דומה מי שיש לו פת בסלו, ובידינו לקרב הגאולה ע"י תשובה, ולכן אמר השתא הכא, לשנה הבאה בישראל כלומר **בידינו הוא אם נרצה לשוב**, הרי אנו בטוחים שנהיה לשנה הבאה בארעא דישאל וכמו כן בני חורין.

דרושי הצ"ח, דרוש ל"ז לשבת הגדול בתו"ד

פתיחת הדלת בשפך חמתך.

...פתח פתוח למנהג ישראל שנהגין לפתוח הדלת אחר אכילת אפיקומן, שהם פתיחת אברי הלידה האמור...

הרה"ק ר' צבי אלימלך מבלאזוב ז"ע, צבי לצדיק מאמרי חודש ניסן מאמר ד אות יד בתו"ד

חכם מה הוא אומר מה העדות וכו', אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

...הנה בעל הגדה העתיק זה הפסוק לשאלת חכם וז"ל, חכם מה הוא אומר מה העדות וכו', ומסיים ואתה השיב לו ככל חוקת הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ולא סיים כלל התשובה אשר נאמר בהתורה ע"י השאלה.

לכך נראה דבעל הגדה מפרש שאלת החכם קאי על אחר החורבן, והפי' כי ישאלך בנך מחר, דהיינו שיש מחר שהוא לאחר זמן, דהיינו לאחר החורבן, דרואה החכם הגם שאין ביהמ"ק ואין מקריבין קרבן פסח, לכך הוא מתמה מה העדות והחוקים וכו' אשר צוה אלוקינו אתכם, והכוונה שאתם רחוקים מזה להקריב קרבנות, ועכ"ז אתם לומדים תורתו יתברך, לענין מה נפק"מ לכם בזה כיון שאין אתם יכולים לקיימם. והשיב בתורה עבדים היינו וכו' ויצונו ה' לעשות וכו', דהיינו לקיימם בפועל ממש. **וכעת לאחר החורבן תהי' לנו צדקה כי נשמור**, דהיינו הלימוד, לעשות אי"ה לאחר בנין ביהמ"ק, הגם שאין אמו מקיימים עכ"ז תהי' לנו צדקה בהלימוד ע"מ לעשות לאחר הגאולה, ושיח שפתותינו יהי' נחשב לנו למעשה כאשר צונו וק"ל. וזהו הפי' של בעל הגדה, ואמרת אליו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, הכוונה, ראי' לזה דהלימוד כעת נחשב מעשה, יש ראי' לזה כמו שצוותה התורה על הפסח לא תותירו ממנו עד בוקר, כמו כן אנו מקיימים במצה של אפיקומן שאסור לנו לאכול עוד יותר, הרי ראי' שאנו חושבים אפי' אכילת אפיקומן לפסח ממש, ומכ"ש התורה יהי' חשוב לפני הקב"ה כמעשה ממש, וק"ל.

הגה"צ ר' אליהו הארשאווסקי זצ"ל אבדק"ק אוהניב ובדראהביטש אזור אליהו פרשת ואתחנן הגה"צ בעל הישועות יעקב כתב עליו 'האברך החריף המופלג', ורבינו (ר' אליהו) היה אבן כן י"ג שנה **ואראך מתבוססת בדמך ואומר לך בדמך חיי**.

סיפר לי ידידי הרה"ח ר' יהושע קריסטל, ששמע מרבינו זצ"ל בליל סדר של פסח, עה"כ ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך ואומר לך בדמך חיי ואומר לך בדמך חיי, כשאיש הולך במחשבתו שפגם וחטא, שאפילו ח"ו כל הצרות הבאות עליו לא יספיקו לגמול תשלום נגד חטאיו שעשה ופגם נגד מלך מלכי המלכים הקב"ה ובכבודו, ומרוב שבירות לבו נמס דמו בקרבו, הקב"ה רואה אז את גודל שפלותו ושברון רוחו, ואומר **ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך**, את גודל חרסת לבך שנשפך דמך ע"ז, ואומר לך **בדמך חיי**, מזה עצמו יסיר ממך כל הרע ח"ו, **ובדמך חיי**, יצמח הרפואה לנפשך **שלא תדע שום צער ויהיה הישועה**.

הרה"ק בעל העקדת יצחק מאלכסנדר ז"ע, תפארת רבותינו מאלכסנדר אות כו

מצה שרויה באחרון של פסח.

מנהג ישראל תורה היא שנהגו כל ישראל לאכול מצה שרויה באחרון של פסח, והרה"ק מהר"ם מנייטשטאט ז"ל (ה'גוטע יוד' בהרה"ק בעל המאור ושמש ז"ע) היה אומר ע"ז **לשם יחוד וכו' הריני מקיים מנהג ישראל תורה היא**.

הובא בהגש"פ דברי בינה מהרה"ק ר' יצחק יעקב מביאלא ז"ע עמוד לח

יום טוב.

יום טוב נוטריקון וימלא מ'שאלותינו ב'מדה טובה י'שועה ו'רחמים.

הרה"ק ר' אורי לאנדמאן ז"ע אבדק"ק פדולאוי בעל דמעות שליש

בן הרה"ק רבי צבי הירש מקיטוב, והיה חתן הרה"ק ר' מרדכי מאפטא ז"ע

מפנקט כתב יד קע, ב הובא בספרו אורי יציה עמוד לד

משל למה הדבר דומה

ואהבתך ולהתייבש מבית מלכותנו והשיבני אליך, ואז תראה כי תמצא מעתה נחת ממעשי ומדותיי.

והנמשל מובן, כי המלך גדול הוא מלך מהב"ה ואנחנו בניו כביכול ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו להגלות הארוך והמר הלז בין האו"ה יושבים פראים, זוללים וסובאים, כל מה דעבדין לגרמי' הוא דעבדין כמאחז"ל (עי' ע"ז ב' ע"ב) ורק לתאות לבם יבקשו, והמטרה היתה בגלותנו הנה למען נתקן את דרכינו ונוציא הנצוצות הקדושות אשר נתפזרו בכל הארצות בחו"ל בגלותנו, וזה בחי' הכרמים גפ"ן שנקראו ישרא"ל וגם ע"י התורה"ק והמצות שנעשה בזה שנקרא גפ"ן ולתקן בזה הנצוצות שנתערבו טוב ברע ע"י חטא אדה"ר (אשר גם הוא לא עשה ח"ו ברצונו כי ה' חסיד גדול וקדוש יציר כפיו של הקב"ה אך הוזמנו לו ע"י הנחש כי הכל היה בזה רצון הש"י כביכול שיתנהג כן בברורים האלו כמ"ש במק"א ובהקדמת שו"ת מנח"א ח"ד עיי"ש] ובסה"ק ואכמ"ל) וכמ"ד (סנהדרין ע') הפרי שאכל גפ"ן היה וצריכי' לעבדה ולשמרה ושלא יבא מהיין לתוך הס"א השיכורים האלו המה יושבי הארצות, וכאשר נאסוף ע"י עבודתנו בגלותנו בכל אלו השנים ע"י תשובתנו ועבודתנו כל אלו היינות המשובחים נביאם ברצון המלך ית"ש לעיר המלוכה, וזהו יין המשומר שישתו בסעודת השמחה גדולה ב"ב, והי' כביכול קוב"ה משתבח בבנוי', ובבוא יום הולדת שלנו היינו ימי הפסח שאז בחר בנו מכל העמים והוציאנו ממצרים להיות לו לבני"ם כמ"ש לפרעה בני' בכורי ישראל שלח עמי ויעבדוני, והמלך כביכול נעצב על בנו בהיותנו בגלות עצורים ואז הוא יום התעוררות גאולתנו כמשו"ל ב"ה כר' יהושע בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל שנאמר ליל שמורים הוא לה' לילה המשומר ובא מן הגאולה וכמ"ש במד"ר פ' בא עה"כ החדש הזה לכם, משל למלך ומטרינא וכו' שאמר לה בזמן הלז אני בא אליך בחזרה וכו' וכיון שעבר רוב הלילה ליל שמורים ולא בא כביכול לגאלנו ובע"כ כי עדיין לא עשינו תשובה כראוי לתקן מעשינו ורק ישן בשנית האולת הדומה לשיכרות, וכמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה שזוהו ענין תק"ש ב"ה עורו ישנים מתרדמתכם, שינת האולת שכורת ולא מיין הטוב, רק מחמת תנינים ינים עצת הבע"ד והיצה"ר, וע"כ לא נושענו עדיין גם בלילה הזה, ע"כ נתעורר בבקשה ורחמים לפני המלך אבינו שבשמים ית"ש:

הן אם מצאת אותנו כישינים ושכורים, ויושב בטל כישן דמי, שלא עשינו כראוי בכל שנה להוציא הנצוצות מהכרמים לתיקון השלם, אמנם תרשינו לומר דבר בדרך ספר אתה למען תצדק, הן כל זאת גרמו לנו יושבי הארץ הנכרים והס"א אשר הגלותנו בתוכם כי אם אמרנו כי אנחנו בני מלכים וישראל קדושים, **לצחוק ולשנינה היינו בעיניהם, וישטמונו וירדפונו,** וכל מגמתם להטותנו רק להתחבר עמם, ולעשות כחוקי מעשיהם, והמה נטלו פרנסות שלנו והשחיתו את מדותינו ואת דת תורתנו ע"י חוקיהם וגזרותיהם. ואם אמרנו לצפות לגאולה, היינו לבוזה **וירדפונו עוד יותר** המה וגם הפושעים מישראל אשר המה הע"ר כמותם וגרועים מהם. ויכישו זאת בטענותיהם בגלות הארוך הנורא הלז. ואין קול ואין עונה. ע"כ אין שום חידוש אם מההמון בני' ייאשו א"ע מהגאולה וגם התחברו לעשות כמעשיהם בע"כ בבחי' השכרות כנ"ל, ע"כ **שפוך עליהם זעמן וחרון אפך ישיגם, כי אכל את יעקב ואת נוחו השמו** (המה גרמו לנו זה בפיתויים וברדיפות גזירותיהם), וע"כ כאשר תשיבנו ית"ש לביתנו לאה"ק ע"י משיח צדקינו אז בודאי נרצה ונוכל לשמור תורתך ומצותך כראוי כיה"ר במהרה בימינו א"ס.

עפ"י משל למלך גדול שהיה לו בן יחיד חביב הראוי למלוכה והיה מלומד בכל החכמות וטכסיסי מלוכה, אמנם קלקל דרכיו במה שהתחבר לפועלי און המה שונאי המלך אביו וכיוצא במעשים לא טובים, ואחרי כל הרעש במדינה אם כן יעשו בנים המובחרים של המלך מה יעשו עוד שארי העולם, ע"כ הוכרחו להעמידו לפני חצר המשפט הגדול כי מלך במשפט יעמיד ארץ, ויצא הפסק להיותו בן המלך וצורך המדינה הוא שיטיב מעשיו ויתיישב דעתו וכן הוא רצון וכבוד אביו המלך, ע"כ יגרשוהו למקום נמל והוא מדינה טובה של כרמים ויין המובחר מאוד משובח ומפואר, אך יושבים שם המה פראים ואנשי בליעל בלי מרות בני"א, ולאשר היין משובח במדינתם ע"כ המה זוללי יין וכל ימיהם שכורים ולא ישיגוהו על הכרמים לעבדם כראוי שיוציאו יין הרבה וטוב כראוי לכרמים מובחרים כאלו, אך כל מה שידגל מעצמו הוא די להם לשתות ולהשתכר כל ימיהם. ע"כ שלחו שם בן המלך וב"ב ואנשים עמו לעבדה ולשמרה את הנמל והמדינה הזאת ולהתנהג שם כראוי ומדות הראויים וישגוהו על הכרמים (כפי אשר היה בקי גם בזה היטב בעבודת גפן היין) ולא ישתו לעצמם יין רק כוס א' בסעודתו בכל יום לעכל המזון שבמעיו והיין יעשו בעת הביציר כמה אלפים חביות כפי עבודתם והשגחתם בדיוק בהכרמים ועי"ז יהיה הרבה יין וטוב מאוד כנו', ויצניעו החביות במרתף שם בהכרמים עד עת בא דבר המלך שיראו ויודיעו כי כבר תיקן בן המלך את מעשיו, אז יביאו כל היינות אשר עבד שם למטרפולין של המלוכה ובית אביו ותשוב לו המלוכה, ואז יעשו סעודה גדולה וישתו מיין הרקח הלז אשר עבד בן המלך ואנשיו וישמחו בו וגם יהיה לכל שנה ושנה בעת סעודת המלך ושריו לכבוד המלוכה ובעת יום הולדת בנו בכל שנה ישתו בכל עת מהיין הלז (ויהיה די מזה בריא סגיא אם היה עובד ומשגיח שם על נעשה בתיקונו וירבו הימים ושנים וכפי השמועה לא הכרמים כראוי) לזכרון טוב ולכבוד ולתפארת אשר תיקן בן המלך שמה בשביה את דרכיו ע"כ לא השיבוהו לביתו.

ויהיה היום הולדת בן המלך אשר בהיותו בביתו היה יום זה גנוסיא של המלך והמדינה ועכשיו בהיות בנו בגלות ושביה והמלך נעצב על בנו בזכרו אותו ובכה מאין הפוגות ע"כ נסע לשם לנמל גלותו, לראות אם הטיב מעשיו ובעבודת הכרמים כדי שיוכל כבר במשפט להשיבו אל בית מלכותו, והנה מצאו ישן בשנית השכרות עם אחוזת מרעיו אנשי המדינה הפראים אשר המה משתכרים כל ימיהם כנ"ל, והמלך אביו סיפק את כפיו על מעשי בנו ועוררו והוכיחו על ככה וא"ל האם בשביל זה שלחתך הנה ללמוד מעשי תועבות היושבים בנמל הלז, ואיה עבודת הכרמים אשר שלחתך לתקן הלא גם אתה כמותם כנראה תעשה יין רק לצרכך להשתכר בו בכל השנה.

וע"ז השיב בנו להצטדק א"ע, ויען ויאמר, אדוני אבי המלך, הן גרשת אותי מעל פניך ובבואי הנה עם ב"ב בין כל אנשי המדינה הפראים האלו וכאשר החיליתי להתנהג בטכסיס בן המלך ואמרת כי כן ראוי להתנהג וכן צוה לי המלך, המה חכוני פצעוני ונעשו כולם שונאים לי ובצחוק ובזו ענו לי, אם אתה בן המלך מדוע נגרשת בנינו, וע"כ ראוי לך לעשות כמעשינו ואזיל לקראת הלך בנמוסא לאכול לשתות מהיין הטוב כמו אנחנו ותתענג עכ"פ בעולמך. והתקוה אשר תאמר כי תשוב לבית אבותיך עוד ותביא לשם כל היין אשר תעבוד פה בזיעת אפך, הוא רק כולו כחלום, ונכזבה תוחלתך הלז. באשר ראית כמה שנים רבות עברו ולא באו כלל להשיבך למדינתך, כפי דבריך, ע"כ למה לך ההבלים האלו לאמר ולצפות לחנם. ובהכרח שתיתי עמהם וממילא שכבתי בשיכרות כמותם. ע"כ נא מלך רחמן אבי הנעים, תעניש את האנשים הפראים האלו אשר פתנו בהבליהם לעזוב אמונתך

הרה"ק בעל המנחת אלעזר ממנוקאטש ז"ע

שער יששכר, מאמרי חדש ניסן מאמר אגדתא דפסחא אות קיג

גודל התגלות הדעת האמיתית בחג הפסח

במשנת הרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע

איתא בגמרא (פסחים טו.): אמרו לו רבי שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו, ופרש"י מהו – הבאת סכין אינה דוחה, דהא אפשר למיעבד מאתמול, ומה יעשה.

אמר להן הלכה זו שמעתי ושכחתי, אלא הנח להן לישראל, אם אין נביאים הן בני נביאים הן, [– ותראו מה יעשו]. למחר [– בארבעה עשר בשבת] מי שפסחו טלה תוחבו בצמר [– את הסכין], מי שפסחו גדי תוחבו בין קרניו [– שאין לו צמר, אלא שיער, שאין יכול לתוחבו בצמר] תוחב לו בין קרניו, ואין זה משאוי לעבור עליו משום שבינת בהמתו, דלאו אורחיה בכי האי מלאכה, ובענין זה הביאו סכינין, ראה מעשה וזכר הלכה, ואמר כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון. [– ע"כ לשון הגמרא עם פרש"י].

יודעים ומכירים למפרע באותה החשכות שבה היו קודם שנתגירו עד כמה היא מאוסה ונעדרת מהחיות האמיתית, ובכך הם מבטלים את כוחה של הסטרא אחרא, כי מחשבותיהם הזכות המואסות בחשכות התאוות של דמיון וחי ההבל הנעדרים מהאמת, סובבות והולכות בעולם, ומאירות את הבליות השקר, ואת אמיתיות מתיקות האמת, ובכך מתבטלת כוחה של הסטרא אחרא שהיא מציאות השכחה.

ואם היו אותם חכמים, זוכים להתדבק בתנאים הקדושים האלו, שמעיה ואבטליון, היו זוכים החכמים האלו להעלות גם את כל הניצוצות הפרטיים שבנפשם שהם נעדרים מהדעת², וכל הטובה הגדולה והעצומה הזאת נמנעה מהם, לכן נשכחה מהם ההלכה.

ממשיך המגיד ואומר:

והנה אף על פי ששכחו אחר כך הבאת סכין בשבת וכו' כדאיתא התם, אף על פי כן כשראה מעשה נזכר הלכה כדאיתא התם, **דהיינו שלא היתה הנפילה רק מבחינת הדיבור הנמשך מהדעת, ונשארה בעובדא.** עכ"ל.

והמבואר בדבריו הקדושים, שאף על פי שהיה אותו דור בדרגה של שכחה, שמטעם זה שכחו את ההלכה הזאת, וזה נובע מריחוק בהירות ידיעת ה', אמנם כל זה היה רק בבהירות הנמשכת מהמחשבה באופן שמוציאים אותה בדיבור, אבל בדרגת המעשה נותרה עדיין הידיעה, ולכן כשבאו לשלב המעשה, דהיינו ללכת להביא את הקרבן לעזרה, אזי נזכרו בהלכה זאת.

ויש להבין:

לכאורה הדעת נותנת להיפך, שמכיון שמדריגת הדיבור גבוהה ממדריגת המעשה, אם כן כשנפלה הדעת מבחינת הדיבור שהיא רוחנית יותר מהמעשה, על אחת כמה וכמה שהיתה צריכה להסתלק מבחינת המעשה, שהרי המעשה הוא רחוק מהדעת, ואיך יתכן שהיתה הנפילה רק מבחינת הדיבור ונשארה במעשה. והקושיא עצומה.

נשיא היה רוחו של זכריה, ואבטליון אב"ד היה נפשו של זכריה, לכן לפי שדיבר על בני ישראל נתגלגל בגרים, רק שהם גירי צדק, ונדבקו תחלה באלקים אחרים דוגמת מה שחירף את ישראל ממש שאמר להם למה עובתו וגו'. ונלע"ד כי אפשר כי הכהן הוא שחרפן ואמר ייתן בני עממיא לשלם, הוא היה גלגול יואש המלך, אך עם כל זה כמה שקראם עממיא לנקום ולשלם מה שחירף תחלה את ישראל, אח"כ רוחו נתגלגל בר' משה קורדווריא ונפשו בר' אליהו די וידאש שחיבר ראשית חכמה לכן אהבו זה את זה. ע"כ.

כוחם של שמעיה ואבטליון

ופירש המגיד ממעזריטש:

ואיתא בגמרא (פסחים טו.): שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת, ובא הילל ולמד להם שפסח דוחה את השבת, ואמר להם עצלות שבכם שלא שמשתם שמעיה ואבטליון היא גרמה לכם השכחה. והטעם לזה, כי השכחה באה מחמת הנפילה שנפלו הניצוצין מבחינת הדעת. ועל כן אמר אלו שמשתם וכו', שהם היו גרים, דהיינו ניצוצות קדושות שהיו בנפילה והוקמו והורמו, כי בוודאי לא היה לכם שכחה, דהיינו בחינת נפילה כנזכר. עכ"ל.

והכוונה היא, שאם היו התנאים משמשים את שמעיה ואבטליון היו זוכים שלא תהיה בהם שכחה, אבל מכיון שלא שימשו את שמעיה ואבטליון, כלומר שלא היו מקושרים אל צדיקי הדור שעל ידם נמשכת הדעת לכל בני הדור, לכן שלטה בהם שכחה.

אמנם בענין זה הזכיר הלל דווקא את שמותם של שמעיה ואבטליון שהיו גרים, שלכן העלו את הניצוצות מהדרגה שנקראת 'שכחה', הדרגה התחתונה של העדר הדעת.

והסבר הדבר כמבואר בדברי המגיד שם הוא, שהרי שמעיה ואבטליון לפני שנתגירו היו רחוקים מידיעת ה', שמצד לידתם הגופנית שנולדו לאב ואם גוים, אזי היה גופם שייך למדריגה של העדר הדעת, ונפשם היתה נעדרת מהאמת, שלא ידעו מציאות הש"ת ואורו וחיותו המתפשטת בכל העולמות, וכאשר עלה בלבם להתגיר, דהיינו שנתדבקו בדעת האמיתי, שהוא ידיעת השם יתברך, אזי עלו שמעיה ואבטליון ונתעלו עם כל הניצוצות הקדושים למקום הדעת כשנתגירו, ולכן כח העלייה והתרוממות לדעת את ה' נמשך לכל הנבראים על ידי שמעיה ואבטליון.

והכוונה פשוטה, שהגר יודע ומכיר את החושך הגדול ביותר שקיים בעולם, שהוא חושך של גוים שנעדרים לגמרי מידיעת ה', שלא האיר בהם אור הקדושה מעולם כיון שהורתם ולידתם שלא בקדושה, **ולאחר שנתגירו, הם**

¹ באור תורה (סימן קמב), מגיד דבריו ליעקב (סי קיט (קכט)). אור האמת (נג).

² ואפשר ששורש נשמותיהם של שמעיה ואבטליון שייך גם לענין הזכרון, בכך ששניהם היו רוחו ונפשו של זכריה (לשון זכרון), כמו שאמר האר"י (לקוטי תורה פירוש חיי שרה) וז"ל: ובניהו וזכריה שניהם כהנים, והנה זכריה קודם שנהרג חירף וגידף את בני ישראל למה אתם עוברים את פי ה' וכו', וידוע כי מי שחירף לרבים אף על פי שהוא בדין עכ"ז נענש כמוש מצינו באבים בן רחבעם שכתוב בו וימיתוהו ה', ואמרו רז"ל מפני שחירף את ישראל, אף על פי שהיה בדין נענש, שאין הקב"ה רוצה רק שימליצו טוב על ישראל, לכן נענש, אח"כ נתגלגל רוחו ונפשו ונתחלקו בשני גירי הצדק שמעיה ואבטליון כי שמעיה

וענין זה נתבאר יותר בדברי המגיד³ במקום אחר, שבו הוא מתייחס להדיא לדברי הגמרא, ומבאר אותה על פי לשון הגמרא "ראה מעשה ונזכר הלכה": ויאמר ה' אל אברם לך מארצך וממולדתך וגו' (בראשית יב א), פירוש, כי יש יו"ד בראש ויו"ד בסוף, והוא חכמה עלאה וחכמה תתאה. והחילוק הוא בזה, כי חכמה עלאה היא באה ממקור העליון. על דרך משל, כשהוא רוצה לעשות איזה כלי, הוא עושה רשימו תחלה איך לעשות כדי שלא ישכח מחשבתו, ואחר כך הוא עושה אותה, ומתחלה היה דבר זה בחכמתו, ואחר כך מצייר אותו בשכלו, ואחר כך הוציא אותו מכח אל הפעל. וחכמה תתאה היתה קודם בעולם, ואחר כך נסתלקה הימנו, וכשראה דבר זה לפניו אז נזכר אותה. וזהו (פסחים סו. סנהדרין פב). ראה מעשה ונזכר הלכה. כי ה' בחכמה יסד ארץ' (משלי ג יט), אם כן החכמה הוא בארץ, פרוש בדברים גשמיים, ומי שהוא חכם כשראה מעשה לפניו הוא בא אל החכמה שבה. עכ"ל.

ותוכן הדברים הוא, שאע"פ שבעולם הזה דרגת הדיבור קרובה יותר אל הדעת מדרגה המעשה, אבל מצד השרוש העליון כפי שנמשכו כל העולמות ממחשבת הקב"ה, אזי המעשה קדם לכל.

ויסוד הדברים הוא שעיקר רצון הקב"ה בבריאת העולמות היתה בבחינת המעשה, והיינו שהשתעשע הקב"ה במעשי הצדיקים שיקיימו מצוותיו בדעת ובתענוג, ונמצא שהמעשה קדם לכל במחשבה העליונה, שכביכול צייר הקב"ה את כל עולם המעשה כפי שיהיה באופן המתוקן שיתגלה בו אור השם יתברך על ידי קיום המצוות במעשה, ואילו דרגת הדיבור היא הממוצע המחבר בין המחשבה אל המעשה, והיא בחינת עשרה מאמרות שנעשו מהם אחר כך עשרת הדברות, נמצא שאף על פי שעל ידי הדיבור נמשכת אלקותו יתברך לעולם, אבל מכל מקום מצד הכח הגנוז בעצם המעשה, נעלה ומרומם יותר מכח הדיבור.

ומבואר בדברי המגיד, שהכוח שגנוז במעשה, הוא הזכרון שזוכר האומן את ציור המעשה כפי שהוא מצייר במחשבה, ולענייננו מחשבה זאת שהקב"ה מצייר את העולם במחשבה, נותנת לעולם המעשה כח קדושה אלוקי, שהוא מחשבת הקב"ה המאירה בו, ומי שמתדבק במחשבת הקב"ה, שתמיד מחשבותיו משוטטות לעשות רצון קונו, ומתאוה לעשות נחת רוח לבוראו ולקיים מחשבתו, אזי כשנא אל עולם המעשה, מתעוררות בקרבו מחשבות קונו השרות עליו, והוא נעשה מרכבה למחשבה זאת, וכביכול כשעוסק

³ באור תורה (סימן כ), לקוטים יקרים (טז: סימן ריד). אור האמת (עט).

⁴ אור תורה (סימן נו), מגיד דבריו ליעקב (סימן צט (קח)). אור האמת (מה). ושם כד: בקיצור). דברות המגיד (ויגש מאמר ה עמוד קיג): והנה אצלו יתברך העבר והעתיד הכל בשוה, לפי שהוא קודם ולמעלה מן הזמן, וקודם שהיו ישראל בעולם היה גלוי לו כל צדיק וצדיק עם מעשיו ותורתו. מתחילה כשעלה ישראל במחשבתו, היה כבר שעשועים להשם יתברך מכל צדיק ומעשיו. וזהו שמצינו (מדרש תנחומא חוקת ח) שהקדוש ברוך הוא משתעשע ואומר אליעזר בני אומר פרה בת שתיים וכו' (פרה פרק א משנה א), קודם בוא רבי אליעזר לעולם כבר הקדוש ברוך הוא קבל שעשוע ממנו ומחודשי תורתו. ובאמת מעשה הצדיקים שעושים עתה בפועל, הם ממשיכים למחשבת הבורא יתברך הקדומה את העולם, ובמעשים טובים שעושים נעשים מרכבה למחשבת הבורא יתברך, וממשיכה עליו ושורה עליו. והנה מחשבת השם יתברך הנזכרת נקרא 'אדם קדמון' למעשה הצדיקים שעושים עתה בפועל, ועל ידי כן נתהוו הצדיקים למרכבה, ויש להם כח לעשות הכל, כיון שמידות חסד וגבורה שהם שורש לכל – בידם ומכוחם הם נמשכים.

⁵ מגיד דבריו ליעקב (סימן קפו), אור האמת (כט), דברות המגיד (תולדות מאמר ז עמוד עב).

⁶ וכן כתב בבאר מים חיים (תולדות ד"ה ויצחק): נראה ליתן טעם על מה שהאב יצחק את עשו, ואיך סלקא דעתך שיהאב יצחק לשונאי ה', וכתוב (תהלים קלט כא) 'הלא משנאד ה' אשנא' וגו'. ואכן ידוע מה שאיתא בזה הקדוש (שלח קס): כמה שאמר כלב לכל ישראל 'אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם' (במדבר יד ט), פירוש שכל האומות לא נבראו כי אם להכין לחם לישראל בכדי שישאר יעקב בתורה, ועל כן נקראים עמי הארץ כי כל עיקר בריאתם בעולם אינה כי אם להיות עובדי אדמה להרשה ולזרעה בכדי להכין לחם לפני ישראל, וזה עיקר תיקונם על אדמתם, וכן יהיה אם ירצה השם בעת התיקון השלם, שמה שישאר מהאומות יהיו לאיכרים ולכורמים וליוגבים כמאמר הכתוב

בעולם המעשה הוא נזכר במחשבת קונו שרצה שיצטייר העולם באופן שיעשו ישראל תורה ומצוות ויעלו שעשועים לפניו.

אמנם כח זה של המעשה מתגלה רק על ידי החכמה, כמו שנרמז בתיבות 'ראה מעשה', ולכן מי שהוא חכם יכול להשיג את החכמה הגנוזה במעשה מעצם העשייה.

ומדברי רבינו משמע שענינה של קרבן פסח שייך להתגלות החכמה, ומטעם זה, כשהלכו ישראל לקיים פסחיהם, ובאו לידי קיום מצוות פסח במעשה, מיד שרתה החכמה העליונה במעשיהם, וידעו שצריכים לתקוע הסכין בצמר הכבש או בין קרני הגדי, שכך אין עוברים על איסור טלטול ברשות הרבים.

למה העלו שמעיה ואבטליון את בחינת הדיבור ולא את בחינת המעשה

ויש להבין עוד, מכיון ששמעיה ואבטליון באו ממדרגה התחתונה, שהיו גוים בתחילה, ומדרגה התחתונה היא בחינת המעשה, אם כן היו צריכים להעלות את בחינת המעשה שהיא תחתונה יותר מדרגת הדיבור, ולא את בחינת הדיבור, ולמה נתבאר בדברי המגיד ששמעיה ואבטליון העלו את בחינת הדעת מהדיבור, שאילו היו משמשים אותם לא היתה נשכחת ההלכה מפניהם, והיו יודעים לפסוק את ההלכה לאשורה.

והדבר יתבאר בהקדים דבריו של המגיד בענין שורש נשמות שמעיה ואבטליון וז"ל:

'כי ציד בפיו' (בראשית כה כח). זה ידוע שגם בעשו היו כמה ניצוצות קדושות, שיצאו מהם אחר כך רבי מאיר ורבי עקיבא ושמעיה ואבטליון ושאר גרים, אך עשו היה כובש כל ניצוצות קדושות בפיו וירא להורידם לגופו, פן תכפנו ותשיבנו לטובה. וזהו 'כי ציד בפיו', רוצה לומר כיון שהיו בו בשביה ממש, היו רק בפיו, לא בפנימיות הגוף. ובשביל זה היה יצחק טועה בו, כי בשעה שהיה מדבר עמו היה מדבר בניצוצות הקדושות שהיו בפיו, וזהו גם כן פרוש 'לא יחרך רמיה צידו' (משלי יב כז). ע"כ.

ותוכן הדברים הוא, שיש חילוק בין גרים שיצאו משאר גוים לבין גוים שיצאו מבחינתו של עשיו, שעיקר כוח הקדושה שטמון בו היה בפיו. ומכיון ששמעיה ואבטליון הם ניצוצות שהיו גנוזים בפיו של עשיו, נמצא ששמעיה ואבטליון היו שייכים לבחינת הדיבור, ולא לבחינת המעשה, כי מקורם הוא כח הדיבור וקדושה שהיה שרוי בנפש עשיו כפי שקיבל מיצחק אבינו, והם ניצוצות הקדושים שהיו בתוכו, וכשחטא לא נפלו עימו אלא נשארו בזכותם וטהרתם,

(ישעיה סא ה), ונאמר (שם מט כג) 'והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך' וגו', כי כולם יהיו עבדים לישראל לעשות להם כל אשר צריכים, וזה הוא תיקונם על תיקון הגנוז, וישראל יעבדו את ה' אלקיהם בנחת ושמחה.

ועל כן כשראה יצחק בעשו שהוא הצד להביא מאכל לפני אביו, כתרנום כי ציד בפיו ארי מצידיה הוי אכיל, וחז"ל אמרו (בראשית רבה סג י) 'קופרא טבא לפומיה, כסא טבא לפומיה, ועוד אמרו (שם סה טז) אמר רבי שמעון בן גמליאל כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחד ממה ששימש עשו הרשע את אביו וכו', סבר יצחק שהוא כבר בא לכלל התיקון השלם להיות עובד ויגע להכין לחם ולשמש לפני עובדי אלקים, ועתה עושה כן ליצחק אביו כל זמן שהוא חי על האדמה, ואחר כך יעשה כן ליעקב היהודי היושב בשער המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, והתגבר הטוב שבו על רעתו לקיים בעובדיו ומעשיו שהוא החרב, מצות ה' כיבוד אב.

ונוסף לזה כי למען שקצת טוב היה בו מכח יצחק שהוא נשמות שמעיה ואבטליון, הנה בעת בואו לפני יצחק אביו, או שורש מעורר שורשו, ולא דיבר אתו כי אם בטוב מבחינת נשמות שמעיה ואבטליון אשר היו ניצודין איתו, כמו שאיתא בדברי האר"י זלה"ה, והכל בדרך זה כי היתה דברו רק לשאול לאביו, מה הוא צריך לעובדו ולשמשו ולהכין לו צידה. וזה אמר הכתוב (בראשית כה כח) 'זיהאב יצחק וגו' כי ציד בפיו, פירוש לפי שארי מצידיה הוי אכיל כאמור, ועל כן אהבו כי סבר שכבר בא לכלל התיקון השלם, או פירוש כי ציד אותן הנשמות הניצודין אתו העשוקין בקליפה, המה היו בפיו של אותו רשע בעת בואו לפני יצחק אביו, כי שורש מעורר שורשו, ולא דיבר כי אם הטוב אף שידע יצחק שמלאכתו מלאכת שופך דמים בחרב ובחנית, ולא להיות יושב אהלו של תורה, מכל מקום סבר, זה עיקר תיקונו שלזה נברא כנאמר. ואך רבקה אמנו היא ראתה בו זה הטוב וגם הרע שעושה בחרבו ובקשתו ועל כן את יעקב אהבה ולא אותו.

ולכן כשדיבר עשיו עם יצחק הרגיש יצחק אבינו באותם ניצוצות קדושים שהם שמעיה ואבטליון, ולכן כשעלו שמעיה ואבטליון מהקליפה ונתגייירו, עלו הניצוצות שהיו שייכים לבחינת הדיבור, והוסרה השכחה מבחינת הדיבור.

ועתה נחזור ונבאר את מה שפתחנו בו, שנתברר בדברי רבינו המגיד בכמה מקומות שבאותה שנה שנשכחה מהחכמים הלכה זאת, איך לטלטל הסכין בפסח שחל להיות בשבת, חזרו וזכרו כשראו את המעשה, וכבר נתבאר הטעם מכיון שהחכמה גנוזה בארץ, כמו שביאר רבינו על תיבות 'ראה מעשה וזכר הלכה'. ויש לומר שענין זה שייך לענין חג הפסח בדווקא וכמבואר בהמשך הדברים.

בפסח נתגלה התענוג בבחינת המעשה דווקא

ויובן הדבר יותר בהקדם דברי רש"י בענין הפסח, **שענינו גילוי התענוג בבחינת התחוננה ביותר**, ושענין מצוות הפסח הוא אור האלקות המתגלה **בבחינת הרגליים**, בבחינת דילוג וקפיצה, וז"ל:

הקרן הוא קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה, שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי ישראל אמצעי נמלט, **ואתם עשו כל עבודותי לשם שמם דרך דילוג וקפיצה, זכר לשמו שקרוי פסח.**

ונתבאר יותר בביאורו של המגיד בענין הפסח:

נדע כי עולם התענוג, הוא עולם דאתכסיא, נקרא הוא, כמו שכתוב אז תתענג על ה', למעלה מהו"ה ב"ה (שהוא תפארת וז"א שהוא מוחין). והוה שאמר והיה כי וגו' מה העבודה וגו' ואמרתם, שבעבודה זו אנו ממשיכין תענוג הנקרא הוא, להו"ה, והיינו פסח, לשון דלוג, **שמדלג עולם התענוג וזכר לשם הו"ה ב"ה כמו שזיה בעת יציאת מצרים**. עכ"ל.

ומתבאר בדבריו הקדושים, שבפסח יש מעלה מיוחדת, שהוא בבחינת **דילוג** וקפיצה, דהיינו דילוג מדריגות שלא בהדרגה, שלא כבכל ימות השנה, שהשפע נמשך מהמחשבה אל הדיבור ומהדיבור אל המעשה, הרי שבלי הפסח עולם התענוג נמשך לדרגות התחוננות, שהם בחינת המעשה, ולכן התענוג מתקן את בחינת המעשה אע"פ שבחינת הדיבור לא נתקנה עדיין.

ומתבאר יותר בדברי המגיד, מה שכתב עוד בענין הדילוג:

אלם הוא לשון או אילם או עור (שמות ד, יא), והוא מורה על לשון מאלמים אלומים (בראשית לו, ז) ולשון קשר, והוא על דרך הסוד כי הדיבור וההליכה של התינוק באין כאחד, והוא במשמעות הלשון, אם הוא אלם שאינו יכול לדבר עדיין הוא נקשר שאינו יכול להלך, לכן באותו הזמן שהיינו אלמים, **לכן פסח על בתי מצרים** (שמות יב, כז) הוא מורה על ההליכה, כי האב מתלבש בעצמו במדריגת הבן.

המתבאר כאן, שישראל היו במצרים במדריגה שלא היתה בהם מצד עצמם – ומדריגתם, לא דיבור ולא הליכה, כי מדריגת ההליכה שהיא מדריגת המעשה היא מדריגה תחתונה יותר ממדריגת הדיבור, ומכיון שמדריגת

⁷ שמות יב יא ד"ה פסח הוא לה.

⁸ אור תורה סימן פה.

⁹ דברות המגיד מאמרי פסח מאמר ב'.

וכ"כ בחיים וחסד (מא): פסח הוא לשון פיסת, כשהו ישראל במצרים היו אלמים שלא היה להם בחינת הדבור, כמו שאמרו רז"ל משה אמר אשירה והם עוין אחריו, והדבור הוא היסוד שמעמיד על הרגלים, וכיון שלא היה להם דבור לא היה להם רגלים, והראיה שקטן כל זמן שאין לו דבור אינו יכול לילך ברגליו, ואחר כך עלו למדרגת הדבור שהוא הראשון הא, ואחר כך בעצרת השיגו הקול, ועל כן התורה נתנה בקולות, ואין דבור בלא קול, פירוש שנמשך להם מה שהיה אצל השם יתברך במחשבה, ונמשך על ידי דבור שהוא צריך להיות על ידי קול.

¹⁰ אמרי אמת (לימים הראשונים של פסח) בשם האר"י ז"ל: בעבור זה עשה ה' לי וברש"י בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו, החכם מאמין במצוות המעשיות בפשטות והוא מאמין בהש"ת כי ממילא נתקן עולם העשייה, המצוות המעשיות הם **כנגד עולם העשייה ויש עוד ג' עולמות, איתא בשם האר"י ז"ל שפסח הוא כנגד עולם העשייה** שבועות כנגד עולם היצירה כמו שכתוב עם זו יצרת לי סוכות כנגד עולם הבריאה כמו שכתוב ועם נברא יחלל י' וזה מתקיים אחר ר"ה ויה"כ שנחללו העונות ולעתיד יהיה

הדיבור לא היתה מתוקנת, על כן גם מדריגת ההליכה לא היתה מתוקנת, **ועם כל זה פסח ה' על בתי מצרים, כלומר שנתקנה בחינת ההליכה, והוה על ידי בחינת התענוג שבדילוג וקפיצה**. והוא כמשל מי שאינו יכול ללכת כ"כ, וכל שכן שקשה לו לדלג ולקפוץ, אבל כשיש לו תענוג גדול, או מחמת התענוג הוא הולך על ידי דילוג וקפיצה, כי התענוג מרומם את מדריגת הרגליים, כלומר שהראש הוא זה אשר נותן תנועה וחיות ברגליים, ועל ידי זה יש לו כח לדלג ולקפוץ, כי גם אם רגליו חלושות, מוחו אינו חלש (וכמו שראינו בצדיקי הדורות שהיו בעל גוף חלש ורגליים חלושות ובעת עבודת ה' קפצו ודילגו כנערים, כמעשים המפורסמים על המגיד מקאז'ניץ זי"ע, ועל הדברי חיים מצאנו זי"ע).

ונמצא שבחינתו של קרבן פסח הוא שהוא מתקן את המדריגות התחתונות, שהם בחינת המעשה, ולכן כשהלכו ישראל לקיים את מצוות קרבן פסח, שהיא עבודה במעשה וברגליים שהיא ההליכה, היתה בהם ידיעת אלקותו יתברך בשלימות על ידי גודל התענוג והשמחה של קיום קרבן פסח, וממילא לא שלטה בהם בחינת שכחה, וזכרו ההלכה.

ולכן בפסח הוא זמן תיקון עולם העשייה, וכל עניינו של חג זה הוא ענין העשייה¹⁰, עד כדי כך שיש דעה שבחג הפסח יש יחוד מעין לעתיד לבוא שהוא יחוד שלם אפילו בעולם בעשייה¹¹.

עיקר תיקון ענין הפסח הוא על ידי תענוג ושמחה

והמוסר השכל היוצא מזה למעשה, הוא שעיקר התיקון שעל ידי מצוות החג הזה, הוא כשמקיימים את מצוות החג בתענוג ובשמחה, כי על ידי התענוג מתקיים ענין הדילוג, וכלשון המגיד "שמדלג עולם התענוג".

ועל ידי זה אנו מתקנים את בחינת המעשה, שהיא דרגה התחתונה שקשה יותר לקיימה בכל ימות השנה, שהרי היא דרגה תחתונה יותר מבחינת הדיבור, ועם כל זה על ידי בחינת התענוג המתגלה בלילה זה בדרך דילוג וקפיצה, כמו שהיה בליל יציאת מצרים שעל ידי התענוג ירד החיות לדרגה התחתונה שבבחינת דילוג וקפיצה, נמשכת ידיעת אלקותו יתברך **אל בחינת המעשה שבתוך נפשינו**, שלא לשכוח את הקב"ה בכל מעשינו אלא יהיה הכל מתוך תענוג של ידיעת ה'.

ענין הכורך – עבודתו של הלל הזקן

ועתה נבין מה שבעת אכילת ה'כורך', אנו אומרים 'זכר למקדש כהלל'. כי הנה נתבאר שדרכו של הלל, שהוכיח את בני דורו על ריחוקם מהדעת כמבואר בדברי הגמרא שהובאו בתחילת המאמר, היה להעלות ולגלות את הדעת, עד שהארם בעצמו ירגיש תמיד רצון הקב"ה, כי קובע בלבו תמיד בחזקה להתדבק בו בכל חיותו, ועל ידי הדעת הזה ירגיש תמיד איך להתרחק מהרע שהוא עבירה על מצוות לא תעשה ולהתדבק בהטוב שהם מצוות עשה וכמו שנתבאר בדברי רבינו המגיד בכמה מקומות¹².

כנגד עולם האצילות, פסח הוא כנגד עולם העשייה ולכן שואל החכם מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה', הוא שואל על הדברים הגבוהים, על שלשה העולמות האחרים, העדות והחוקים והמשפטים, הרשע אינו מאמין במצוות המעשיות בפשטות ולכן שואל מה העבודה הזאת לכם, למה לכם המצוות המעשיות, ומשום כך משיבין לו בעבור זה עשה ה' לי, שהוא אין לו שייכות לעולם העשייה, בשם האר"י ז"ל שהארבע כוסות והארבע לשונות של גאולה הם כנגד ד' העולמות:

¹¹ פרי עין חיים (שער המצות פרק ז): והסוד על משכבי בלילות וכו', בקשתיו ולא מצאתיו. בלילות, אפילו בליל פסח, עד שדרשה בן זומא, שנאמר למען תזכרו וכו', כל ימי חיך הימים באצילות דווקא. ובא בן זומא ואמר, כל ימי חיך לרבות הלילות בעשייה, וחכמים לא רצו בזה, כי אפילו בליל פסח שיש הלל גמור, מאחר שתיכף חוזרת לאחור באחור, אין מוכרין יציאת מצרים בלילות, לעשות שם זיווג, לזה כיון הפסוק למען תזכרו, כמו וזכרת את בריתי, לשון זיווג. ואמרו כל ימי חיך, לרבות לימות המשיח, שיבטל כח הקליפה, אבל לא עתה, כי סוף סוף חוזרות לאחור תיכף, אפילו בליל פסח.

¹² וכמו שנתבאר בדברי רבינו המגיד וזה לשונו (מובא בקובץ שפתי צדיקים קובץ טו): הדיבור הראשון היה 'אנכי' (שמות כ ב-ג), וזה היה נס חוץ לטבע, לא מחמת עובדא שלטו שעדיין לא נתנה לנו התורה, רק מחמת שרצה הוא יתברך לגלות אלקותו עלינו, וזה

ולכן אנו אומרים בשעת קיום מצוות כורך, 'זכר למקדש', כי לעתיד לבוא וכן היה כבר בזמן שבית המקדש היה קיים, יהיה הדעת מגולה מאוד, עד **שיהיה האדם מרגיש מעצמו מה רצונו יתברך**, כי כשהדעת אינו בגלות, אזי הקב"ה שוכן בלבבות ישראל ומזה נשתלשל גם בעולם העשייה שהשכינה שורה בבית המקדש שהוא משכן לשכינה.

המרור מורה על המוחץ דקטנות שעל ידו מגיעים למוחץ גדלות

וזהו ענין הכורך, שמחברים בו את הדעת שנרמז במצה כידוע, שהיה היא מורה על הגאולה שאז יצאו בני ישראל מגלות הדעת ועלו לדעת דקדושה, ואת **המרור** שהוא זכר למרירות השעבוד שמורה על הדרגות הנמוכות שהם העדר הדעת, מתחברים כאחד, ומאירה הדעת השלימה בדרגות הנמוכות.

וזהו ענינו של הלל שחיבר את המצה והמרור כאחד, כי כשנשלם הדעת השלם, אזי עולים גם הדרגות התחתונות ונעשים כלי לדרגות העליונות¹³, וכמו שרואים בחוש, שעל ידי שהאדם בקטנות בתחילה, אזי משתוקק יותר ויותר לבוא אל הדעת השלימה, ואחר כך מגודל השתוקקותו, אזי כשבא הזמן הנכון שפותחים לו שערי שמים, אזי זוכה לבוא אל הדעת האמיתית, ואוחז בה בחזקה מגודל צמאנו אליה.

תכלית כל המצות ליראה ה' ולדבקה בו. ואולי זה זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו (ר"ה כו.), כי (אנו אומרים) [לית מחשבה] ביה כלל, רק הוא כמו דבר רחוק שאינו מושג כלל רק בזכרון, ואלקותו נקרא זכר מטעם זה.

ושמור הם המצות שהוא דבר יותר מושג, והטעם עצמו עצמו הוא יתברך להיות עולה אף בזכרון הבריות, וטעם המצות הוא רק בשביל הנכתב לעיל, וזו זכור ושמור וכו'.

וביציאת מצרים היינו מקבלים אלקותו יתברך מחמת רצונו הטוב שרצה להשפיע לנו בחינתו שהוא אלקינו, וזו 'אני ה' וכו', מעתה אנו מקבלים מלכותו יתברך מכח מעשה המצות, ולכן נקראת תורה הנכתב לעיל עצה ותושיה, ובווהר הקדוש (משפטים צו:), עטין טבין, עצה לקבל אלקותו יתברך.

ולכן כשבא הגר אצל הלל הזקן להתגיר שיוכל התורה על רגל אחת, ואמר לו, מה דסני לך לחבר לא תעבוד (שבת לא). כי כלל הוא מה שיש לו ניצוץ הקדוש אין לו דביקות שלימות אלא בבורא יתברך, ואין זה אלא על ידי תורה ומצות, ולכן ניתנה לנו המצות. וכשראה הלל בזה האיש שרצה לחבר עצמו בקדושה, אמר לו, מה דסני לך לחברך לא תעביד, רוצה לומר שתכלית מה שאתה מתדבק אליו, לא תעבוד, וזה הכלל של כל התורה כולה לדבקה בו. וזה הגר לא רצה רק שיגידו התכלית של כל המצות, ולכן אמר לו שיהיה יוכל כל התורה כולה כשעומד על רגל אחת.

והמצות עשה הוא התדבקות עצמו כמובן לו, וכשאדם שומר המצות לא תעשה, יכול בקל לקיים מצות עשה, וזו 'סור מרע ועשה טוב' (תהילים לד טו), כי בוודאי השם יתברך לא צוה שנדיה כבהמות, כי בהבנה גם כן אינו עושה, רק שהציווי היה שבאותו 'סור מרע' יהיה תיכף שנדבק עצמינו בה' יתברך. וזה כלל גדול שיעשה כל המצות לקיים בחינת אלקותו בעולם, כי קדושות בחינת אלקותו הוא רק בשביל המצות, וישראל בעצמם גם כן, וכשהמה עושים המצות הם כללות הכל, ואלקותו יתברך מתקיים בעולם.

¹³ כפי שנתבאר בדרושי הארז"ל להג הפסח שבזמן הקטנות כשהיו ישראל במצרים האירו בהם רק בחינת הלבושים של המוחץ, ואחר כך כשיצאו האירו בהם המוחץ עצמם.

¹⁴ כמבואר בליקוטי אמרים (נד: ש"ג פ"ו). מובא גם במאור עינים (פרשת בראשית באמצע הדיבור הראשון): ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת עז:): 'מאי טעמא עזי מסגי ברישא וכו', רוצה לומר דשאל מפני מה ישראל שהם עזים שבאמות, יש כח בהם להיות הולכים ומתדבקים עד הרישא, שהוא ראשית הכל, ואמר לה 'כבריתו של עולם, ברישא חשוכא והדר נהורא, מפני שהם תחלה בקטנות, ב'חשוכא', בגלות מדרגה התחתונה, ומשם מתקנים עצמם ומתקרבים ל'נהורא' גדלות השכל, לכן יש יכולת בידם לקרב אל הראשית.

מה שאין כן באומות העולם לא בידם טובם. ובלעם אמר (במדבר כד טז) 'וידע דעת עליון, אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות א:): 'השתא דעת בהמתו לא ידע, רוצה לומר דעת בהמתו לא ידע לתקן.

ולכן האדם נולד קטן, אף שהקדוש ברוך הוא ברא אדם לעבדו. ולמה בראו בקטנות השכל ואין לו דעת לעבדו, אך שאי אפשר בלתי זה, שיתרון החכמה מן הסכלות וכו'.

וענין זה נתבאר בתורתו של המגיד ממעזריטש, שביאר הטעם שנולד אדם כשהוא קטן וחסר דעת, וגם בימי קטנותו אין הדעת מתיישבת בו במהרה אלא טיפין טיפין, והוא קטן הדעת, שהתכלית הוא להוליד בו השתוקקות לבוא אל הדעת השלימה, כי כלי המוח שלו מתגדלים עם ריבוי הימים והשנים, ועל ידי זה יכול כל יום ושנה להשיג יותר דעת מבתחילה, והתגדלות הכלים ויכולתו להשיג מולידיים בו השתוקקות לעלות יותר ולהשיג דעת כפי יכולתו להשיג, מה שאין כן אם היה האדם נולד מיד כשהוא שלם, לא היתה בו השתוקקות כל כך להשיג דעת, כיון שדווקא מגודל החשבות והקטנות נולדת ההשתוקקות להשיג את החכמה השלימה¹⁴.

בפסח באים המוחץ דקטנות אחרי המוחץ גדלות

וענין זה מודגש דווקא בפסח, כי הנה מבואר בכתבי הארז"ל¹⁵ שימי הפסח שונים מכל ימות השנה, בכך שהמוחץ דקטנות באים רק אחר בוא המוחץ גדלות, היפך הסדר הרגיל שהמוחץ דקטנות קודמים למוחץ גדלות, ונתן טעם בדבר, כיון שכשהיו ישראל במצרים, היתה בהם אחיזת הקליפה מאוד, והקליפה מתאחזת מאוד בכלים החיצוניים של מוחץ דקטנות, ולכן הוצרך הקב"ה להשפיע לישראל מיד בהכנס היום מוחץ גדלות ראשון, ומיד בקידוש היום ובאכילת מצה נכנסים מוחץ גדלות שני (קידוש – גדלות שני דאימא, ומצה – גדלות שני דאבא), ואם כן יש מקום לשואל לשאול, היאך

והנה הקטנות נקרא נוקבא, ותיאובתא דנוקבא לגבי דכורא, כדכתיב (בראשית ג טז) 'ואל אישך תשוקתך', שהתא הנוקבא מעוררת ומולידה תשוקה בחתן, ויבאר לקמן. כן האדם תחלה בקטנות, וכשזוכה ובא לגדלות, מדבק גם הקטנות למעלה, שהוא בחינת זווג שהוא נוקבא בקטנות, עם גדלות השכל.

וזהו (ישעיה סב ה) 'כמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלקיך', כמו שהכלה צריכה לעורר תחלה, כן אנו צריכים לעורר תחלה להביא תשוקה כביכול בו יתברך, ויתבאר לקמן יותר. ואי אפשר לבוא אל אור גדול תיכף, לכן בא תחלה הקטנות.

וזהו פירוש שני 'מאי טעמא עזי' שהוא העינים 'מסגי ברישא', רוצה לומר בחינת קטנות למה הוא תחלה, ואמר 'ברישא וכו', ומבאר אצלנו במקום אחר, והכל הוא כונה אחת.

וזהו (בראשית א ה) 'ויקרא לאור יום ולחשך קרא לילה, כמה דאי אפשר יום בלא לילה, רק 'ויהי ערב' תחלה ואחר כך 'ויהי בקר', גדלות השכל שמבקר מעשיו, או 'יום אחד', נעשה אחדות אחד, וזהו כשאדם הולך כסדר בא לכלל שלש עשרה ואחד, לגדלות השכל דעת שלם, ותחלה אין לו דעת שלם רק דעת נקראת מדרגה התחתונה למדרגה עליונה, וזהו דעת שלם. וקטן אין לו דעת זו, ויש שלא זכה ברוב שנותיו נקרא קטן.

¹⁵ שער הכוונות (דרושי הפסח דרוש ו): והנה אם אלו המוחץ היו נכנסין בסדר המדרגות כשאר הזמנים ודאי שהיו נכנסין לסדר הנז' והיינו מכוונים בהם כל מדרגות ומדרגות בפ"ע. אמנם עתה אינם נכנסים אלא ביחד פי' הענין כי קו הימין שהוא מוח החכמי דאימא נכנס יחד בכל בחינות קטנות וגדלות ראשון וקטנות וגדלות שני. וקו השמאל נכנס יחד אח"כ בכל בחינותיו. וקו האמצעי נכנס אח"כ ביחד בכל בחינותיו, וזה ביאורם של דברים. כיום ראשון תכין אל קו ימין שהוא מוח החכמה שבז"א מצד אימא בלבד כנ"ל וקו זה הוא נכנס ראשון לכלול. ולכן כוס זה אומרים עליו קידוש כי כל קדש הוא בחכמה כנועד ומן הראוי היה שיכנס תחילה הקטנות ראשון דמות זה דחכמה ואחריו גדלות ראשון ואחריו קטנות שני ואחריו גדלות שני כי בתחילה נכנסים נה"י האחרונים דאימא, ואחריו נכנסים חג"ת דאימא שהם קטנות שני וגדלות שני, אבל לפי שהקטנות ראשון הוא דין גמור ובו נאחזים החיצונים תכלית האחיזה. והנה כוונתנו עתה בליל פסח להשביט החמץ שהוא אחיזת החיצונים בקטנות דאלקים הנקרא חמץ ושאר כמ"ש ענינם בדרוש החמץ והשאור כי לולי היות הרחמים מתגבריאם בלילה הו' בתכלית לא היו נגאלים כלל כנ"ל. ולכן אינן נכנסים הקטנות הראשון בתחילה אמנם בתח"י נכנסים גדלות הראשון ואח"כ קטנות השני ואחריו גדלות השני ואז כבר נתבטלה אחיזת החיצונים מחמת גדלות הראשון והשני שהם רחמים גמורים ואפי' הקטנות השני איננו בבחי' דין כמו הקטנות הראשון כמבואר לעיל ששם אכד"מ"ם הוא רחמים ונק' אלקים חיים יען כי אין החיצונים נאחזים שם הנק' דרגא דמותא ואלקים אחרים ואז נכנס הקטנות הראשון באחרונה כי אז אין חשש כי לא יוכלו החיצוני' לחזו' עתה להאחז בהם מחמת האור הגדול של גדלות ראשון ושני שנכנסו כבר. ונמצא כי בכוס ראשון נכנס גדלות ראשון וקטנות שני וגדלות שני דמות חכמה מצד אימא האמנם גדלות הראשון דרכו ליכנס תמיד מאליו כשאר לילי יו"ט ושבת ואין צורך לכיון על בעל הכוס ולכן מה שצריך לכיון בכונת כוס ראשון הוא קטנות שני וגדלות שני ותכין פי' כמ"ש שכבר נכנס בתח"י גדלות הראשון.

יתתקנו הכלים דקטנות כיון שלא קדמו הקטנים לגדולים, ולא היתה בהם מעולם העדר הדעת הגורמת אל ההשתוקקות.

ולכן חיבר הלל את המצוה והמורו כאחד, לומר לך שיש דרך להאיר את המוחין דקטנות בהארת ההשתוקקות, וזהו על ידי שיצייר בקרבו את ימי הקטנות העתידיים לבוא, לאחר שישתלקו המוחין דגדלות, וכשיצייר את המרירות של העדר הגדלות, יוכל להאיר מיד גדולים על הקטנים, כי יש לדעת, **שלא נותנים לו את המדרגה הגבוהה רק לאותו זמן עצמו, אלא נותנים לו את המדרגה והכוונתו והארות כדי שיאסוף אותם אף לזמנים האחרים, לימי הקטנות.**

ואמנם יש בני אדם שיש להם באותה שעה חיות וחשק ללמוד ולהתפלל ולעבוד את ה', אבל אין עולה בדעתם שצריך לקחת את ההארות לנקודת לבבם, להתבונן מה רוצים מהם בהארה זו שנותנים להם, מה מונח בהארה זו, **"וואס ליגט אונטער דעם הארה"**, איזו דרגה בהתבוננות ה' מונח כאן, וואס שטייט און דעם חלק תורה אדער עבודה, וואס דארף איך נעמען פון דא".

ודרך זו מוגדרת בלשון השפת אמת¹⁶ **"לאסוף בימים הטובים כל ההארות אל עיקר נקודת לבבו"**, אזי אפילו בשעה שהולכת ממנו ההארה בגלוי הוא מונח עדיין בנקודה זו של העבודה שהאירה בו אותה הארה, והוא שואב ממנו כח לעבודה בומנים אחרים¹⁷.

ענין הזריזות שבקיום מצוות הפסח – הוא המתקן את פגם הדיבור

ונחזור לענין שעל ידי בחינת המעשה חזרה ונתעוררה בהם הקדושה של פסח, ונזכרו בהלכותיה. ויש להביא בזה נותן טעם, איך זוכים להביא את הקדושה שבבחינת המעשה, ונביא בזה טעם לשבח שהוא על ידי ענין הזריזות.

הנה כשהוכיח הלל את בני בתירה, אמר להם "עצלות שהיתה בכם שלא שימשתם את שמעיה ואבטליון". ומזה אנו רואים שפגם הדיבור, היינו מה שנשכח מהם הלכות פסח מצד הדיבור, שלא יכלו לפסוק ההלכה, נמשך מהעצלות.

וענין זה מפורש יותר בתורת המגיד (דברות המגיד עמ' קעז) ח"ל:

מה שאין אוכלין חמץ, כי החמץ בא מכח הרוח, לכך אין רשאים ללוש מצות תחת אויר השמים (שו"ע א"ח סימן תנ"ט ס"א) כי שם הרוח שולט, ואנו היינו שם באותה שעה במדרגות אילמים, כמאמר חכמינו ז"ל (גיטין נו): 'מי כמוך באלים' (שמות טו א) באלמים, והדיבור בא מהתפשטות הרוח, כדכתיב (שמואל ב' כד ב) 'רוח ה' דיבר', ולכן לא היו יכולין להשיג החמץ, כי הוא מרוח כנאמר לעיל, שלא יכלו לתקן המדרגות.

אלם הוא לשון 'או אילם או עור' (שמות ד יא), והוא מורה על לשון 'מאלמים אלומים' (בראשית לו ז) ולשון קשר, והוא על דרך הסוד כי הדיבור וההליכה של התינוק באין כאחד, והוא במשמעות הלשון, אם הוא אלם שאינו יכול לדבר עדיין, הוא נקשר, שאינו יכול להלך, לכן באותו הזמן שהיינו אלמים, לכן 'פסח על בתי מצרים' (שמות יב כז) הוא מורה על ההליכה, כי האב מתלבש עצמו במדרגת הבן, עכ"ל.

וכוונת רבינו הוא על פי פירוש רש"י על תיבות 'או אילם' ח"ל: "מי עשה פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך". וזהו שמפרש, שתיבת אילם, הוא מי שאיבריו קשורים, כלומר שאין בו זריזות המוח, המביא תנועה וחיות לכל האיברים.

וזהו בהמשך למה שפירש שהדיבור בא מהתפשטות הרוח, היינו כח התנועה, שהוא מיסוד הרוח המתפשט ונע ממקום למקום, שמתעם זה נאסרו ישראל באכילת חמץ, ומתעם זה פסח הקב"ה על בתי בני ישראל, היינו שלא התפשטה הקדושה ממקום למקום, כפי שתמיד הקדושה מתפשטת קודם כל על הצדיקים שהם בבחינת הראש ואחר כך על הבינונים שהם בבחינת הדיבור ואחר כך על שאר בני אדם שהם בבחינת המעשה, אלא דילגה הקדושה וירדה לכל אחד, ונתגלתה השכינה אפילו לדרגות הנמוכות, וזהו בחינת דילוג, שמדלגת הקדושה ויורדת שלא בהדרגה, שלא מלמעלה למטה, אלא מתגלית לכולם בשוה, לעליונים בדרגתם ולתחתונים בדרגתם כאחד.

והנה התנועה הבאה לכל האיברים היא על ידי הדיבור, כמו שאיתא בגמרא (עירובין נד): שברוריה הוכיחה את התלמיד שלמד בלחש ואמרה לו: "ערוכה בכלל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת", ופירש המהרש"א שם שהדיבור בקול רם מביא תנועה וחיות לכל האיברים.

וזהו מה שפירש רבינו המגיד, שמכיון שהיו ישראל כאלמים באותה שעה, שנעדר מהם כוח הדיבור, לכן היו גם כן בבחינת 'אילם' שהוא אדם שאין לו כח התנועה ללכת ממקום למקום מחמת עצלות.

ובזה יובן שהטעם שלא שימשו בני בתירה את שמעיה ואבטליון, ונחסר מהם כח הדיבור שנמשך על ידיהם, הוא משום שלא היו שייכים כל כך לבחינת הדיבור, ועל ידי זה היה בהם גם עצלות, אבל אם היו משמשים את שמעיה ואבטליון, אז לא היתה חסרה להם בבחינת הדיבור, והיתה נתקנת בבחינת העצלות שבהם.

ועל ידי שישראל נודרו במצוות והביאו את פסחיהם, על ידי זה נתקנה בבחינת העצלות שנמשכת מחסרון הדיבור, ונזכרו בהלכה.

ועל כך נצטוו ישראל 'ואכלתם אותו בחיפזון', היינו שקיום מצוות הפסח הוא באופן של זריזות היפך העצלות, ענין זה נתקן גם מדי שנה בשנה, שקיום מצוות הפסח הוא באופן של זריזות, שמזרזים לאפות את המצות בזריזות גדולה שלא תחמיץ, ואין זה רק כדי שלא תחמיץ בפועל, אלא ההחמצה בגשמיות היא תולדה של ההחמצה ברוחניות, כמו שדרשו חז"ל מצווה הבאה לידך אל תחמצינה, ומכאן שענין החמץ הוא העצלות שמתעצלים מקיום המצוות מיד כשבאה לידי האדם בזריזות גדולה, ובכך שאופים את המצות בזריזות, ומתעסקים בה תמיד שלא תחמיץ, היא שמירה למצה שלא תחמיץ גם בדרך סגולית.

¹⁷ כך פירש הגה"צ רבי פישל וינגרטן זצ"ל בשיעוריו על השפת אמת (מובא באאלפך חכמה חלק א), והביא שם, שרמזו צדיקי הדורות ענין זה בלשון רש"י בריש פרשת אמור - "להזהיר גדולים על הקטנים", שתיבת "להזהיר" היא מלשון זוהר, כלומר להמשיך את אור ה' מימי הגדלות על ימי הקטנות, וכמו שמפרש הרבי רבי בונם מפרשיסחא (תהילים מט, כא) אָדָם בִּיקָר וְלֹא יִבֵּין, דהיינו כשאדם נמצא במצב מרום לא ילין את ההארה עד ליום המחרת שבו נאבדת ממנו אותה הארה. אדם שעושה כך ואינו מנצל את המצב המרום שבו הוא נמצא, עליו נאמר המשך הפסוק נִמְשַׁל כְּפִתְמוֹת נְדָמוֹ, שדומה הוא לבהמה שאין לה דעת לנצל זמנים מיוחדים.

¹⁶ שפת אמת בליקוטים (מקץ ל"ו: בד"ה בפסוק) וזלה"ק: בענין חלום פרעה, לפי פשוטו בא להורות דרך בעבודת השו"ת, מאשר נודע לכל הבא בסוד ה' ועבודתו, כי יש ימי הטובה וימי הרעה כמו שאיתא בזה"ק (פ' מצורע דף נ"ד), והעיקר לאסוף בימים הטובים כל ההארות אל עיקר נקודת לבבו עד שיהיה לו על ימי הרעה, כמו שכתוב וזכור את בוראך [בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה, והכוונה היא לאסוף ולהתמלאות בימי הטובה באור ה' עד ממיאל לא ירגישו כ"כ בימי הרעה את הרעה], וכמו שאיתא בפירוש הזוה"ק כל זה הענין, וזה פירוש על זאת יתפלל כל חסיד כו' לעת מצוא, השעה הטובה עכ"ל.

למען תספר

כשאנו נוהגים על פי השלחן ערוך,

אזי בעלי השלחן ערוך אחראים עלינו שלא יארע לנו מכשול

פעם, לפני אפיית המצות, כשרבינו רצה להגעיל הכלים המשמשים לאפייה וכמנהגו וראה בהגדה של פסח עטרת יהושע סימן לד', לא מצא במה להגעיל אלא ביורה שהשתמשו בה כל השנה חמץ (שלא בכלי ראשון). צוה רבינו לנקות את היורה, ולמלאותה מים עד שפתה, ולהרתיח המים, וכך צוה להלבין אבן על האש, וכאשר העלו המים אבעבועות, צוה ונתנו את האבן המלוכנת לתוך היורה, עד שעלו המים על גדותיהם, וכך הוכשרה היורה מבליעת החמץ שבה (ראה בשלחן ערוך אורח חיים סימן תנא סעיף טז). לאחר מכן צוה רבינו ושפכו את המים, והרתיחו מים אחרים בתוך היורה, והגעילו בה הכלים המשמשים לאפיית המצות.

בין הנוכחים היה גם תלמיד אחד אשר תמה על הוראת רבינו, ומבלי משים הפטיר בקול: "הלא בכל זאת יורה של חמץ היא!".

השיב לו רבינו בנועם ונחת: "**כשאנו נוהגים על פי השלחן ערוך, אזי בעלי השלחן ערוך אחראים עלינו שלא יארע לנו מכשול**, אבל אם נרצה להחמיר יותר ממה שנפסק בשלחן ערוך, נצטרך לסייעתא דשמיא עצומה שלא לבוא לידי מכשול".

הרה"ק ר' משה אריה פריינד זצ"ל גאב"ד עדה החרדית בירושלים עיה"ק

משה רעיא מהימנא חלק א עמוד תמה בהגהה יז

והיה רגיל בפיו בשם הרה"ק בעל דברי חיים זצ"ל מצאנו, כי הנהוג על פי פסקי השלחן ערוך אזי **בעלי השלחן ערוך אחראים שלא יארע לנו מכשול**, שהרי הם לא הורו לעשות יותר, אבל המחמיר חומרות על דעת עצמו אין לו שמירה שלא יכשל.

שם עמוד תמד

טבילת מקוה בערב פסח

על דעת הרה"ק ר' צבי מוזרטשוב ז"ע

רבינו מהר"א (מוזרטשוב) זצ"ל היה מצוה לתלמידיו, שיטבלו בערב פסח על הכונות שהיה מכוון בטבילתו רבינו "**צבי בן הינדא**". זאת אומרת, שיכוננו שהם טובלים **על דעתו של רבינו וכונות שלו**. אעפ"י שאינם יודעים לכונן בהם בעצמם. וכונה זו הולכת ונמסרת בין יחידי סגולה מדור לדור עד היום הזה.

צבי לצדיק, תולדות הרה"ק ר' צבי מוזרטשוב ז"ע, פרק ו אורח ז

מסידות נפש על כל מצוה דאורייתא,

ואפילו על מצוה דרבנן, ואפילו רק על מנהג

...סיפרתי כמה פעמים מה ששמעתי מכ"ק אמאמר ז"ע, שהיה נוכח בליל הסדר האחרון אצל זק"ק מצאנו ז"ע, בעשנת תרל"ו, כעשרה ימים קודם ההסתלקות, זק"ק היה אז חלש מאוד והקיא כל מה שהכניס לפיו, וגם שיניים ללעוס לא היו לו. לפני אכילת מצוה צוה להביא לפניו את כל צאצאיו, ואמר להם שהוא רוצה **שיראו איך צריכים למסור נפש על כל מצוה דאורייתא**. הוא לקח בידו שתי כזיתים גדולים של מצוה והחל ללעוס, כשאחרי כל לעיסה הקיא מיד.

תוך כדי אכילתו, כשהוא שרוי בדבקות עצומה ובעינים עצומות, ניגש אליו בנו זק"ק מגארליץ ז"ע, שבידוע מסר נפשו עבור אביו, והחל לשבור חתיכות מן המצה ללא הרגשתו של אביו. כשסיים זק"ק מצאנו את אכילת המצה בזמן קצר, הבין שחיסרו ממנה. הוא קם ממקומו, ניגש לארון שבו החזיק את המצות, שהמפתח היה מונח רק ברשותו, שוב לקח לו שני כזיתים גדולים, והתחיל הכל כבתחילה, אלא שלמרבה הפלא לא הקיא הפעם, וסיים את אכילת כל המצה. אחר כך נטל זק"ק בידו שיעור גדול מהמרור, ושוב אמר לצאצאיו, שיראו ויתבוננו שלא רק על מצוה דאורייתא צריכים למסור נפש, אלא **גם על מצוה דרבנן**. לאחר מכן נטל שיעור גדול מהכורך, פנה אל צאצאיו ואמר, שלא רק על מצויות דאורייתא ורבנן צריכים מסירות נפש, אלא **אפילו על מנהג בעלמא חייבים למסור נפש בפועל ממש**, וסיים את כל המצה והמרור.

שפע חיים דרשות חומש רש"י תשמ"ב עמוד קצה, מהרה"ק מצאנו קלויזנבורג ז"ע

אפיקומן לאחר חצות

דודי הנאון רבי מאיר אריק זצ"ל היה אומר: אני אוהב מעשה שיכולים ללמוד מזה דבר, פעם בשיעור על הגמרא פסחים, סיפר המעשה מהרה"ק [רבי שלום] מקאמינקא ז"ע שאכל אפיקומן אחר חצות, ואמר מפני שאפיקומן הוא כנגד קרבן פסח, ובפסח כתיב 'כל בן נכר לא יאכל בו' וצריכים לעשות תשובה, דאם אין עושים תשובה אז הם בגדר בן נכר ואסור להם לאכול מהאפיקומן, ועד שעושים תשובה כדבעי, מאחרים מהזמן של חצות.

וסיים דודי: "עטף מיינט אז ס'איז א געלעכטער [אתם חושבים שזה צחוק], כן הוא ברש"י פסחים כ"ח ע"ב, ב"נ מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, ולא לכל התורה (פי' לא שהוא מומר, רק הוא זר מהקב"ה).

הנאון רבי אהרן ליב ווילנער זצ"ל, שיח זקנים - יד משה עמוד שני"ד (הובא בהילולא דצדיקיא עמוד עז)

להיכות בשביל לקיים מצוה

סיפר הרה"ק ר' יעקב בונם זצ"ל בן כ"ק רבינו בעל תפארת שמואל זצ"ל, ששמע מדודו רבנו בעל ישמח ישראל זצ"ל שאביו הק' רבנו הזקן זצ"ל היה נוהר לאכול אפיקומן קודם חצות, ופעם אחת שהיה קרוב לחצות, מיהר ונתן לו שריים רוטב וטעם מזה, ושאל לאביו: 'היאך יכולת לשתות רוטב חם שהיה ממש רותח?' והשיב לו: 'ומה יש אם נכווים עבור השי"ת כדי לקיים המצוה ולאכול קודם חצות'.

תפארת רבותינו מאלכסנדר, עמוד מו אות לד

ובכדי ליישב ב' עובדות הנ"ל אי קודם או אחר חצות, (אין אנו פוסקים אמנם) נסמך את דברי מרן החתם סופר ז"ע, ריש דרשות יו"ט פסח תקצ"ה (עמוד עהר), וז"ל:

ואבלתם אותו בחפזון. רומז שיאריך בסיפור יציאת מצרים כל כך בשעה שמצה מרור ופסח מונח לפניו, עד שלבסוף יהי' הזמן בהול לאכול פסח **קודם חצות או קודם עמוד השחר** באופן שתהי' האכילה גופא בחפזון ובבהילות, והנסיקן מוכיח. עכדה"ק.

ולקח הוא ושכניו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות.

בענייני שידוכין היה רגיל (הגה"צ רבי חיים קרייזווירטה זצ"ל גאב"ד אנטווערפון) לומר, שמה שאמרו חז"ל (סוטה ב עמוד א) 'ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני', הם דברים דשייכי אהרדי, והיינו שאי אפשר לעשות שידוך עד שיהיו גם ה'בתיים' מתאימים זה לזה, ורק אחרי שמתאים בית פלוני לפלוני, או אז הם יכולים להשתדך ביניהם, ותהיה בת פלוני של הבית הזה לפלוני של הבית השני. (וציין רבינו שליט"א (זצ"ל), הנה איתא במשנה סוף מסכת תענית (ד, ח) לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן ננות ירושלים יוצאות וכו' ומה היו אומרות, בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה - שקר החן והבל היפי, אשה יראת ה' היא תתהלל.

ולכאורה קשה היכן מרומז בפסוק 'אשה יראת ה' היא תתהלל' ענין זה דתן עיניך במשפחה, וביאר התוס' יו"ט דאם האשה מגיעה ממשפחה הגונה - של תורה ויראת שמים ומדות טובות, אזי יכול לסמוך שמן הסתם אשה זו היא 'אשה יראת ה'')

והוסיף רבינו שליט"א (זצ"ל) ואמר: כעין זה מצינו בציווי של קרבן פסח, שאמרה תורה (שמות יב, ד) 'ולקח הוא ושכניו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות', ולכאורה מהו הכפל 'שכנו הקרוב אל ביתו', הלא כל 'שכן' הוא 'קרוב אל ביתו'.

אמנם הפירוש הוא, שציוותה התורה שתזמין עצמך לאכול קרבן פסח עם שכן כזה שהוא 'קרוב' ברוחו 'אל ביתך', כלומר שמעשיו והנהגותיו קרובים לחינוך ביתך, שאם לא כן תשפיע התנהגותו והתנהגות אנשי ביתו על ילדיך בעת שתאכלו עמדם את הקרבן פסח.

הגה"צ רבי יצחק טוביה ווייס זצ"ל, גאב"ד ירושלים עיה"ק תובב"א, רבינו הגדול אמרו עמוד רפג

רחשי הפלפול

פלפול לפסח

מהרה"ק רבי ראובן הכהן כ"ץ ז"ע אברק"ק זאבנא ובק"ק וואלשצווי
תלמיד הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליזענסק זי"ע, תפארת ראובן עה"ת פרשת בא

אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים (שמות יב, ט)

נ"ל לפרש הסוגיא דפסחים דף צ"ו ע"א דפריך אלא מעתה דכתיב ועצם לא תשברו בו ה"נ דבו אינו שובר אבל שובר בפסח דורות, אמר קרא ועבדת, אלא בו למה לי, בו בכשר ולא בפסול, אלא מעתה דכתיב אל תאכלו ממנו נא וכו', ומשני אמר קרא ועבדת וכו'. וקצת תמוה דהא האי קרא דאיסור נא כתיב קודם בפרשה ומיני' הו"ל למיפריך ברישא והדר מקרא דועצם לא תשברו וכו'.

ותחילה נראה ליישב ברייתא דסוגיא הנ"ל (מא עמוד א) ת"ר יכול אבל כוית חי חייב ת"ל אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל, נא ובשל מבושל אמרתי לך ולא חי, יכול יהא מותר ת"ל כי אם צלי אש, היכי דמי נא אמר רב כדאמרי פרסאי אברנים, עב"ל. ויש לדקדק דמשמע דס"ד מעיקרא דאכל כוית חי חייב היינו משום נא, מדפריך בתר הכי ה"ד נא, וקושיא זו אין לה שייכות להך ברייתא כלל אלא אקרא, וע"כ משום דמעיקרא הו"א דנא היינו חי לגמרי כדאייתא בילקוט (רמז קצו) אין נא אלא חי, אבל לבתר דמסיק דאכל חי פטור פריך ה"ד נא וכו', וא"כ לפ"ז קשה היכי משמע מהאי קרא דאל תאכלו וגו' דנא לאו היינו חי.

והנ"ל בזה ע"פ דהקשיתי לשיטת רש"י (מא עמוד ב הנ"ל) דרבי אתי לרבוויי אם בישלו מבעו"י ואכלו משתחשך, א"כ לפ"ז קשה מהא דאייתא בכתובות דף ל"ד ע"א פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר מעשה שבת דרבנן דכתיב היא קודש ואין מעשיה קודש וחד אמר דאורייתא, והקשו התוס' (ד"ה היא קודש) דלישתוק קרא מקודש ולישתוק מוהיא, וי"ל דהו"א דאסורים מכל שתעבתי לך וכו' וכדאייתא בחולין דף קי"ד ע"ב, דא"ר אשי מגין לבב"ח שאסור באכילה ת"ל לא תאכל כל תועבה וכו', ופריך א"כ מעשה שבת ליתסרו ומשני אמר קרא היא קודש וכו'.

והקשיתי דלישתוק קרא דהיא קודש וגו', ובלא"ה ידענא דמעשה שבת לא מיתסרו משום תועבה, מדאיצטריך ריבויא לבישלו מבעו"י ואכלו משתחשך קשה דחייב, הא בלא"ה ע"כ מוכח דקרא מיירי דבשלו מבעו"י דאי משתחשך קשה למ"ל לאוסרו משום אל תאכלו מבושל ת"ל דבלא"ה אסור משום תועבה, דהא בלא"ה אסור ופסול משום כי אם צלי אש, וכיון דפסול א"כ הוה בישול שלא לצורך דאסור ביו"ט, וכל שתעבתי לך הרי הוא בכל תאכל. וא"ל משום מלקות דחייב נמי משום אכילת בישול, דהא לחד לישנא קאמר אביי (לקמן עמוד ב) דאפי' חדא נמי לא לקי, וע"כ הא דפרטי' קרא לנא ומבושל אע"ג דבלא"ה אסור משום כ"א צלי אש ע"כ לאוסרו בלאו קאתי דכ"א צלי אש אינו אלא עשה, וא"כ אי מיירי דבשלו משחשכה בלא"ה אסור משום תועבה, אלא ע"כ דמיירי דבשלו מבעו"י וליכא משום תועבה, וא"כ ריבוי דבשל מבושל למ"ל, אלא ע"כ דגבי מעשה שבת לא שייך משום תועבה, וא"כ היא קודש למ"ל.

וליישב קושיא זו נ"ל דמדאיצטריך ריבוי הנ"ל ליכא הוכחה דיי"ל דאיצטריך משום נא, דהו"א דדוקא אם עשאו נא משחשכה הוא דחייב אבל מבעו"י פטור, והכא לא שייך משום תועבה שנצלה ביו"ט שלא לצורך, דשתי תשובות בדבר, חדא דנא לא הוה מיתסר משום כ"א צלי אש דהו"א דהוי בכלל צלי אש, ועוד בנא לא מייחייב כלל משום מלאכת יו"ט שלא לצורך, ע"פ דאייתא במנחות (דף יז עמוד א) הניח בשר ע"ג גחלים ונצלה כמאכל בן דרוסאי אם היפך בו ונצלה מב' צדדין חייב משום שבת ומצד א' פטור, נצלה בו לגמרי כגורגרת אפי' בשנים או בג' מקומות חייב, וכן פסק הרמב"ם בהל' שבת (פרק ט הלכה ה) וא"כ צלית נא משכחת ל' דלא מייחייב משום יו"ט

כיון דבלא נצלה כל צרכו בעינן דוקא מב' צדדין וקרא איצטריך להיכא דעשאו נא מצד א', או דאפשר דנא הוה פחות ממאכל בן דרוסאי, וא"כ ליכא הוכחה מריבוי הנ"ל ושפיר איצטריך דרשא דהיא קודש וכו'.

ולפי' יתבאר דברי הברייתא הנ"ל, יכול אבל כוית חי היא חייב משום נא ת"ל אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל וכו', והיינו מדאיצטריך דרשא דהיא קודש כנ"ל אע"ג דבלא"ה מוכח מדאיצטריך ריבויא דבשל מבושל, ולהכי מיייתי סיפא דברייתא יכול יהא מותר ת"ל כי אם צלי אש, וא"כ כיון דבלא"ה פסול משום עשה דכי אם צלי אש, וא"כ הוה בישול שלא לצורך, וע"כ דמיירי דבשלו מבעו"י וא"כ ריבויא למ"ל, אלא ע"כ מדאיצטריך הריבוי ש"מ דליכא משום תועבה וא"כ היא קודש למ"ל, וע"כ צ"ל דריבוי איצטריך משום נא, א"כ מוכח דנא לאו היינו חי דאל"כ הקושיא במקומה עומדת, ודו"ק היטב.

ובעיקר הקושיא הנ"ל אפשר לומר דמדאיצטריך ריבוי הנ"ל ליכא הוכחה דיי"ל דאיצטריך משום פסח מצרים דלא ה' איסור מלאכת יו"ט נוהג עדיין.

ובזה נבא ליישב סוגיא שהתחלנו בה, דלכאורה מאי פריך אבל אתה אוכל נא בפסח דורות, הא איכא הקישא דבשעה שישנו בקום אכול צלי ישנו בכל תאכל נא, ועשה דצלי נוהג אף לדורות, וא"ל דנקיש איפכא וכו', י"ל דלחומרא מקשינן, ועוד דהא כתבו התוס' דף מ"ג ע"ב (ד"ה סלקא דעתך אמניא) דאורחא דקרא דסיפא מפרש לרישא. וא"ל דהקושיא אזלא אליבא דרבי דלא ס"ל הקישא הנ"ל כשיטת מהרש"א (עיין מהרש"א מא עמוד ב רש"י ד"ה אין ל' וכו'), מ"מ קשה מג"ל להקשות דילמא רבי נמי ס"ל הקישא רק דמרבה אם בשלו מבעו"י ואכלו משתחשך כשיטת רש"י, וא"כ מהאי הקישא ילפינן דנוהג לדורות. וצ"ל דע"כ א"א לפרש כשיטת רש"י דא"כ קשה לישתוק קרא דהיא קודש וגו' אלא ע"כ כשיטת מהרש"א, ופריך שפיר.

אך דיי"ל דילמא מדאיצטריך ריבוי הנ"ל ליכא הוכחה דאיצטריך משום פסח מצרים דלא נהג איסור יו"ט, לכך נטר להקשות עד דמוכח ע"כ דאף בפסח מצרים ה' נוהג איסור יו"ט.

דלכאורה הקשיתי אהא דיליף לעיל (דף פה עמוד א) דעצם שיש בו מח אסור שאין ת"ל בפסח שני וכו', הא לגופי' איצטריך דמכל חוקת הפסח ליכא למילף, כיון דפסח ראשון גופא ילפינן בהקישא מועבדת, הוה דבר הלמד בהיקש ואין חזרו ומלמד בהיקש לחד תנא דס"ל (זבחים נו עמוד א) הימנו וד"א הוה היקש, ולא אשכחן תנא דפליגי דעצם שיש בו מח מותר לשבור.

ונ"ל דיי"ל דאיכא הוכחה אחריתי, ע"פ דהקשיתי למאי דכתבו התוס' בעירובין דף ק' ע"א (ד"ה מתן ד') דעשה הבא ע"י פשיעה אינו דוחה ל"ת, א"כ למ"ל קרא דעד הבוקר ליתן בוקר שני לשריפתו, ת"ל דהעשה בא ע"י פשיעה שנתעצל באכילתו, וצ"ל דאיצטריך לנותר שלא ע"י פשיעה והיינו בעצמות שיש בהן מח, א"כ שפיר מוכח דאף עצם שיש בו מח אסור בשבירה. ותנא דברייתא דיליף מקרא דגבי פסח שני אפשר דדריש ל' לקרא דעד הבוקר לדרשא אחריתי לניתק לעשה.

ולפי' יש ליישב קושיא מהרש"א בתוס' ד"ה אבל אתה שובר וכו' שכתבו דנילף בק"ו מפסח שני שאסור בשבירת עצם, והקשה הא בעינן לקרא דפסח שני למילף מיני' עצם שיש בו מח כדלעיל דף פ"ה ע"א, דהא ע"כ הך סוגיא אזלא למאן דיליף מקרא דעד הבוקר דעצם שיש בו מח אסור, דאי למ"ד דיליף מקרא דפסח שני א"כ קשא קושיא הנ"ל הא למאי דמסיק מועבדת מ"מ איצטריך לגופי' משום דבר הלמד בהיקש וכו', אלא ע"כ דמהתם נפקא ל' א"כ הקשו התוס' שפיר וק"ל.

המשך בעמוד י"ד

ברכת האילנות

הזוהר. וכשם שאותן הנשמות מתפללות עלינו, כך גם אנו איננו כפויי טובה והננו מבקשים בעדן שתזכנה לבוא אל תיקונן השלם ותוכלנה להיכנס אל מקומן בגן עדן. וזהו שאומרים "ריבוננו של עולם, תכניס ותעיל הנך ציפרא קדישא לאתר קדישא דאיתמר עלייהו (ישעיה ס"ד, ג') עין לא ראתה אלקים וולתך".

והנה בחודש ניסן מוטלת עלינו עבודת קודש גדולה ועצומה במיוחד, כמו שנאמר בכתוב (שמות י"ג, ה') "ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה", 'ה'עבודה הזאת' בשני ה"א הידיעה, להשמיענו שהיא עבודה גדולה ביותר הן בגשמיות והן ברוחניות בנגלה ובנסתר גם יחד. הן ב"תשביתו שאור מבתיכם" (שמות י"ב, ט"ו) כפשוטו, והן בהשבתת השאור שבעיסה, שהוא היצר הרע (ברכות י"ז). מן הלב, הן בהכנסת המצה הקדושה שבנגלה, אל הבית ואל הגוף, והן בהכנסת ה'מיכלא דאסוותא ומיכלא דמדימנותא' (זה"ק ח"ב ק"ג:ג) שבנסתר, אל הנפש ואל הנשמה. לפיכך נחוצות מאוד בזמן הזה כל אותן התפילות שהנשמות הקדושות מתפללות בעדנו, כדי שנוכל למלאות את ייעודנו בשלימות ולעבוד את העבודה הזאת בחודש הזה כראוי וכנכון, כרצון הבורא ית"ש, ולעשות נחת רוח שלימה לאבינו שבשמים.

והטעם שדווקא בעת אמירת ברכת האילנות הוא הזמן הראוי והמוכשר להתפלל בעד הנשמות, הוא ע"פ דברי הזוה"ק (ח"א קפ"ז), שהאדם נמשל ודומה לעץ השדה, כדכתיב (דברים כ', י"ט) "כי האדם עץ השדה". וכן מצינו (זה"ק ח"א קצ"ג:ג) שמקור הנשמות לעילא הוא בדוגמת אילן, וכל הנשמות קשורות בעץ החיים העליון כענפים בגופו של אילן. ומבואר בספרים הקדושים (אור החיים הקדוש, דברים ל"ב, ח', ד"ה בהנחל; אוהב ישראל, ר"ח שבט וט"ו בו, ד"ה ענין ט"ו בשבט; נור הקודש, בראשית רבה מ"א, א', ד"ה מה תמרה אין בה פסולה), שמקור הנשמות למעלה הוא בדמות אילנות ממש, ויש בהם שורשים וענפים ופרחים ועלין ופירות. ע"כ. וממילא מובן שיש קשר גדול בין האילנות לנשמות, כי לא בכדי דומים אלו לאלו.

וכשם שכבר נודע שע"י ברכות הנהנין בכוונה, מעלים את הניצוצות הקדושים שבמאכלים לשורשם העליון, כפירוש האר"ז ל'ליקוטי תורה, פר' עקב), על הכתוב (דברים ח', ג') "כי לא על הלהם לבדו יהיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יהיה האדם", שחיות האדם אינה מן האכילה הגשמית גרידא, אלא ממה שמוציא מפיו ברכות לשמו יתברך לפני האכילה ולאחריה, וע"י זה מעלה את הניצוצות הקדושים מן המאכלים ומתקנם, מזה באה חיות לנשמתו וממנה גם לגופו. עכ"ד. כמו כן גם העלאת הנשמות והניצוצות המגולגלים באילנות, היא ע"י ברכת האילנות שאומרים בכוונה רבה בדחילו ורחימו. ולכן אז היא העת הנכונה לתפילות אלו, וכמו בברכות הנהנין, גם מברכה זו מתברך האדם המתפלל בעצמו וזוכה לקבל חיות הקודש לנשמתו וגופו.

וכבר ביארנו בענין ראש השנה לאילנות (חמשה עשר בשבט, מאמרים ו', י"ג, ועוד), אשר הדמיון הגדול שיש בין האדם לאילן, הוא דבר המחייב ללמוד ולקחת ממנו מוסר השכל לעבודת ה', כי הדמיון שטבע השי"ת ביניהם אינו בכדי, אלא כדי שיבוא זה וילמד על זה. והנה עינינו הראות איך האילן מורכב משלושה חלקים, א' השורש, אשר הוא טמון באדמה ומכוסה מן העין וכל חיות האילן באה דווקא ממנו. ב' גוף האילן, הכולל גזע ענפים בדים ועלים. ג' הפירות, שהם עיקר התועלת היוצאת מן האילן ליהנות בהם בני אדם. וזה כנגד זה יש גם באדם שלושה חלקים אלו, כנגד השורש, היא הנשמה הרוחנית החצובה מתחת כסא הכבוד והיא מכוסה מעין האדם וממנה באה כל חיות האדם. כנגד הגזע והענפים, הוא הגוף גשמי על רמ"ח איבריו וסס"ה גידיו. וכנגד הפירות, הם המצוות והמעשים טובים שהאדם עושה בימי חלדו, אשר הם הם התכלית הטובה היוצאת ממנו.

איתא בגמרא (ברכות מ"ג) "האי מאן דנפיק ביומי ניסן והוי אילני דקא מלבלי, אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות (רש"י וטושו"ע, ליהנות) בהן בני אדם". וכן נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סי' רכ"ו, א'). וכתב החיד"א ז"ל (מורה באצבע, סי' ז', אות קצ"ט) "מאוד יתעצם בכונתו בברכה זו שהיא לתיקון הנשמות שהן מגולגלות בעצי השדה והעשבים בזמן הזה, ויבקש עליהם רחמים". עוד כתב שם (אות קצ"ח) "והמדקקים מקפידים שיהיה בניסן דווקא". וצריך להבין מהו העניין להתפלל על תיקון ועליית הנשמות דווקא בחודש ניסן.

ובעז"ה נראה לבאר, והנה איתא מהאר"ז (שער הפסוקים, ישעיה מ"ט, י"ח), שלפני ביאת הגאולה השלימה מוכרחים כל הנשמות וכל הניצוצין קדישין לבוא אל תיקונן השלם, כמו שנאמר (שמואל ב' י"ד, י"ד) "לבלתי ידח ממנו נידח". ע"כ. נמצא לפי זה, שכל נשמה אשר עדיין לא זכתה לתיקונה, מעכבת ח"ו את הגאולה השלימה. והנה חודש ניסן הוא "החודש אשר ישועות בו מקיפות" (יוצר לפרשת החודש) כידוע, כי בו נגאלו אבותינו ממצרים ובו אנו עתידים להיגאל במהרה בימינו, כדאיתא בגמרא (ראש השנה י"א). "בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל". לפיכך נבחר דווקא חודש ניסן הנועד לגאולה השלימה, להתפלל בו בעת ברכת האילנות בעד אותן הנשמות והניצוצות הקדושים אשר לא זכו עדיין לתיקונם, ובפרט הנשמות הנידחות המגולגלות באילנות ועשבי השדה, שיוכלו לצאת לחופשי מאסוריהן ולעלות למקום מנוחתן ויזכו עכשיו לתיקונם השלם, כדי שהגאולה השלימה לא תצטרך להתעכב עוד מחמתם.

ועוד טעם נראה לומר בעז"ה על שמתפללים על הנשמות דווקא בחודש ניסן, דהנה אמרו רז"ל (בבא קמא צ"ב) "כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה", והנה באמת גם אנו החיים כולנו היום ועד אריכות ימים ושנים טובים, צריכים ג"כ כל אחד ואחד תיקון לנפשו רוחו ונשמתו, כדאיתא מהאר"ז (שער הפסוקים, פרשת בחוקותי, ד"ה ואכלתם ישן נושן) וז"ל "והוא ענין מה שנאמר בזהר בפרשת פקודי (ח"ב רנ"ג), כי מיום שנחרב בית המקדש לא יצאו נשמות חדשות, וכולם הם נשמות ישנות, מתגלגלות ובאות, עד יושלם תיקונם, ואח"כ בן דוד בא. ואז יבואו נשמות חדשות". ובוודאי מי שזוכה לתקן הכל בחיים חיותו, הריהו ניצול אח"כ מגלגולים קשים בדומם צומח וחי, רחמנא לישזבן. וכשם שהחודש הזה הוא זמן מוכשר ומסוגל לתיקון נשמות הנפטרים, כמו כן הוא מוכשר גם לתיקון נשמות החיים, ולכן נקבע עניין בתפילה בעד נשמות הנפטרים דווקא בחודש ניסן, כדי שכל אחד מישראל יהיה בבחינת 'מבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר', וממילא יהיה נענה תחילה, ונמצא ששני הצדדים יוצאים נשכרים, גם החיים בעולם הזה, וגם אותן הנשמות שאחרי החיים, שיוכלו לזכות בעז"ה להשיג תיקון לנפשם ורוחם ונשמתם באופן היותר נאות.

וזהו נמי הענין של התפילה הידועה שאומרים בחודש ניסן אחרי קריאת הנשיאים, "על נשמתין קדישין דמתרחשין כצפרים ומצפצפין ומשבחין ומצלאין על עמא קדישא ישראל", אשר היא מיוסדת על דברי הזוה"ק (ח"ג קצ"ו:ו). שיש שלוש חומות מסביב לגן עדן, ובין כל חומה וחומה נמצאות נשמות שלא זכו עדיין להיכנס לגן עדן, והן מטיילות בין החומות ונהנות בינתיים מריח עינולי הצדיקים אשר בגן פנימה. אמנם בימים מסויימים בשנה, שהם ימי ניסן ותשרי, יש להן רשות לעלות על החומות של הגן עדן והן נראות שם כציפורים ומצפצפות בכל בוקר ובוקר. והן מצפצפות ומשבחות להקב"ה ומתפללות על חי בני ישראל שבעולם הזה. משום שבאלו הימים כל ישראל עסוקים בקיום מצוות הבורא ית"ש (בניסן, בהכנות לחג הפסח הקדוש ומצוותיו, ובתשרי, במצוות השייכות לראש השנה יום כיפור וסוכות), וזה נותן כוח ושמחה לאותן הנשמות לעלות על החומות של גן עדן לשבח ולהודות לבורא עולם ולהתפלל על בני ישראל החיים בעולם הזה. עכ"ד

המשך רחשי הפלפול

עביר וכו', א"כ לפסח מצרים לא מצי קאי דרשא דבית א' וגו', וע"כ לפסח דורות, א"כ מוכח דאיכא איסור שבירת עצם בפסח דורות, אלא ע"כ דהקושיא היא לרבי דמוקי קרא דבית א' לאבר שאין בו כזית, וק"ל.

ואין להקשות הא לרבי בלא"ה מוכח איסור נא בפסח דורות, דהא קשה לרבי דס"ל (לעיל מא עמוד א) צלי קדר אסור א"כ למ"ל קרא דפסח שני לעצם שיש בו מח דלא אתי עשה ודחי ל"ת, הא ליכא עשה כלל דהא המח שבתוך העצם אסור משום צלי קדר כמו דאמר ר"ע (לעיל עד עמוד א) גבי בני מעיים כמין בישול הוא זה, וע"כ צ"ל דדריש ל"י לכללי ופרטי כרבנן דאיסי, וע"כ לרבות לאו דנא ומבושל אתי כדמסיק לעיל דף צ"ה, א"כ כ"ש בפסח ראשון ומאי פריך לרבי.

י"ל דאכתי מצי סבר כאיסי וקרא דפסח שני לעצם שיש בו מח, ואי משום דאסור משום צלי קדר, יש לומר דקמ"ל דאסור לשבור קודם צליה דהא אתי עשה דואכלו וגו' ודחי לאו דשבירה ויכול להוציאו קודם צלי' דעד כאן לא נאסר משום צלי קדר, ואין לומר דהא קאמר רבי לעיל (פד עמוד א) דבנא אין בו משום שבירת עצם משום דלא חזי לאכילה כ"ש בחי קודם צלי', יש לומר דמרא דסוגיא הוא רב אשי, ואיסי ס"ל (לעיל פד עמוד ב ועיי"ש) דכל כה"ג יש בו משום שבירת עצם משום דכי מטוי ל"י חזי לאכילה, ולא ס"ל כשינויא דרב ששת ברי' דרב אידי, ודו"ק בזה.

המשך ברכת האילנות

מרובין, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו, הרי שכאשר השורש טוב, אזי כל האילן טוב.

וכמו כן גם עתה בעת ברכת האילנות, יש להתבונן בזה המוסר השכל הטמון באילנות, אשר מהם צריך האדם ללמוד וכן לעשות ולקיים בעצמו.

יעזור השי"ת שהתפילות והבקשות שאמרנו בברכת האילנות, יתקבלו למעלה ברחמים וברצון, ויעשו רושם לעילא ולתתא, ונזכה לתקן את עצמינו ואת הנשמות שמסביב, ולהעלות את הניצוצות הקדושים אשר צריכים לעלות לשורשם. ויקיים בנו מקרא שכתוב (ויקרא כ"ו, ד') 'ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו', שיבוא לנו ולכל ישראל שפע וברכה, הן ברוחניות, שנזכה להידיבק בקדושת התורה ובמצוות הבורא באמת ומתוך אהבה, והן בגשמיות, שיהיו השפעות גדולות, כדי שבני ישראל יוכלו לשבת על התורה ועל העבודה וללמוד ולקיים את התורה הקדושה מתוך הרחבה גדולה, בשמחה, במנוחה הדעת ובשלמות הנפש. ונזכה בחיים חיותינו לתיקון השלם לתקן עולם במלכות ש"ד, ולקבל פני משיח צדקינו בב"א.

הרה"ק בעל הבאר יעקב מנדבורנא ז"ע, באר יעקב, חלק ויקרא, ברכת אילנות אות א

המשך באור החסידות

שמות) כי ידוע ילודעי סתרי אלהינו ית"ש אשר כל עיקר גלות מצרים היה להעלות מתוכה כל בירורי ניצוצי הקדושה אשר נתפורו שם בין הקליפות טומאת ערות מצרים, כמאמר הכתוב (בראשית מ"ו) 'ואנכי אעלך גם עלה' פי' אעלה אותך וגם עלה יעלה כל ניצוצי הקדושה חלק אלוה ממעל, אשר נטבעו ונשקעו שם מחטא אדם הראשון דור המבול דור הפלגה כנודע מסוד הכתוב (שמואל ב' ז') 'אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו וגו' והנה עיקר העלאת הניצוצות ודאי שהוא ע"י תורה ותפלה ומעשים טובים כידוע, ועל כן יעקב אבינו וכל השבטים וכל השבטים נפש שכולם צדיקים היו כאמור בדברי רבותינו ז"ל, ודאי כן עשו, וכל אשר היה מוטל עליהם בהעלאת הניצוצות הק' ודאי שהעלו בכח תורה ותפלה ומעשים טובים כראוי להם, ואך דורות שאחריהם שעבדו ע"ז כנאמר בדברי חז"ל וכו' 'הללו עובדי ע"ז וכו' ונשקעו במ"ט שערי טומאה ולא יכלו להעלות הניצוצות במעשים טובים, הוכרחו להיות בשיעבוד חומר ולבנים בעבודה קשה, וע"י קושי השיעבוד ועינוי נפש שהיו המצרים עובדים בהם בפרך, נשבר הפח של הקליפות שהיו הניצוצות תחת ידם, וניצוצי הקדושה עלו הכל כאשר לכל, ויצאו ברכוש גדול וינצלו את מצרים שלא נשאר שם שום ניצוץ הקדוש שע"כ נאסר לחזור למצרים כמבואר בדברי ק"ק האר"י ז"ל. עכ"ל

העלאת הניצוצות ע"י עוני ושעבוד

ובעת שישאל ירדו ממדרגתם כמבואר הוצרכו לברר הניצוצות ע"י עינוי וקושי השעבוד, וכמבואר באור החיים הק' (חיי שרה כ"ח ה') וז"ל 'ניצוץ של קדושה הדבוק בקליפה ואינו יוצא כלל אלא מעורה בקליפה ואין לו מציאות ליפרד ממנו אלא כאשר ייצר לישראל על ידי צער או על ידי הכאה שבאמצעות דבר זה תהיה נפרדת הקדושה והזרת לשרשה, ומעתה יש המשך בעמוד כב

אבל לפ"ז קשה כיון דהא סוגיא אזלא למאן דדריש עד הבוקר ליתן בוקר שני וכו', א"כ מאי פריך אלא מעתה שובר בפסח דורות, הא ע"כ מוכח דאף לדורות נוהג איסור שבירה דאל"כ קשה קושיא הנ"ל ת"ל דהעשה בא ע"י פשיעה, ואי משום נותר שבתוך העצם הא לדורות אין שבירת עצם נוהג, ואי בפסח מצרים הא אין איסור מלאכה נוהג ואמאי אין שורפין בבוקר ראשון, אלא ע"כ דאף בפסח מצרים הי' נוהג איסור יו"ט.

א"כ פריך שפיר דילמא אתה אוכל נא בפסח דורות, והיינו לרבי דע"כ לא ס"ל הקישא דהא מרבה מבעו"י, דאין לומר דאתי לרבות אם בשלו מבעו"י דא"כ לישתוק קרא דהיא קודש וכו"ל, ואל"הא דאיצטריך הריבוי דבשל מבושל משום פסח מצרים, דהא בפסח מצרים נמי נהג איסור יו"ט, וק"ל.

ובסיום דברים אלו הוסיף המחבר בזה"ל: הדברים צריכין עדיין תיקון שפת אמת]

וע"כ נראה דקושיית הגמ' אזלא אליבא דרבי, דלכאורה קשה דהא סתמא דגמ' סידר רב אשי ואיסי ס"ל לעיל (דף פד עמוד ב) דבשבירת אל"י כו"ע מודו דאין בה משום שבירת עצם דהא לא חזי לאכילה כלל, רק באבר שאין עליו כזית בשר פליגי וכו', משמע מדבריו דאף רבנן דרבי ס"ל דרשא דבבית א' יאכל למעוטי שבירת אל"י, דאל"כ מהיכא פשיטא ל"י דאין באל"י משום שבירת עצם כיון דפסח כשר הוא, אלא ע"כ מקרא הנ"ל, ובפסח מצרים לא הוה הקטרת אימורין כלל כדאיתא לעיל (שם) מאן לימא לן דלא שויסקי

ומזה יש לנו ללמוד, שכשם שעיקר העבודה באילן היא להיטיב ולחזק את שורשיו, ולצורך זה עוררים ומזבלים ומשקים, כדי שהלחלוחית והשמנונית שהם קיום האילן יגיעו אל השורש, ואז יהיה האילן טוב וחזק ויהיה פריו למאכל ועליו לתרופה, כך גם באדם, עיקר עבודת האדם והשגחתו צריכה להיות על הנשמה שהיא השורש, ועיקר המזון שהאדם צריך הוא המזון הרוחני של הנשמה, ואילו המזון החומרי של הגוף הוא רק טפל בעלמא, וכאשר הנשמה תקבל כל צרכה ואל יחסר המזון, אז יצליח האדם בכל דרכיו ויהיה אילן טוב ומועיל, ופירותיו מתוקים, ויהיה משמח אלקים ואנשים. והדבר הזה מוכח וניכר לעין השכל של המתבונן בעצמו ובמעשיו, כי כאשר האדם שומר על נשמתו ומטפל בה כראוי, ונזהר מלהשחיתה ולפגומה ח"ו ע"י עבירות ומעשים לא טובים, אז הוא מרגיש זאת בכל דרכיו, כי מחשבותיו טהורות, לימודו ותפילותיו עולות יפה ומעשים טובים ורצויים יוצאים מתחת ידיו. וזאת משום שהשורש מושג ומשומר כדבעי, וממילא כל האילן ופירותיו הם בתכלית האיכות והשלמות. וכדאיתא באבות (ג, י"ז) "כל שמעשיו מרובין מחכמתו, למה הוא דומה, לאילן שענפיו מועטין ושרשיו

הנשמות וזה סוד "וינצלו את מצרים" שעשאוה כמצולה שאין בה גוים שהם ישראל הנרמזים בדגים "וידגו לרוב" וכן בשער הכוונות (ענין הפסח דרוש א) ביאר בארוכה שתכלית ישראל למצרים הוא להעלות הניצוצות שנתפורו בזמן אדה"ר. וע"י השעבוד והעבודה במצרים נתבררו ונפרדו הניצוצות מהקליפות שנדבקו בהם ושבו אל הקדושה. ובאמת כשמבררים הניצוצות הק' מן הרע הרי הם בטלים ומבוטלים, שהרי הרע אינו מציאות כלל וכל היותם הוא רק מניצוצי הקדושה אשר בקרבן.

גלות מצרים

והטעם שבירור הניצוצות היה דווקא במצרים מבואר באור החיים הק' (בראשית מ"ג) וז"ל "ולהשכיל על דבר אקדים אמרי קדוש הוא הרשב"י ואנשי סודו, שאמרו כי טעם הגלויות הוא לברר חלקי הקדושה המפורזים בענפי הקליפה וכי במצרים היותה מלאה גלויות ושם תוקף הטומאה שם הוא שביית חלקי הקדושה הרבים והעצומים. כי לערך גדול הטומאה היה בקרבה חלקי הקדושה, וזה היה מיום שחטא אדם הראשון שלטה שפחה רעה בניצוצי הקדושה, ועיני כל ישראל על זה בכל הגלויות ובפרט בגלות מצרים. עכ"ל וכוה פירש הכתוב "כי לגוי גדול אשימך" שזה לצורך גוי גדול היינו ניצוצות הקדושה שנפלו למצרים, ויעקב אבינו ע"י ירדתו למצרים פעל שכל הניצוצות שיפרדו יתדבקו אל הקדושה מכותו כמשל למתכת השואב (מג"ט בלע"ז) שבהסרת המונע נשאב אליו.

עבודת יעקב ובני דורו

ויעקב אבינו עליו השלום והשבטים הק' וכן הדור ההוא השבטים נפש שירדו עמו למצרים, תקנו עניין העלאת הניצוצות על ידי תורה ותפלה כלשון רביה"ק הבאר מים חיים (תחילת פר' רחשי לב

תפילת טל או תפילת גשם ?

פרקי היסטוריה בהלכה בנידון

שאלת והזכרת גשמים בארצות הצריכות להם בימות החמה

מבוא

יְעֲרֹף בְּמַטְרֵךְ לְקָחִי – תִּזְלַל בְּטָל אֶמְרָתִי

בתפילת מוסף שביום טוב ראשון של פסח, יפסיקו להזכיר את הגשמים באמירת "משיב הרוח ומוריד הגשם" בברכת 'אתה גבור', ויתחילו לומר "מוריד הטל". מעתה, אף מי שבטעות יאמר "מוריד הגשם" – מחזירים אותו, ואם לא נזכר עד שסיים את הברכה, חוזר לראש התפילה. כך, מיום ראשון של חול המועד מפסיקים לשאול על הגשמים בברכת השנים – באמירת "ותן טל ומטר", ובמקום זאת אומרים "ותן ברכה", והטועה ואומר "ותן טל ומטר" – מחזירים אותו.

אגב, הזכרת טל בימות החמה תלויה ביסודה בחילופי המנהג בין הספרדים לאשכנזים. האשכנזים לא אמרוה, ובימות החמה המשיכו מיד אחר "רב להושיע" – "מכלכל חיים בחסד" מבלי להוסיף מאומה, וזאת על פי דברי הגמרא (תענית ג.) "בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר, מאי טעמא, אמר ר' חנינא לפי שאין נעצרין" – הטל והרוחות קיימות לעולם ומשום כן אין צורך לומר לא 'משיב הרוח' ולא 'מוריד הטל'.

מטעם זה, כאשר המהרי"ל, אבי תורת מנהג אשכנז, ביקש להכריז על הפסקת אמירת 'מוריד הגשם', הכריז בקול רם 'מכלכל חיים בחסד', היינו שימשיכו לומר 'מכלכל' מבלי לומר מאומה (מהרי"ל, תפילת פסח).

לעומת זאת הספרדים כן נהגו בימות החמה לומר 'מוריד הטל'. וכן בברכת השנים אמרו 'ותן טל לברכה', ובימינו אומרים נוסח ברכה מיוחדת לקיץ, "ברכינו ה' אלוקיננו", ושם אומרים "וברך שנתנו בטללי רצון ברכה ונדבה" (ראה בכל זה בטור אור"ח סי' קיד-קיו, ובאריכות במבוא למחזור לפסח, פרנקל, עמ' טז).

לאור האמור יש להתבונן מדוע "תפילת טל", הכוללת פיוטים לחזרת הש"ץ במוסף יו"ט ראשון של פסח, שתוכנם בקשות על הטל, כן נאמרת באשכנז, אף שנמנעו מלשאול ולהזכיר את הטל בנוסח התפילה הקבועה, וצריך עיון.

כמו במנהגי תפילה רבים, נוהגים היום עדות החסידים כמנהג הספרדים, ואומרים ג"כ 'מוריד הטל' בימות החמה, ויש מן הקהילות החסידיות הנוהגות לומר גם את ברכת השנים בנוסח 'ברכנו' כספרדים.

והנה הספרדים, אף שנוהגים לומר 'מוריד הטל', אין אומרים 'משיב הרוח', ואף שבגמרא הנ"ל הזכירום כהדדי, וצ"ע (וראה מג"א קיד, ג שהביא שמנהג הספרדים לומר 'משיב הרוח ומוריד הטל', וכבר תמאו עליו כל האחרונים).

אמנם בחצר הקודש זידיטשוב על כל ענפיה אומרים 'משיב הרוח ומוריד הטל', וכפי שכתב הרה"ק בעל ה'עטרת צבי' זי"ע בספרו הק' 'פרי קודש הלולים' (שער העמידה, כ): "...והנה מזה רבים יחכמו ואינם אומרים בימות הקיץ 'משיב הרוח' רק 'מוריד הטל', אמנם אני נוהג על פי מורי מורינו משה יהודא לייב (- מסאסוב) ז"ל לומר גם בקיץ 'משיב הרוח' כי כן באמת נוסח הברכה ואין בין טל לגשם שום חילוק, ונהירנא שפלפתי עם מורי הנ"ל אשר משמעות התוספות בתענית בשטה זו של 'משיב הרוח' שלא לומר בקיץ רק 'מוריד הטל' עיי"ש, דיש ליישב, אמנם מדוע נשנה נוסח הברכה – אם אנו אומרים 'מוריד הטל' צריך גם כן לומר 'משיב הרוח' כמטבע שטבעו חכמים", וממשיך לבאר העניין על פי סוד, ומסיים שם: "וכן ראינו נוהג למורי הרב המגיד מקאזניץ נב"מ".

וכן כתב אחיינו ותלמידו הרה"ק מקאמאראנא בשולחנו הטהור (קיד, ב): "לפי מנהגנו שנהגו בזה כדעת הספרדים צריכין לומר 'משיב הרוח ומוריד הטל' בימות החמה ומנהגנו שלא לחלק, וכך נהג מורי דודי רבינו צבי וכמה צדיקים שלא לחלק ואין להאריך בזה" (ויעו"ש שביאר טעמים של הספרדים עצמם על פי סוד). וכך היה מנהגו של הרה"ק הבני יששכר מדינוב זי"ע, אף הוא תלמידו של הרה"ק מזידיטשוב (דרכי חיים ושלום, קנז).

הרה"ק מזידיטשוב ציין שכך היה מנהגו של המגיד מקאזניץ, לומר בימות החמה ג"כ 'משיב הרוח', והנה ראה זה פלא שבספרו הק' 'עבודת ישראל' (פרשת תזריע) מסביר על פי סוד את המנהג שאין אומרים 'משיב הרוח' בימות החמה, ומשמע שכן נהג הוא בעצמו, ואיך תתקיים עדותו של ה'עטרת צבי' עליו, שאמר 'משיב הרוח'. על כך נשאל נכדו, הרה"ק מקאסאן בעל 'אור מלא' (שם, חלק השמועות, קה:), 'והשבתי אל השואל – נחית לטיפיה דמלתא, ששם ב'עבודת ישראל' מסיים בזה הלשון 'רק כאשר לפעמים לפי הזמן יש איזה הצטרכות להמשיך הרצון רעוא דרעוין אז יודע תעלומות יזמין לפה איש צדיק בתפלתו לומר 'משיב הרוח ומוריד הטל' בימות החמה שלא בכונה ונמשך על ידי דבריו הקדושים הענין הנ"ל וכו', עכ"ל. ובודאי כשהיה רבינו הק' מהרצ"ה זצ"ל אצל רבו המגיד הק' זי"ע היה אז המגיד הק' בבחינה זאת שאמר גם בקיץ 'משיב הרוח'".

והנה טעם הדבר שבפסח פוסקים מלהזכיר את הגשמים ולהתפלל עליהם, כיוון שהסתיימה תקופת הגשמים, שהיא מתחילת החורף ועד עתה, וכעת מתחילה תקופת הקיץ היבשה, בה אין גשמים, ואינם נצרכים ואף מזיקים.

אכן, מציאות זו, בה אין גשמים בתקופה זו שבין ניסן לתשרי, ואף אינם רצויים או, אינה מוחלטת, כי בארצות שונות ישנם גשמים בתקופה זו, והם נצרכים לגידול הצמחים, ומעתה התעוררה השאלה האם במקומות אלו יזכירו, ואף ישאלו על הגשמים, גם מן הפסח והאלאה, עד לזמן בו פוסקת עונת הגשמים בארצות הללו, וייתכן שיהיו מקומות בהם מתאים לומר בתפילת מוסף של פסח 'תפילת גשם' במקום 'תפילת טל', כי אז מתחיל שם עיקר עונת הגשמים... בנידון זה יעסקו הפרקים הבאים.

פרק א'

תוחלת שנכזבה – הרא"ש מבקש לשנות את המנהג בעניין שאלת גשמים ואין הדבר עולה בידו

על הסערה שאחזה את קהלת קודש טולדו (או 'טוליטולא' כפי שנקראת אצל הקדמונים) שבספרד בחג הפסח שנת ה'ע"ג, מספר אחד מבני רבינו הרא"ש, אולי רבינו יעקב בעל ה'טורים' ושמה הבן הבכור רבינו יחיאל או ממלא מקומו רבינו יהודה, או בן אחר מבין שמונה בניו (שו"ת הרא"ש ד, י):

"ויהי בשנת חמשת אלפים ושבעים ושלש לבריאת העולם נעצרו הגשמים ולא המטיר כל החורף אלא מעט מזועיר, ויקראו צום להתחנן לה' לתת מטר על פני האדמה, ויהי בליל ראשון של פסח אחרי תפילת ערבית ואדוני אבי הרא"ש יושב על פתח ביתו ואנחנו קצת מהחברים עומדים עליו מיימינו ומשמאלו" –

אגב יש לציין כדבר חידוש, שרבינו הרא"ש לא הזכיר לקדש, ובהלכה הפסוקה (שו"ע א"ח תעב, א) "שמצוה למהר ולאכול בשביל התינוקות שלא יישנו". ברם ייתכן שהרא"ש התפלל מבעוד יום, ולכן הוכרח להמתין אחר תפילת ערבית עד שתחשך כדי שיוכל לקדש, וכנפסק (שם) שאף שיש למהר לקדש, מכל מקום "לא יאמר קידוש עד שתחשך".

על כל פנים, באותה אסיפת תלמידי חכמים, נענה הרא"ש ויאמר: "עתה היה טוב לעורר הדבר אשר מעולם תמהתי עליו – **למה לא יזכירו וישאלו גשמים עד שבעות!**"

הרא"ש לא נצרך לפרש בשעת מעשה על מה ולמה ההוראה המפליאה והמשונה מן המנהג – להמשיך להזכיר את הגשמים ולשאל עליהם אחר הפסח, בעוד ההלכה הפשוטה היא כאמור, שמפסיקים ביום הראשון של פסח, כיוון שהחברים שישבו שם כבר ידעו זה כמה את דעת רבם הרא"ש בעניין זה, "ויענו קצת מהחברים: טוב הוא שתודיע הדבר לזקנים, ויעשו בן וישר בעיניהם, ושלחו לחזן הכנסת להזכיר למחר הגשם, ויעשו בן, ויזכירו בני הכנסת הגדולה הי"ג מידות (- כתפילה על הגשמים)".

הוראתו המיוחדת של הרא"ש, שירדה לכלל מעשה, עוררה פולמוס רב בקרב חכמי העיר: "ויהי קול כהזכירו, והנה רעש מקצת החכמים אשר לא היה הדבר בעצתם, וויציאו קול לאמור שלא היה ראוי להזכירו שטימן קללה היא".

ממשיך בן הרא"ש ומספר: "ויתאפק אדוני אבי הרא"ש ולא דיבר ביום ההוא מאומה, עד ליל חולו של מועד, ויכתוב מגילת ספר לחזק דבריו וזה תרפיה..."

וכאן באה תשובת הארוכה והערובה של הרא"ש, ונתתיק את הדברים בכמקורם, יען נכתבו בשפה ברורה ונעימה:

"על כי שמעתי כי יש תמהים על דברי, באתי לפרש מה שאמרתי, שאין ראוי לפסוק מלהזכיר ולשאל עתה ביום טוב הראשון של פסח, ולא מן כדו, אלא מכבר ימים רבים באשכנו נתרעמתי על שני דברים שראיתי שנוהגים בימים הללו" –

נוסיה את קורותיו של הרא"ש ורגולויו הדרושים קצת להבנת הדברים: בידוע הרא"ש במקורו היה אשכנזי, מתלמידי הגדולים של מהר"ם מרוטנבורג. לספרד הגיע אחר שברה, בשנת ה'ס"ה, מאימת השלטון שרדף אחריו מכיוון שלא רצה למסור לו את המעות שאספו לפדיון רבו מבית האסורים, אחר שנטלתק לפני שהספיק עוד למסור את המעות למושל. אז יצא למסע נודדים, במהלכה הגיע לחבל פרובינצה (שבין צרפת לספרד), אולם עזבה מחמת שגדולי המקום אינם מתחזקים לגדור גדר ולעמוד בפרץ (כפי שמתאר הרא"ש באגרתו שב'מנחת קנאות' מכתב נב), ואז הגיע לספרד והתקבל לרבה של טולדו בהמלצת הרשב"א.

ובכן, הרא"ש שכעת מכהן פאר בטולדו הספרדית, מספר על שני טענות שהיו לו עוד בעודו באשכנז, על הנהוג שם בעניין שאלת והזכרת גשמים:

"האחד, שאינן שואלים הגשמים כתיקון, ואף על גב דאמרין בפרקא קמא דתענית (י). 'תניא חנניא אומר ובגולה עד ס' יום לתקופה', ואמר רב הונא בר חייה אמר שמואל הלכה כחנניה, ואנן בכל מלתא אזלינן בתר חכמי בבל ועבדינן כוותיהו היכא דפליגי אהדדי חכמי בבל וחכמי ארץ ישראל דתלמוד בבל חשבינן עיקר, הני מילי בדבר איסור והיתר וחייב ופטור טומאה וטהרה אבל דבר התלוי לצורך השעה ואין בו שינוי לעבור על דברי תורה ראוי לילך אחר השנים והמקומות והזמן, דבבל שוכנת על מים רבים ולא היו צריכים לגשמים עד ס' לתקופה, או היה זמן הזרע מאוחר בבבל, אבל בארץ אשכנז שזמן הזרע הוא מחצי תשרי ואילך הדבר ידוע שאם לא ירדו גשמים מיד אחר הזרע שהוא מתקלקל, שהעופות והעכברים יאכלוהו כלו, **ולמה לא נעשה כבני ארץ ישראל ששואלין במר חשון** כרבן גמליאל, כי בדבר זה אין מחלוקת בין בני בבל לבין בני ארץ ישראל שיתנו אלו טעם לדבריהם שראוי לעשות כמותן אלא שבבבל היו עושים כפי הצריך להם והמשנה שאומרת ששואלין במר חשון נישנית בארץ ישראל כפי הצריך להם..."

המנהג השני עליו התרעם הרא"ש הוא כאמור, מה שנוהגים לפסוק מלשאל ולהזכיר ביו"ט הראשון של פסח, בעוד ש"הדבר ידוע שבאשכנז עיקר קיום התבואה היא על ידי הגשמים שבין פסח לעצרת, והמשנה (שם ב.) שאומרת שמפסיקין מיו"ט הראשון של פסח – לבני ארץ ישראל נישנית כאשר הוכחתי, ולהם היה קציר שעורים בפסח, וגם החיטים כבר עמדו בקמותיהם ואינן צריכין אלא להתיבש ולהתבשל עד עצרת, אבל באשכנז שאי אפשר לתבואה להתקיים זולתי במטר שבין פסח לעצרת – סימן ברכה היא להם, **ולמה לא נשאל ונזכיר עד עצרת, ודיני חזרה של 'מוריד הגשם' יהיה להם מעצרת ואילך** כמו לבני ארץ ישראל מפסח ואילך, כמו שהוכחתי שכל ארץ וארץ לפי צרכה שואלת ומזכרת, דכמו שארץ ישראל ובבל חלוקים במנהגם בשאלה והזכרה ואלו עושים לפי צרכן ואלו לפי צרכן – הוא הדין שאר הארצות דמאי שנא".

באמת כבר מצאנו בגמרא (שם יד:) נידון מעין זה לעניין שאלת גשמים במקום בהם נצרכים בימות החמה: "שלחו ליה בני ניונה לרבי: כגון אנן דאפילו בתקופת תמוז בעינן מיטרא – היכי נעביד, כיחידים דמינן או כרבים דמינן; כיחידים דמינן וב'שומע תפלה' (כיחיד השואל צרכיו בשומע תפלה, רש"י), או כרבים דמינן וב'ברכת השנים' שלח להו: כיחידים דמיתו וב'שומע תפלה'".

אולם אדרבה, לדעת הרא"ש, מכאן ראייה שדוקא בבני עיר אחת, הנחשבים כיחידים, הם מבקשים על הגשמים הנצרכים להיות בימות החמה רק בשומע תפלה, אבל "ארץ אשכנז שהיא רחבת ידיים מודה רבי דשואלין כל זמן שהם צריכין, וכיון ששואלין מפני הצורך, כל שכן שמוכרין, דהזכרה נמי רצוי שאלה היא".

ממשיך הרא"ש ומספר: "כל אלו הדברים דנתי לפני רבותי באשכנז ולא היה מערער לדברי, אלא שאמרו: אין אנו צריכים לשנות המנהג באשכנז, כי אין עצירת גשמים מצוי שם, והרבה פעמים התבואה מתקלקלת שם מרוב הגשמים. כשיצאתי מאשכנז ועברתי דרך פרובינצא, שמעתי במונפישליר (- עיר באותה חבל, והכמיה מכונים בספרי הראשונים בשם 'חכמי ההר', ובפרטיות - ר' אברהם מן ההר, ר' שלמה מן ההר ועוד, כי שמה של העיר היא על שם הר הגעש שבה היא יושבת) שהיו מזכירין הגשמים בז' במרחשוון וישר מאוד בעיני, ואמרתי לחכמי מונפישליר: תירצתם לי קושיא אחת, ולענין הפסקה מה אתם עושים? ואמרו שעושים כמשנה – מיום טוב הראשון של פסח פוסקים, אמרתי להם: שמה אינכם צריכים למטר בין פסח לעצרת? אמרו לי שהרבה הם צריכים ואי אפשר לתבואה להתקיים בלא מטר, ואמרתי להם כל דברי כאשר כתובים

בין פסח לעצרת, ובודאי רבים הם, ויכולים לשאול בברכת השנים ולהזכיר כבני ארץ ישראל בחורף. ובראותי כי הטו את לב הקהל לבלתי קבל ממני דברי אלוקים חיים, גם אני חזרתי בי מלשאול ולהזכיר בבית הכנסת שאני מתפלל בו אע"פ שהייתי יכול לשאול אע"פ שאני יחיד כיון שצורך רבים הוא, מכל מקום לא רציתי לעשות אגודות אגודות ולא הייתי כותב בחול המועד כי לא הורגלתי בכך אלא לצורך שעה הוא מפני חלול שם שמים וגם יש בדבר הזה קצת מצורך המועד, אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל".

בשולי האגרת נוספו חתימות החברים: "כל אלו הדברים נכונים ודברים כלם נכוחים הם למבין וישרים למוציא דעת ודברים של טעם, על כן התמתי שמי דוד הכהן ברבי משה הכהן זלה"ה, ישראל ברבי יוסף נ"ע¹⁸, יששכר הלוי בן הרב רבי יקותיאל הלוי זצ"ל¹⁹, משה הכהן ברבי יהודה הכהן נ"ע²⁰, אין לפקפק על דברי רבותינו כי שפתיים ישק משיב דברים נכוחים שלמה ברבי יעקב ז"ל".

לכאורה נראה שהרא"ש התיימש מלקבוע הלכה כמותו, והניח למנהג שינהגו כפי שהיה עד עתה. אמנם ה'טור' בן הרא"ש הביא דברי אביו להלכה (או"ח, קיז): "אבל ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה או אשכנז בכללה, אם צריכין למטר אחר כך, כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בתשובת שאלה שיכולין לשאול אחר כך בברכת השנים כפי הצורך להם".

והבית-יוסף שם כתב שלא נתקבלו דברי הרא"ש ואין נוהגים כשיטתו, אלא בכל המדינות והארצות שואלים על הגשמים רק בימות החורף ולא בימות החמה אף במקום שצריכים גשמים בימות החמה. וכבר תמה ה'דרישה' שם: "ויש לתמוה על רבנו (- הטור), למה הביא דבריו (- של הרא"ש) לפסק הלכה מאחר שלא קבלו דבריו, וצריך עיון" (ובכת"י - הובא במהדורת 'שירת דבורה' - הוסיף תמיהה על דרך הבאת דברי הרא"ש בידי בנו הטור, שלעומת הערת הרא"ש על המנהג בעניין אי שאלת גשמים בימות החמה הביא דבריו בפשטות, הרי שאת הערתו השנייה, על התחלת שאלת הגשמים רק ס' יום אחר התקופה, הביא בצורת תמיהה שתמה הרא"ש על המנהג).

עם האמור, שדעת הרא"ש לא התקבלה להלכה, הביא הבית-יוסף את דברי מהר"י אבוהב, שאם אחד מבני ארצות אלו הנצרכות לגשם בימות החמה טעה ושאל גשם בזמן שהיה מן הדין לשאול טל - שלא יחזור, מאחר שהאמת נראה כדברי הרא"ש, והשאר בצריך עיון.

על כך מגיב הבית יוסף: "ולעניות דעתי היה נראה שכיון שלא נתקבלו דברי הרא"ש וכל העולם לא נהגו כן, הוי ליה סוגיין דעלמא דלא כהרא"ש, והיילכך הטועה ושאל גשם צריך לחזור אפילו בארץ שכולה בכללה צריכה גשם בימות החמה, ומכל מקום כיון שהרב סיפק עלינו את הדבר מי יקל ראש כנגדו, ולכן ראוי לצאת מידי ספק ולחזור ולהתפלל בתורת נדבה".

ואילו הרמ"א ב'דרכי משה' שם כתב: "ולי נראה דאין לספק בדבר כלל, אלא דברי מהר"י אבוהב נכונים בטעמם דאין להחזירו, וכדאי הם הרא"ש והרמב"ם והר"ן לסמוך עליהם בדיעבד, וכבר כתבתי לעיל דהם הסכימו לדברי הרא"ש". ולשיטתם הלכו בפסקי הלכות שלהם, שהבית-יוסף בשולחנו הערוך (שם, ב) פסק: "יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפילו עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה - כיחידים שמו ובשומע תפלה, ומיהו אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה, טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים, חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים", והרמ"א לשיטתו הגיה: "אם רוצה, אבל אינו מחויב לחזור כלל".

למעלה וישרו מאוד בעיניהם, אלא שאמרו: מה שאנו שואלים בשבעה במרחשון כך הנהיגו חכמים הראשונים, ועל ההפסקה לא נוכל לעשות דבר בשינוי מנהג אם לא שיתקבצו חכמי הארץ.

"ויצאתי משם ולא ידעתי מה הסכימו לעשות, ובבואי הנה (- לספרד) ראיתי שיותר צריכים גשמים בין פסח לעצרת משאר מקומות, ואמרת כמה פעמים לחברי שראוי היה שלא להפסיק מלשאול ולהזכיר עד עצרת כי עתה אני יודע שכל הארצות שאני יודע עיקר גשמייהם הם בין פסח לעצרת, ובודאי רבים ניהו, אלא שלא מלאני לבי לדבר כדברים הללו לשנות המנהג. ועתה שראיתי כי בעונותינו הגשמים נעצרו ונתקלקלו הזרעים ומתעניין בשביל הגשמים ואף בשבתות וימים טובים שאין מתעניין מזכירין שלש עשרה מידות ואומרים פסוקים של מטר, אמר לי לבי: עתה הגיע העת לתקן מה שנתאוותי זה ימים רבים, כי בודאי שישמעו לך בעת צרה כזאת, ואם יקיימו עליהם בשנה הזאת יערב עליהם ולא ישובו ממנה, וכן בודאי היו עושים אלא שהטו את לבבם והסבו את דעתם אחרונית".

ומוסיף לענות על דבר מתנגדיו, שמה שטענו שיש להימנע מלהזכיר את הגשמים ולשאול עליהם מחג הפסח כיוון שהגשמים בעת הזו הם 'סימן קללה', הרי גם לפי דעתם עדיין לאו סימן קללה היא עד שיצא ניסן כמו ששינונו במשנה (שם יב:).

הרא"ש אף הוכיח מדברי הרמב"ם כשיטתו, שכתב בפירוש המשניות שלו (תענית א ד"ה עד איתמי) לעניין זמני שאלת והזכרת הגשמים הנזכרים במשנה: "...וכל זה אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאוירה, וכל מה שתראה שאומרים בזמני התעניות אינו אלא בארץ ישראל ומה שהוא קרוב לאוירה, אבל בשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשמים באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאלו הוא שבעה במרחשון, ואם ישוה הגשמים מליד אחר אותו הזמן צריך להתנהג בתעניות כפי זה, לפי שיש ארצות שאין מתחילין בהם הגשמים אלא מניסן ויש ארצות שיהיו בהם במרחשון כי ימות החמה אינם טובים להם הגשמים אבל הם מאבדין וממיתין, והיאך ישאלו אנשי הארץ הזאת במרחשון הגשמים הלא זה שקר גמור, וכל זה סברא נכונה ונראית לעין".

אמנם בספרו משנה תורה (תפילה ב, טז) כתב: "משבעה ימים במרחשון שואלין הגשמים בברכת השנים כל זמן שמזכיר הגשם, במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשנער ובסוריא ובמצרים ובמקומות הסמוכות לאלו והדומים להם שואלים הגשמים ביום ששים אחר תקופת תשרי. מקומות שהם צריכים לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרוקים, שואלין את הגשמים בעת שהם צריכים להם בשומע תפלה".

ולכאורה נראה שדבריו בפירוש המשנה סותרים את מה שכתב בחיבורו, כי בפירוש המשנה כתב 'ובשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהן צריכים לגשם באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא שבעה במרחשון', הרי ששואלין בברכת השנים, ובחבורו כתב שאיי הים שואלים הגשמים בשומע תפלה.

אכן המדקדק בדבריו, כותב הרא"ש, ימצאם מכוונים, כי בפירוש המשנה כתב 'ארצות', וזוהו נלמד שאין נקראים 'רבים' אלא ארץ אחת, ואותם אומרים בזמן הצריך להם שאלה בברכת השנים. אבל בחיבורו כתב 'ומקומות' שהם צריכין גשמים בימות החמה כגון 'איי הים', ואינם נקראים 'ארץ' בפני עצמן, הלכך כיחידים דמו, ואומרים בשומע תפלה.

ומסיים הרא"ש: "זהרי הוכחתי והדבר ידוע שבאשכנז שהיא ארץ גדולה מאד וצפרת וכל הארצות שמאשכנז עד הארץ הזאת וזאת בכלל - כלם צריכות מטר

¹⁸ הוא בא עם הרא"ש במנוסתו מאשכנז (יסוד עולם פי"ח).

²⁰ בן אחותו של הרא"ש, ואף הוא בא עמו מאשכנז (ראה אוצ'ר ג' ו, תכב).

כתיבת הפסק והעתקה בחול-המועד

הסתפקנו מי מבני הרא"ש העתיק את פסק אביו, והוסיף לה את הרקע ההיסטורי, ואולי יש לפשוט הדברים מנידון נוסף שהתעורר בשולי פסק זה, שהנה כתב ה'טור' (או"ח תקמה) בעניין איסור כתיבה בחול המועד: "ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב תשובת שאלה בחול המועד והתיר לי להעתיקה, דחשיב דבר האבד".

והבית יוסף כתב שמסתמא הכוונה לתשובה דנן, שהרא"ש עצמו היה מותר לו לכתובה, וכפי שכתב בעצמו בסוף התשובה ש"לא הייתי כותב בחול המועד כי לא הורגלתי בכך אלא לצורך שעה הוא מפני חלול שם שמים, וגם יש בדבר הזה קצת מצורך המועד, ומה שהעתיקה הטור זהו משום שנחשב ל'דבר האבד', כיוון שהיה רוצה הרא"ש לשלחה למקום אחר ואם לא היה נשאר ההעתק בידו היה דבר האבד, ומה שקורא ל'פסק' זה 'תשובת שאלה', היינו משום שבה הוא משיב על החולקים עליו. אבל אם נאמר שהכוונה לתשובה אחרת, מדוע הרא"ש עצמו היה מותר לו לכתבה בחוה"מ, הרי אין זה דבר האבד.

אולם שוב כתב, שמצא במקום אחר בשו"ת הרא"ש (כלל כג, ט) בו כתב המסדר: "וכתב תשובה על שאלה בחול המועד, מפני שהיה השליח ממתין לה, והתיר אף להעתיקה". והיינו שמלבד התשובה דנן, כתב הרא"ש עוד תשובה בחוה"מ, וההיתר שם לרא"ש עצמו שכתבה היה כיוון שהיה השליח ממתין לה, ולא היה רוצה להתעכב עד אחר המועד, ולכן החשיב זאת כדבר האבד, כיוון ששמא אחר כך לא ימצא ביד מי ישלחנה, או שהשאלה עצמה הייתה דבר שיש בו צורך המועד. וייתכן שלתשובה זו כיוון הטור, שהתיר לו אביו להעתיקה כיוון שנחשב לדבר האבד (והטעם להיתר ההעתקה הוא כנ"ל, כיוון שלא תישאר התשובה עצמה ביד הרא"ש).

באמת יש להתעכב על פרט נוסף, בדברי הרא"ש בתשובה דנן, שכותב ש"לא הייתי כותב בחול המועד כי לא הורגלתי בכך, ולכאורה צריך ביאור, שמשמע שגם בלא אותם טעמים שיש בכתיבת תשובה זו מניעת חילול ה' וצורך המועד קצת, היה מותר מן הדין לכתוב בחוה"מ, אלא שלא הורגל' בכך.

והב"ח (שם) עמד על כך, וכתב שהרא"ש לשיטתו (ראה טור שם) שאגרת שלומים מותר לכתוב בחוה"מ, וממילא מן הדין מותר לכתוב תשובה הנשלחת למאן דהו, כיוון שלא גרעה מאגרת שלומים, אלא שהרא"ש החמיר על עצמו לפני משורת הדין, ולא היה ר'גיל' לכתוב אף אגרות שלומים בחוה"מ, ורק כאן מפני הצורך נטה ממנהגו הטוב.

ומה שכתב ש'גם יש בדבר הזה קצת מצורך המועד', צריך ביאור איזה צורך למועד יש בתשובה זו, ואולי הכוונה להרגיע את הרוחות הסוערות.

פרק ב'

עולם הפוך – נידון שאלת הזכרת גשמים מתעורר ביישוב החדש

בברזיל

הרא"ש הבחין במציאות הנוהגת בארצות אשכנז וספרד, הנצרכות לגשמים גם בתקופה הראשונה של ימות החמה, אולם אינן שונות מן המציאות בארץ-ישראל, ונצרכות לגשמים אף בימות החורף. הנידון אפוא היה על הזכרת שאלת גשמים מתחילת ימות החורף, ועד לאמצע ימות החמה, כשיפסיקו בחג השבועות. בדברי הרמב"ם בפירוש-המשניות שהובאו בדברי הרא"ש, מדובר על 'ארצות שאין מתחילין בהם הגשמים אלא מניסן', אולם ככל הידוע בזמנים ההם לא הייתה מוכרת מציאות כזאת בפועל, ואולי הרמב"ם שיער בעומק חכמתו בחכמת התכונה שאמור להיות מקום כזה, ומכל מקום לא הייתה זו שאלה מעשית, כיוון שלא היה יישוב יהודי בארץ שהגשמים מתחילים בה בניסן.

אולם כעבור כשלוש מאות שנה, עלה נידון שאלת הזכרת גשמים במקום בו 'אין מתחילין הגשמים אלא מניסן':

מאז גילוייה של ארץ ברזיל בשנת ר"ס, ועד לשנת ש"צ, היא נשלטה על ידי הפורטוגזים שגירשו מארצם, ומשאר המקומות שתחת שליטתם, את היהודים שלא הסכימו להשתמד, והפעילו את האינקוויזיציה הארורה שרדפה אחר האנוסים – אלו ששמרו בסתר על יהדותם. בשנת ש"צ כבש הצי ההולנדי בברזיל את שתי הערים רסיפה ואולינדה. דבר שהביא עמו חופש דת לאותם ערים, ומשכך, רבים מן האנוסים שהסתירו עד עתה את יהדותם, השילו את המסווה מעל פניהם ושוב בגלוי לדתם. אליהם התווספו גם מהגרים רבים שהגיעו בעיקר מקהילת מגורשי ספרד שבאמסטרדם. מספר היהודים באותה תקופה הגיעו, לפי כמה מקורות, לכדי 5000 יהודים!

יהודי רסיפה, או רסיפי כפי שהיא מכונה לעתים בספרי השו"ת, שהחלו, באמצע שנות הש"צ, להתארגן לכלל קהילה מסודרת – תחת השם 'צור ישראל' (יש אומרים על שם שרסיפה נבנתה על שן סלע, ועל כך גם שמה של העיר עצמה – רסיפה, שפירושה בפורטוגזית 'סלע') – ולבניית בית כנסת קבוע, קלטו עתה שמיקומם הגיאוגרפי, בחצי הדרומי של כדור הארץ, ייתכן ויש לו השלכה יוצאת דופן על ההלכה – בדין שאלת הגשמים!

בשונה מחציו הצפוני של כדור הארץ, עליו קיים היישוב האנושי הישן והמוכר, בו עונות הסתיו והחורף מתמשכים מחדש תשרי ועד חודש ניסן, והאביב והקיץ – מניסן עד תשרי, בחלק הדרומי של כדור הארץ זה בדיוק הפוך – מתשרי ועד ניסן – חורף, ומניסן ועד תשרי – קיץ, ובקיצור, כאשר בחצי הצפוני קיץ – בדרומי חורף, וכאשר בצפון כדור הארץ חורף – מקו המשווה ולדרומו קיץ (הדבר נובע מכיוון נטיית כדור הארץ ביחס לשמש, ואין כאן המקום להאריך).

ההיפוך האקלימי, המשונה לעיניהם של המהגרים היהודים מן הצפון, עוררה את השאלה ההלכתית המפתיעה: האם עליהם גם להפוך את מועד שאלת הגשמים, מתקופת החורף הצפוני, שבין החג לפסח, אל ימות החורף הדרומי – מן הפסח עד החג, כאשר בעוד שרוב היהודים בעולם יאמרו 'ותן ברכה' – ויצטרכו לחזור אם יאמרו בטעות 'ותן טל ומטר' – או בכלל יתחילו בני רסיפה לומר 'ותן טל ומטר' בכוונה. ואילו כאשר יאמרו כולם 'ותן טל ומטר', יאמרו הם 'ותן ברכה' – ? –

דרך ארוכה ונפתלת עשתה השאלה שהונחה על שולחנו של הגאון רבי חיים שבתי – המהר"ח ש, מרסיפה הברזילאית ועד לסלונקי שביוון, בה כיהן המהר"ח ש כרב. היא הייתה מאותות החיים הראשוניים שהגיעו לאירופה מן ההתיישבות היהודית הגלויה ב'עולם החדש', באמריקה.

כך מתאר רבי חיים שבתי ('תורת חיים' ג, ג) את השאלה שהגיעה לפניו:

אעפ"י שהייתי יכול לשאול אעפ"י שאני יחיד כיון שצורך רבים הוא – לא רציתי לעשות אגודות אגודות".

אולם עדיין יש לדון מה עם שאלת הגשמים בימות הקיץ שלהם, שהוא החורף בצפוננו של כדור הארץ – האם ישאלו על הגשמים, כאשר הם קללה להם, ומזיקים לבריאות ולתבואה?

על שאלה זו, טוען המהר"ח"ש, כיוון הרמב"ם בפירושו המשניות במה שכתב ש'בשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשמים באותה הארץ... שיש ארצות שאין מתחילין בהם הגשמים אלא מניסן... והיאך ישאלו אנשי הארץ הזאת במרחשון הגשמים הלא זה שקר גמור'. ודאי שאין כוונתו שם, כפי שהבין הרא"ש, שישאלו על הגשמים במקומות הנצרכים להם לאחר הפסח, שהרי הוא עצמו כתב מפורשות במשנה-תורה ש'מקומות שהם צריכים לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים – שואלים הגשמים בעת שצריך להם בשומע תפלה' – ולא בברכת השנים (ועל חילוקו של הרא"ש בין 'איים' עליהם מדבר במשנה-תורה, לבין 'ארצות', עליהם מדבר בפירוש המשניות, כותב המהר"ח"ש ש'לי הדיוט ופעוט נראה פירוש זה לדברי הרמב"ם דחוק מאד, ובכי הא הוה ליה לפרושי") –

אלא כוונת הרמב"ם היא על שאלת גשמים בתקופה שבין תשרי לניסן, שבמקומות כאלו שהגשמים בתקופה זו מזיקים להם, לא ישאלו אז על הגשמים, כי 'היאך ישאלו אנשי הארץ הזאת במרחשון הגשמים, הלא זה שקר גמור'.

וממילא, גם בני רסיפה שבברזיל ינהגו כך: "כלל הדברים שנראה שבאותו מקום הנזכר בשאלה, אין להם להזכיר ולשאל גשם בברכת השנים בכל השנה מטעמא דכתיבנא, אלא אם יצטרכו גשמים בימות החמה מפסח ואילך ישאלו בשומע תפלה".

"שלאו זהותם מארץ רחוקה ממלכות בראזיל, שהוא מקום רחוק מהקו המשווה לצד דרום... וימות השנה וכל סדר זמנים משתנה שם מקיץ לחורף, שימות החמה להם מתשרי עד ניסן, וימות הגשמים מניסן עד תשרי, והגשמים צורך להם מניסן עד תשרי, ומתשרי עד ניסן אין להם צורך בהם, באופן שלצורך הזרעים ולפירות האילנות צריכים גשמים מניסן עד תשרי ומתשרי עד ניסן אין להם צורך בהם. וגדולה מזאת, שאם יהיו להם גשמים מתשרי עד ניסן הוא רע להם הרבה, שבהיות שאין אויר אותו מקום טוב כמו מקומנו אנחנו יושבי צפון, אם יהיו גשמים מתשרי עד ניסן ירטיב האויר ונהפך לחולאים רעים, ומפני אלו הסיבות רוצים לשנות סדר תפילה בענין שאלה והזכרה, ולשאל גשמים מניסן עד תשרי, ושלא לשאל מתשרי עד ניסן, וכן בהזכרה, להזכיר גשמים מניסן עד תשרי, ושלא לשאל מתשרי עד ניסן, על כן מורנו אם הדין עמהם, ובאורו נראה אור".

המהר"ח"ש בתשובתו מביא את דברי הרא"ש הנזכרים, שיש לשאל ולהזכיר על הגשמים בכל מקום כפי ענינו, ודן באריכות בדברי הרמב"ם שהביא הרא"ש כסייעתא לשיטתו, ולדעתו אין מדברי הרמב"ם שום ראיה, וכפי שיובא לקמן, ומסיים: "ועתה אבוא לענין פסקא דדינא בנדון דידן, כפי מה שהוגד שלא היו אלא קצת יחידיים שנתאספו בעיר אחת, ולא מבעיא למה שנראה מדברי הרמב"ם דכתיבנא, אלא אף לדברי הרא"ש שהיה נוטה וכו', הרי כתב דדוקא בארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה או אשכנז בכללה אבל בעיר אחת לבד, אף בעיר גדולה כמו ניוה אסיק בגמרא דלא ישאלו אלא בשומע תפלה, ומה גם דאף הרא"ש כתב בתשובה הנזכרת שלא קבלו דבריו, וגם לא רצה לעשות מעשה לעצמו וכתב וז"ל, ובראותי כי הטו את לב הקהל לבלתי קבל ממני דברי אלקים חיים גם אני חזרתי בי מלשאל ולהזכיר בבית הכנסת שאני מתפלל בו,

אימתי ראש השנה לאילנות בארצות הדרומיות

ההיפוך האקלימי הנהוג בארצות הדרומיות, מעלה שאלת הלכתית נוספת, בענייני תרומות ומעשרות וערלה, כי הנה כידוע ש'ראש השנה לאילנות' הוא בט"ו בשבט, ונפקא-מינה לענין מניין שנות התרומות והמעשרות, שאין לתרום ולעשר מפרי של שנה זו על פרי של שנה אחרת, ותחילת השנה לעניין זה הוא בט"ו בשבט. וכמו כן לענין מניין שנות הערלה, שתחילת השנה הרביעית בה יוצא הפרי מגדר ערלה הוא בט"ו בשבט. והנה הטעם לכך שראש השנה לאילנות היא בט"ו בשבט, מבואר בגמרא (ר"ה יד.) שהיינו "הואיל ויצאו רוב גשמי שנה", ופירש רש"י שם: "שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה". ולכאורה כל זה נכון בארצות הצפוניות שבהן עונת הגשמים היא בין תשרי לניסן, אבל באלו שמדרום לקו-המשוה, שעונת הגשמים שם היא בין ניסן לפסח, הרי שראש השנה לאילנות אמורה להיות אי שם בשלהי חודש אב... ודנו בזה פוסקי זמנינו, ה'הר צבי' (ב, כט), והגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה א, סב) יעו"ש בדבריהם, ושניהם נוטים להסכים שאין הבדל בין הארצות לעניין זה, וכפי שכתב הגרש"ז שם שמשמע שבאמת ט"ו בשבט הוא הלכה למשה מסיני ורק נתנו בגמרא טעמים על עיקר ההלכה.

פרק ג'

לקללה או לברכה – מחלוקת באוסטרליה על המציאות

יותר ממאתיים שנה אחר שדן המהר"ח"ש בדין הזכרת ושאלת גשמים בברזיל, אנו מוצאים את נידון שאלת גשמים בדרום לקו-המשוה לגבי אוסטרליה. היישוב היהודי שם החל באמצע שנות הת"ק, והיהודים בני המקום נזקקו שוב לשאלה זו, מתי והאם בכלל, ישאלו על הגשמים.

את השאלה הפנו אל הגאון רבי שלמה הירשל, בנו של הגאון רבי צבי הירש אב"ד ברלין, ששימש כרבה של לונדון, ולמעשה הוכר כסמכות התורנית העליונה של הממלכה האנגלית כולה, אף במושבותיה שמעבר לים, ובכללם אוסטרליה.

רבי שלמה הורה כדעתו של המהר"ח"ש (אלא שאין ידוע אם ראה את דבריו או שהגיע בעצמו למסקנה זהה) – לא לומר כלל 'ותן טל ומטר', לא בימות הגשמים ולא בימות החמה, ורק כאשר נצרכים שם לגשמים ישאלו ב'שומע תפלה'.

מאוחר יותר נשאל על כך ממשיכו ברבנות לונדון, הגאון רבי נתן אדלר בעל ה'נתינה לגר' (רבי שלמה כיהן ברבנות לונדון בין השנים תקס"ב-תר"ג, ורבי נתן בין השנים תר"ד-תר"ג), ואף הוא הסכים לדעת קודמו. על הוראות שניהם אנו לומדים מחילופי המכתבים בספר 'בית אברהם' דלקמן, וכך גם מדברי הגאון רבי אליהו גוטמאכר (אדרת אליהו או"ח, ט) שדן בתשובה משנת תרכ"ג בנידון שאלת הגשמים באוסטרליה, ומתאר ש'החכם בחבורה במעלבורן בהסכמת החכם דלאנדון הורה כן (- שלא לומר ותן טל ומטר בימות הקיץ שלהם) והדין שם חולק וגם אנשי פוילען הנמצאים שרצונם שיהי הכל כמו במדינתנו".

מוקדם יותר, בשנת תרי"א, בשבתו בעיר לונדון, נשאל על כך הגאון-החוקר רבי יהוסף שוורץ בעל 'תבואות הארץ' (דברי יוסף ב, ד) על ידי 'איש אחד אשר

בנו יושב בעיר פארטאדעלהייט – אשר מקרוב נתיישבה מאחינו בני ישראל – במדינת אוטראליא... ויכתוב לאביו לחקר ולדרש מפי החכמים יודעי העתים, אימתי ישאלו גשמים". רבי יהוסף לא ראה צורך לפתוח את הסוגיא מחדש, אלא העתיק לו את תשובת המהרח"ש.

זו הפכה להיות כנראה ההנהגה הרווחת באוסטרליה, עד שבשנת תרנ"א הגיע תלמיד חכם מיוצאי מדינת ליטא בשם רבי אברהם עבר הירשוביץ לכהן במלבורן שבאוסטרליה כרב ומו"צ. הוא הופתע להיווכח למנהגם היוצא דופן של בני המקום שלא לשאול כלל על הגשמים. הוא נכנס לעובי הקורה, וכל פרשת הפולמוס שפרצה אז, הלא היא כתובה על גיליונות ספרו 'בית אברהם'.

הרב הירשוביץ סבר שאין מנהגם של בני אוסטרליה אלא מנהג טעות, שכן הרמב"ם לא דיבר אלא על מקומות בהם הגשמים בתקופת הקיץ שלהם גורם נזק, אבל באוסטרליה, כפי איך שהוא ראה והבין את מציאות הדברים, הגשמים נצרכים מאוד כל השנה, שכן ישנו יבול חקלאי במשך כל השנה, ובפרט בימים שכל בני הגולה מזכירים ושואלים, אזי גם באוסטרליה הגשמים "חיים המה ממש להיושבים פה במדינה... כי ירטיב האויר ונוח להם מהשרב הגדול...". כלומר, גם ליושבי אוסטרליה נוחים ונצרכים הגשמים בימות הקיץ שלהם – ימות החורף בארצות הצפוניות, שמועילים גם כן לגידול הצמחים, וכן שמצננים במעט את החום הקיצי, וזאת היא כבר סיבה מספקת לשאול על הגשמים.

אכן וודאי, מסיגי הרב הירשוביץ, "לא בהגדולים שהורו האשם, כי המה לא היו פה במדינה ואינם יודעים טבע הארץ פה, רק האנשים אשר שאלו מהם לא הבינו איך לשאול...".

הוא הפנה (בתמוז תרנ"ב) את דבר השאלה לשניים מגדולי הדור: רבו, הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור אב"ד קובנא, והגאון רבי שמואל סלנט רבה של ירושלים. כמו כן שלח את השאלה ללונדון, לגאון רבי נפתלי אדלר, בנו וממשיכו של רבי נתן, לגאון רבי יעקב ריינוביץ דומ"ץ בלונדון, ולגאון רבי אריה לייב רשקס מו"ץ בוויילנא.

רבו הגרי"א מקובנא הסכים עמו, שבני אוסטרליה חייבים להזכיר ולשאול גשמים ובזמן שמזכירים ושואלים בשאר ארצות הגולה, וכך גם הרב ריינוביץ מלונדון. ואילו רבי נפתלי אדלר, כתב שאין ראוי להחליף את המנהג שקבעו רבני לונדון שלפניו, ר"ש הירשל, ואביו, רבי נתן אדלר.

לעומת גדולים אלו שחתכו את הוראתם, לכאן או לכאן, סביב הכרעתו של הגר"ש סלאנט התנהל משא ומתן פלומסי במשך תקופה ארוכה: במכתבו הראשון (מכסלו תרנ"ג) השיב שכבר נדרש לשאלה זו על ידי אנשים שונים ילידי ירושלים הגרים במלבורן ובסידיני. הם כתבו לו שהמציאות היא שהגשמים מאחרי חג הסוכות ועד סוף ניסן זיקוק לבריאות הגוף וליבול האדמה ולכן השיב להם שלא ישנו מנהג המדינה, ולא ישאלו כלל על הגשמים.

בהמשך, במענה אל הגביר ר' קלונימוס זאב דייוויס, מנכבדי הקהל במלבורן, השיב גם שלא ישאלו כלל על הגשמים, אולם בהזכרת הגשמים בברכת מחיה המתים ינהגו כבכל תפוצות ישראל ויאמרו משמיני עצרת ועד פסח 'משיב הרוח ומוריד הגשם' (חילוק חדש שלא הועלה עד עתה, ולמעשה בדברי המהרח"ש מפורש גם לענין הזכרת גשמים שלא יזכירו במקומות אלו כלל). אולם כעת, לאור דברי הרב הירשוביץ שהגשמים בימות הקיץ שלהם – מתשרי ועד ניסן – הם גם שם גשמי ברכה, הן לבריאות הגוף והן ליבול האדמה, בוודאי בלי ספק ראוי שגם ישאלו על הגשמים גם בברכת השנים, וכפי שהורה הגרי"א מקובנא.

אולם במכתב שני (מניסן תרנ"ג), חזר והורה שלא ישנו מן המנהג, ולא ישאלו כלל גשמים, ואף לענין הזכרה, כיוון שנודע לו שהמנהג שם היה שלא להזכיר גם כן, לכן מהנכון שיתנהגו גם מעתה כאשר עד כה ולא לשנות, וכפי שכבר הורה רבי נתן אדלר.

לאחר שהרב הירשוביץ חזר וטען לפי הגרש"ס שאין לסמוך על המנהג הנהוג עד עתה באוסטרליה, כיוון שאין זה אלא מנהג טעות, חזר הגרש"ס (תמוז תרנ"ג) וכתב שאין דעתו להשיב כעת, בפרט שהמכתבים שקיבל בעניין זה אינם שווים, כי מהם שכותבים שהגשמים מחודש תשרי ועד ניסן מזיקים לשדות וגם לבריאות הגוף, ומהם שכותבים להיפך, וגם כותבים שכבר הורה זקן רבי נתן אדלר ונהוגים על פי הוראתו, לכן החליט כי מוטב להניח להם לישראל שלא ישנו את מנהגם ולכן אין ברצונו להתערב בזה כעת, ושלא אל המהרי"ל דיסקין שהוא יתיישב בזה, והשיב כי בעת הכושר אשר יהיה פנוי מעניינים אחרים אולי אז יתיישב בזה.

הרב הירשוביץ חזר וכתב אל הגרש"ס (נדפס ב'תורת רבינו שמואל סלנט' א, כ) שכאשר קיבל את מכתבו זה בו הוא מצטט את אלו שכתבו לו שהגשמים מתשרי ועד ניסן מזיקים, "נפל עלי לבי, בהתבונני כי ישנם אנשים אשר מאהבת הניצוח יכשילו ברחוב אמת, ולא תצא לאור אמת", לכן כתב אל הגביר ר' קלונימוס זאב דייוויס, ושאל את פיו "האם ממנו יצא להפוך טובתו של הקב"ה לרע ח"ו... ואיך יאמר כי הגשמים אינם להם טובה מחודש תשרי עד הפסח".

על כך ענה ר' קלונימוס כי מעולם לא אמר על הגשמים הנהוגים מחודש תשרי עד ניסן כי לרע יחשבו ח"ו, רק שכתב אם ירדו הרבה גשמים מתשרי עד ניסן כמו שירדו הגשמים מניסן עד תשרי אז בוודאי ירע ליבול ולבריאות הגוף. ר' קלונימוס העתיק לו את מכתבו ששלח אל הגרש"ס, מדבריו שם מתברר שהוא די חלק על גישתו של הרב הירשוביץ, וכפי שכתב:

"אף שר' אברהם הנ"ל מופלג בתורה הוא, אך לא יכול לידע הטבע של מדינה זו בזמן קצר שהוא מתגורר פה, שמונה עשר חודש, ומכל שכן טבעות בני אדם הנולדים פה ורפואתם. זה מובן לכל בימות החמה שהשמש תזרח בתקפה על הארץ ועל יושביה כמה ימים, או לפעמים איזה שבועות רצופים, אז בני אדם חושקים ומצפים לגשם שיבא לקרר מעט החמימות, ולפי שעה טוב להם ומי יכחיש ויאמר שלא טוב הוא, אך לא כן הוא, שאם הגשם יבא וירד בשפע בעת ההיא כמו שבא בימות הגשמים מניסן עד תשרי ודאי ירטיב את האדמה וחללים רעים יבא ח"ו, אני דר פה שלושים ושש שנים... וכולם כאחד אומרים שאם הגשם יבא בימות החמה לרוב כמו שבא בימות הגשמים מניסן ועד תשרי בלי ספק זיקק לתבואת הארץ..."

הגרש"ס שראה שקשה לעמוד על המציאות הנכונה שם, השיב לשני הצדדים (שבט תרנ"ג), הרב והגביר, שישתוו לדעה אחת לבאר היטב טבע המדינה הזאת בענין גשמים מתשרי ועד ניסן, ויכתבו זאת במכתב משותף אותו ישלחו אל המהרי"ל דיסקין, ואל ה'תורת חסד' מלובלין שעלה לירושלים, וכן אליו, ואז אולי יחד יתיישבו בדבר השאלה הזו ויכולו להשיב עליה כהוגן.

את דבר עצתו של הגרש"ס קיימו וקיבלו עליהם, וערכו (בחודש אייר תרנ"ד) מכתב משותף בו הציעו את סיפור הדברים "שנהגו פה במדינה מימים רבים על פי רבני לונדון מבלי לשאול ולהזכיר גבורות גשמים עד שבא לפה הרב ר' אברהם עבר נ"י וחלק על המנהג באמרו כי בטעות נהגו והנהיגו בבית מדרשו לשאול ולהזכיר ככל יתר בני הגולה והחולקין כל אחד טעמו ונמוקו עמו". במכתב זה הם אכן הגיעו להסכמה על המציאות של הגשמים בימות החמה דשם. ימות הגשמים יחשבו מניסן ועד תשרי, אז ירדו גשמים הרבה, ואילו מתשרי ועד ניסן יחשבו לימות החמה, אז הגשמים מתמעטים בזמן שהשנים כתקן, ואזי מועילים גשמים אלו לבריאות הגוף וליבול האדמה, אולם אם ירדו בתקופה זו גשמים בשפע רב, כמו שירדו בימות הגשמים, אזי זיקק לתבואת הארץ ולבריאות.

תשובת שלושה גאוני קרתא דירושלים אינם לפנינו, וחבל על דאבדין. כאמור, לא כולם באוסטרליה הסכימו עם הרב הירשוביץ לשנות את המנהג, ונראה כי היו אלה הרוב. כך עולה משאלתו של הרב הירשוביץ ששלח אל רבי יעקב ריינוביץ, שכאמור הסכים עמו לשנות את המנהג: "עתה הנני בשאלתי האם מותר להתפלל בציבור עם אלה אשר לא ישמעו לדברי הגאונים, ולענות

והארצות שבדרומו של קו המשווה, מבחינת מציאות הגשמים ותועלתם או נזקם לתבואת הארץ.

שונה ויוצאת דופן היא הוראתו המיוחדת של הגר"ש וואזנר בעל 'שבט הלוי' במענה לשאלת הגאון רבי חנינא אברהם לייטנר רבה של מונטווידאו שבאורוגוואי, הדרום-אמריקאית. בשאלתו הניח הרב לייטנר בפשטות שוודאי שלא ישאלו על הגשמים בימות החורף שלהם, מפסח ועד סוכות, וכפי שכבר נפסק שלא כדעת הרא"ש, והשאלה היא רק אם ישאלו בימי הקיץ שלהם כמנהג כל תפוצות ישראל.

אולם הגר"ש וואזנר (שבט הלוי א, כא) משיב כי לו אין הדברים פשוטים כלל ועיקר, שכן לדעתו כל המחלוקת אם מדינה הצריכה גשמים בימות החמה תשאל או על הגשמים – אין זה אלא במקרה כמו באשכנז, בה נהוגים ימות החמה וימות החורף כרגיל, אלא שהם צריכים גשמים גם בימות הקיץ שלהם. אבל במקום בו נהפכו לגמרי הזמנים, וימי הגשמים הם אחר הפסח ואילו ימות הקיץ הם אחר סוכות, בכך לא דיברו הראשונים ומסתבר שישאלו על הגשמים בימות החורף שלהם!

האמנם, שהמהר"ש דיבר במפורש גם במקרה כזה, וכבר ציין הגר"ש וואזנר שם שדברי המהר"ש לא היו לפניו. 'המנחת יצחק' (ו, קעא) בתשובתו לארגנטינה האריך להקשות על חידושו של ה'שבט הלוי', ואילו הוא חזר ודחה את קושיותיו (ג, צא), ושוב ציין בתשובתו לארגנטינה (שם, קמג) לתשובתו הראשונה הנ"ל.

הרב לייטנר הנ"ל קיבל בו ביום של התחלת שאלת הגשמים, בס' לתקופת תשרי, מברק מכ"ק אדמו"ר ה'דברי יואל' מסאטמאר בו כתב לו בקצרה: "טל ומטר יאמר רק כל יחיד בשומע תפלה, בעל תפלה לא יאמר". יסוד הדברים הם בדברי הב"ח (שם) שהביא קבלה שיש להיזהר שלא לשאול גשמים כלל שלא בזמן שתקנו חכמים, אפילו בשומע תפלה, אלא מרצים לפניו יתברך בתעניות ובסליחות וכו'. והט"ז (שם, ב) נקט שעיקר הקפידה הוא שלא יאמר זאת הש"ץ, אולם היחידים יכולים לשאול בשומע תפלה.

הגאון רבי צבי פסח פראנק בתשובתו ליהודי ניו-זילנד (הר צבי או"ח א, נו) הורה בפשטות שלא לשנות מהנהוג בכל תפוצות ישראל, בלי להזכיר את הגשמים אם ישנם גם בימות הקיץ שלהם, ואם מועילים או מזיקים.

והגאון רבי בצלאל שטרן, ה'בצל החכמה', שכיחן ברבנות מלבורן שבאוסטרליה, מעיד (בצה"ח ו, פה) שבמשך כל השנים שהיה שם נהגו לומר ותן טל ומטר החל מתפילת ערבית של יום הששים אחר תקופת תשרי ועד תפלת מנחה של יום י"ד בניסן ממש כמו בשאר מדינות חו"ל. ומבאר שם בארוכה על פי דבריו של הרב הירשוביץ שדברי המהר"ש נכונים רק לרסיפה ולא לאוסטרליה ששם זקוקים לגשם גם בימות החמה שלהם.

כדור האחרון התרחשה תפנית בפולמוס ישן נושן זה, מה שהביא אף את גדולי הדור הספרדים – שבאופן קבוע עד עתה הורו למעשה כדעת המהר"ש, לשנות את דעתם ולהורות על ביטול המנהג הישן – שלא לשאול ולהזכיר כלל את הגשמים בארצות המדוברות. נעתיק את השאלה כפי שהוצגה על ידי הקהילה בבואנוס איירס (אוצרות יוסף, בתוך הלכה ברורה ו, ד):

הנה בזמננו טוענים המומחים שהגשמים היורדים בימי הקיץ בארגנטינה – שהם ימי החורף בארץ ישראל – הם לטובה ולברכה הן לתבואה והן לחקלאות והן לבריאות האדם, ואף על פי שבדורות הקודמים רבים מהמומחים טענו ההיפך מזה ומחמת כן נהגו שם מקדמת דנא שלא לשאול טל ומטר בברכת השנים בכל ימות השנה כלל, הנה עתה טוענים המומחים שלאור התפתחות הטכנולוגיה והניצול הנכון של הגשמים בימי הקיץ שלהם נשתנה המצב בזה ולא עוד אלא שעיקר ניצול הגשם לחקלאות נעשה מגשמי הקיץ, והצליחו אף להקטין באופן משמעותי את בעיית הצפת השדות בקיץ מהגשמים המרובים שהיתה קיימת לפני כשעשים שנה ויודעים הם לנצל היטב את גשמי הקיץ שלהם בגידולי

אמן אחר ברכתם בחזרת הש"ץ? וכותב שם ש"בלבי לבא במחלוקת בחרתי להתפלל בבית המדרש היכא דגריסנא גם ביחדי לפעמים...". הרב ריינוביץ השיב לו שלדעתו אין כאן שאלה, כי סוף סוף כוונת המברך רצויה לברך להשם רק שטועה בדין ונהוג עצמו כמו שנהג מקודם אם כן יש לומר דשפיר יכולים לענות אמן אחר ברכותיו. אולם מכל מקום אינו סומך על דעתו ויטיב לשאול גם את אחד מגדולי ישראל.

פרק ד

בין הספרדים לאשכנזים – הפולמוס בארגנטינה

פולמוס דומה לאוסטרליה, התעורר מאוחר יותר בארגנטינה, אף היא, כברזיל, בדרום יבשת אמריקה, בשנות התר"ע, בין שני הרבנים דשם, הגאון רבי שאול סתהון, מחכמי הקהילה הסורית שהשתכנו בבואנוס איירס, ובין הגאון רבי אהרן גולדמן, רב העיירה היהודית-אשכנזית 'מוזסויל' (על שמו של משה רבינו).

רבי שאול סבר שיש להורות כפסק המהר"ש, שלא להזכיר ולשאול כלל על הגשמים, ואילו רבי אהרן טען שבירר את המציאות והגשמים נצרכים שם בימות החמה כמו שנצרכים בתקופת החורף, וממילא יש להזכיר ולשאול על הגשמים בימות החורף כרגיל. חילופי מכתבים בין שני רבנים אלו הובאו בספרו של רבי אהרן – 'דברי אהרן' (ג-ז).

למעשה, הרב סתהון לא הצליח להשפיע ולהנהיג את דעתו. שנים אחר כך, בשנות התר"פ, פונים בני הקהילה הסורית שבבואנוס איירס אל הגאון רבי יהודה טראב מדרמשק ומבקשים ממנו לפתור כמה מן המחלוקות שהתעוררו בין בני העדה בענייני תפילה, ובין הדברים גם "מה יעשו לעניין ברכת השנים", שהמנהג בקהילה הוא לשאול גשם מחשוון ואילך ומניסן ואילך אומרים ברכנו כפי מנהג דמשק, האם שפיר עבדי, או שצריכים לשנות בהתאם לאקלים המקומי.

הרב הדמשקאי מתפלל על כך שהשאלה מתעוררת שוב, אחר שכבר בימי חיי אביו, רבי עזרא, נשאלה שאלה זו והשיבו על פי דברי המהר"ש, ושגם רבי שאול סתהון, מחכמי ורבני דמשק היושב כעת שם בארגנטינה דעתו שיש לנהוג כהוראת המהר"ש, אולם הקהל לא הטו אוזן לדבריו, ונוראות נפלאתי איך יעמדו מנגד בלתי שום טענה מספקת."

רבי יהודה (מילי דעזרא או"ח, י) נכנס לעומק ולרוחב הסוגיא לברר ולהוכיח את ההנהגה למעשה שלא לשאול כלל על הגשמים. נציין נקודה חשובה שכותב שם, שאף אם נאמר שיש תועלת בגשם היורד בימות החמה דשם כאשר בעת החום הגדול ירדו גשמים להרטיב האוויר, זה אין נקרא צריכים לגשמים לעניין שישאלו בברכת השנים, דכיוון שאינו לצורך התבואה וכיוצא כי אם לצורך רטיבות האוויר בוודאי אין לשאול גשם בברכת השנים כלל. עוד כתב שם שאף שישנם יחידים הטוענים שהם צריכים גשם לצורך גידול התבואה בכל ימות השנה, מכל מקום, כיוון שגם לדבריהם עיקר צורך הגשמים הוא בימות החורף שלהם, שוב אין להם לשאול על הגשמים כלל בימות הקיץ שלהם, ואילו בימות החורף ישאלו על הגשמים בשומע תפילה וכפסקו של המהר"ש.

לדבריו צירף את הסכמתם של הגאונים רבי יעקב יוסף טראב מבירות, ורבי אליהו ילזו אב"ד טבריה. גם רבי שאול סתהון הנ"ל, בספרו (דפ"ר לשאול, ג) הביא את הסכמתם של כמה מגדולי הספרדים שיש לנהוג בארגנטינה כהוראת המהר"ש.

פרק ה

נשתנו הטבעים... – שינוי ההוראה בעקבות התפתחות הטכנולוגיה

נידון שאלת הגשמים בחצי כדור הארץ הדרומי לא ש"כך, וגדולי הפוסקים בדור האחרון עדיין נדרשו להורות את דעתם בשאלה זו, והצדדים הם על פי רוב, האם דברי המהר"ש שניתנו כהוראה לבני רסיפה, נכונים לכל הערים

המומחים בזמנינו גשמים אלו הם סימן ברכה והם צריכים להם ביותר הרי אלו ימות הגשמים שלהם אף על פי שמוג האוויר שם הוא חם ביותר ודבר זה שהכל תלוי בגשמים הוא פשוט וברור ולא עלה על דעת שום פוסק אחרת. בכך ניתן לומר שתמה ונשלמה המבוכה ההלכתית רבת השנים, עם הכרעה של רוב ככל הפוסקים, לפחות לגבי רוב היישובים היהודיים בדרום כדור הארץ, שינהגו כאחיהם הצפוניים, וכדין הפשוט שבמשנה ובגמרא – להזכיר ולשאול על הגשמים בתקופה שבין תשרי לניסן, ותו לא מידי!

חקלאות רבים החשובים ביותר לכלכלת המדינה, ואדרבה בשנת תשמ"ה ותשמ"ט כשהיתה בצורת ועצירת גשמים בימי הקיץ של ארגנטינה נפגעה החקלאות באופן קשה ביותר, ועתה כולם מצפים בכליון עינים לגשמי הקיץ לצורך החקלאות במדינה. ולעומת זאת גשמי החורף שלהם הם פחותים מגשמי הקיץ ואין בהם כל כך תועלת לחקלאות.

לאור מציאות זו הורו גדולי רבניהם בדור האחרון שעליהם לשנות את מנהגם מכאן והלאה ולנהוג כשאר ארצות שבגולה כגון מדינות אירופה וארצות הברית ולשאול טל ומטר בברכת השנים מששים לתקופה ועד ערב פסח, כיון שרוב הגשמים שם יורדים בימים שבין סוכות לפסח, ולדעת

מן הדרום אל הצפון...

עד כה דיברנו על ארצות בדרום קו-המשוה, בהם מתהפכים היוצרות – הקיץ בחורף שלנו, והחורף – בקיץ שלנו. מעניין שישנם ארצות בצפון כדור הארץ, בהם החורף הוא מן החג עד לפסח והקיץ – מן הפסח עד לחג, ומכל מקום עונת הגשמים נוהגת בין ניסן לתשרי, בימות הקיץ! כך בתימן – שעונת הגשמים היא מתמוז עד לאלול, ואיך נהגו שם לעניין שאלת הגשמים?

כך כתבו גדולי פוסקי תימן, הגאון רבי דוד משרקי בעל ה'שתילי זיתים' (ק"ז, ז) והגאון רבי יחיא צאלח – המהרי"ץ ('עץ חיים' א, מו). שהמנהג הוא לומר בימים אלו, בעונת הגשמים שבקיץ, 'ותן טל ומטר' בברכת 'שומע תפלה'. מעניין לציין שגם ב'הכרות החדוש' נהגו, מאותה סיבה, לומר 'לגשמים בעתם' גם בימות הקיץ.

אולם עם זאת לא ביטלו את אמירת 'ותן טל ומטר' בימות החורף, וכנראה כיוון שהדבר לא הוזיק להם. שונים בכך הם בני ק"ק עדן, שלא שאלו על הגשמים בברכת השנים, לא בימות החורף ולא בימות החמה, אלא בשומע תפלה, אולם לא מחמת שינוי עונת הגשמים נהגו כן אלא מטעם אחר, וכפי שהביא וביאר רבי שמואל איש עדני בספרו 'נחלת יוסף' (כג, א):

"מנהגנו אנחנו מאבותינו שאין אנו שואלין ברכת השנים בשמונה עשרה כתקנת משנה וגמרא אלא בשומע תפלה אומרים ותן טל ומטר וכו', והטעם הוא שאנחנו יושבים בארץ שוחה הרים וטרשים, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון, ואבותינו הקדמונים נע"ג על הרוב יושבי צריפים הם כנודע, והגשמים בארץ ההיא סימן קלקול הוא ואפילו מיעוטא, אם כן לא רצו אבותינו הראשונים לשאול בברכת השנים כלל כי איך ישאלו המטר בברכת שאלה ולבם מפקח על בתייהם ומשכנות מבטחיהם ונמצאו ח"ו כשקרנים בתפלותיהם... וכדי שלא להוציא עצמן מכלל ישראל ראו אבותינו השלמים לקבוע שאלת הגשמים בשומע תפלה וכונתם בזה להתפלל על שאר הארצות הצריכים למטר כדי לעזרם בתפלתם דרך חסידות ואחזה..."

וב'כף החיים' (או"ח ק"ז, טוב) כתב על מנהגם של בני ארץ הודו: "וכן המנהג פשוט בכל ערי הודו אף על פי שאין צריכין מטר בימות הגשמים אלא בימות החמה אומרים משיב הרוח ביום שמיני עצרת ושואלין גשמים מיום ששים של תקופת תשרי עד הפסח ומשם ואילך פוסקים לומר מוריד הטל וכמו רוב העולם..." ולא ציין אם שואלים בימות החמה בשומע תפלה.

המשך באור החסידות

והרכוש גדול אלו הניצוצות הקדושות שתלקטו ונתחברו אל הקדושה, וחזרו לשרשן, ועל ידי זה זכו ישראל לקבל התורה, ולהשיג קדושתה ועל זה הבטיח הקב"ה לאברהם אבינו "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" ועל זה שמח אברהם אבינו, שבניו יזכו לקבל התורה הקדושה, אף שבשביל זה יצטרכו להתיסר ולהודרך שנות גלות במצרים.

וכשנסב בליל הסדר לילה כיום יאיר, נודה ונהלל ונשבח לבורא כל העולמים, אשר בחר בנו מכל העמים, וזיכך והכין נפשנו רוחנו ונשמתנו לקבל התורה כראוי, ובוודאי שכל אחד ואחד רואה את עצמו כאילו הוא יוצא ממצרים הלילה הזה, היינו שיועד ומאמין שבעת כאת הוא מתנתק ונפרד לגמרי מכל רע, ונהיה כלי מוכן לקבל התורה הקדושה ומצוותיה.

וזה שמוספרי חסידים קמאי שבעת שנגנס הרה"ק הישימה ישראל מאלכסנדר לערוך הסדר, אמר בזה הלשון "מי שאינו מאמין שבליילה הזה יכול האדם שנמצא במצב הכי שפל שהוא לעלות למדרגה הגבוהה ביותר, הוא הרשע שמתכוונים עליו בהגדה" והיינו שהרשע שבהגדה אילו היה במצרים לא היה נגאל, ולא היה ראוי לקבל התורה. אבל עכשיו קרבנו המקום לעבודתו וגם הרשע יש לו עליה בלילה הזה, וכגד ארבעה בני דברה תורה, וכולם זוכים להסב בסדר ולהתדבק באור השכינה, אשרי העם ככה לו אשרי העם שה' אלווקו.

טעם גלגול זה כי תאור לברר בחינת ניצוצי הקדושה שאינה נפרדת אלא על ידי צער שמצטערים ישראל" ע"כ לשונן.

דבקות בקדושה ע"י קרבן פסח

ואחר שנפרדו הניצוצות מן הקליפה נתעלו אל הקדושה בעת יציאת מצרים בהקרבן קרבן פסח, שקרבן הוא הקרבן דבר גשמי חלב ודם, להעלות אל הקדושה, ובוה השיבו כל הניצוצות שנפרדו מקליפת מצרים ונתדבקו אל הקדושה, כן מבואר בבני יששכר (חדוש ניסן ד') ז"ע"א.

וזה הטעם שסמוך ליציאת מצרים הרשיעו המצריים ביותר, משום שבעת ההוא רוב חלקי וניצוצי הק' כבר נפרדו מהם, והיו רעים בתכלית הרשעות, לכך עינוי את ישראל בשעבוד נורא, ומבואר בשפת אמת שזה מה שאמרו המצריים "כולנו מתים", היינו אנו כבר בטלים לגמרי, שאין בנו שום חיות מן הקדושה, כמו שנתבאר שכל החיות של הקליפה הוא מניצוצי הק' אשר בקרבן.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

וזה מה שנוהגים בהגדה "מתחיל בגנות ומסיים בשבח", שהרי אם יחשוב האדם בלבו שיעיקר סיפור יציאת מצרים הוא הגאולה מעבדות לחרות, טעות הוא בידו, שהרי טובה גדולה עשה לנו הקדוש ברוך הוא שירדנו למצרים, שעל ידי זה נודכנו נשמות ישראל זיכך אחר זיכך, להיות ראויים לקבלת התורה, ולהיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, עם נבחר לה' אלווקנו.

מסקי הלכות

מהלכות ספירת העומר

א. שכח לספור יום אחד או שמסופק אם שכח לספור יום אחד: שכח לספור בלילה יספור ביום בלא ברכה ויכול לספור בשאר הימים בברכה (שו"ע סי' תפ"ט ס"ז ומשנ"ב סקל"ד וע"ע בשעה"צ סקמ"ה), שכח לספור גם ביום סופר בשאר הימים בלא ברכה (שו"ע שם ס"ח וכן מורים למעשה וכמ"ש בשו"ת שבת הלוי ח"ג סי' צ"ו א' ובח"ד סי' נ"א א'), שכח לספור ביום ד' לספירה או ביום י"ב וכה"ג שאינו בסוף שבוע אינו יכול לספור את השבועות לחוד בברכה אלא סופר מכאן ואילך בלא ברכה עד סוף ימי הספירה (מבית לוי מועדי השנה פע"ח ס"ד והערה ד' בשם מרן זצ"ל ודלא בבית הלוי ח"א סי' ל"ט שמחדש שבכה"ג שלא שכח שבועות יכול לספור כשנשלם שבוע או ב' שבועות בברכה), נסתפק אם דילג יום אחד סופר בשאר הימים בברכה (שו"ע שם ס"ח ומשנ"ב סקל"ח דאיכא ס"ס ספק שמא ספר ואת"ל שלא ספר שמא הלכה כהפוסקים דכל יום הוה מצוה בפנ"ע).

ב. שכח לספור יום אחד ונזכר למחרת בבין השמשות: שכח לספור בלילה ונזכר למחרת בבין השמשות יספור בבין השמשות את היום שעבר בלא ברכה ויכול לספור מכאן ואילך בברכה (בשע"ת שם סק"ד הביא מבית דוד דימונה שאר הימים בלא ברכה וברכ"י פקפק בזה קצת עי"ש, ובשו"ת בית שלמה או"ח סי' ק"ב כ' שיכול לברך דהוה ס"ס שמא כל יום הוה מצוה בפנ"ע ושמא בין השמשות יום הוא ובפרט דרוב הפוסקים ס"ל שאם שכח יום אחד יכול לספור בשאר הימים בברכה וע"ע בכה"ח סקפ"ג).

ג. ש"צ קבוע או רב ששכחו לספור יום אחד: ש"צ ששכח לספור יום אחד אינו יכול לומר לאחד השומעים שלא יצא עדיין יד"ח שלא יברך והוא יוציא בברכה (אפילו כשהוא קבוע), אבל רב ששכח לספור יום אחד מותר לו להמשיך לספור בברכה במקום שהמנהג שהרב מברך את ברכת הספירה בקול רם משום כבוד התורה וכבוד הציבור (עי"ש שע"ת שם סק"ה ובשו"ת שבת הלוי ח"ג סי' צ"ו אות א' וח"ד סי' קנ"ז).

ד. עומד לעבור ניתוח בימי הספירה וידע שלא יוכל לספור יום או יומיים: הזקוק לעבור ניתוח בימי הספירה אף שלא יוכל לספור יום או יומיים לאחר הניתוח יכול להתחיל לספור בברכה (עי"ש מבית לוי מועדי השנה פע"ח ס"ו והערה ו' דד' יוסף אומן תתל"א והחיד"א במורה באצבע סי' ז' אות ר"ז ושד"ח יוהכ"פ ס"א סוף אות ג' שמי ששכח לספור יום אחד ברכתו לשעבר היא ברכה לבטלה וד' הגר"ש ק בקנאת סופרים עמוד פ' דאינו לבטלה ובנדו"ד י"ל שיתחיל לספור בברכה דהרי י"א דכל יום הוה מצוה בפנ"ע וגם דאולי ידחה הניתוח וא"כ הו"ל ס"ס להקל).

ה. נשאל מחבירו כמה ימי הספירה וענה האם יכול לספור בברכה: הנשאל מחבירו כמה ימי הספירה בזה הלילה וענה היום כך וכך, שוב אינו יכול לברך על הספירה באותו היום ויספור בלא ברכה, במה דברים אמורים שאמר היום יום אחד וכיו"ב אבל אם אמר רק את מספר הימים בלא לומר היום יכול לספור בברכה (שו"ע סי' תפ"ט ס"ד ומשנ"ב סק"ב), ואם כיון בפירוש שלא לצאת יד"ח או ששאל אותו כשהגיעו לשבועות ואמר רק את מספר הימים בלא השבועות יכול לספור שוב פעם בברכה (משנ"ב שם סק"ב ושעה"צ סקכ"ח).

ו. שאל את חבירו האם היום כך וכך ימים לעומר או ששאל בלשון בתמיה בלא לומר האם: שאל את חבירו האם היום כך וכך לעומר או ששאל בלשון שאלה היום כך וכך? גם אם ידע מנין הספירה אלא שכדי לצאת מכל ספק שאל בלשון שאלה לא יצא בכך יד"ח ספירה וצריך לחזור ולספור בברכה (עי"ש מבית לוי מועדי השנה פע"ח ס"ח והערה ט' בשם מרן השבט הלוי זצ"ל דבלשון שאלה בודאי לא חשיב ספירה וע"ע באורחות חיים (ספינקא סק"א) ודע"ת ס"ד ובכה"ח סקס"א, וגם כשידע מנין הימים ושאל כדי לצאת מכל ספק נראה דלא חשיבא ספירה כשהוא בלשון שאלה ודלא כזכור לאברהם שהובא באחרונים הנ"ל).

ז. ספר עם בנו הקטן האם יכול לספור אח"כ בברכה: אב הסופר עם בנו הקטן כיון שלא לצאת יד"ח ספירה כדי שיוכל לספור בברכה לאחר מכן, ואם לא כיון בפירוש שלא לצאת וספר עמו סתם, אינו יכול לברך על הספירה כשסופר ספירת העומר (עי"ש שו"ת שבת הלוי ח"ו סי' ע"ו אות א' דכשמכין שלא לצאת הוי כסופר עם הציבור בבה"ש שנפסק בסי' תפ"ט ס"ג שאם מכין שלא לצאת סופר בלילה בברכה, ואם ספר בסתם אף שמכין לחינוך ובאופ"ז מצנינו להר"ן בר"ה לג: דאף למ"ד מצוות אין צריכות כוונה אם מתכוין למצווה אחרת לא יצא דכוונת מצווה אחת מעכבת מצווה אחרת, מ"מ כיון שבמשנ"ב סי' תקפ"ט ס"ח לגבי תקיעת שופר פסק כהאר"ר דאם תוקע להתלמד ומכוין גם לצאת יצא יד"ח ודלא כהר"ן הנ"ל ש"מ דלא פסקינן כהר"ן, וא"כ כ"ש בספירת העומר דרבנן דקיל יותר לענין כוונה כמ"ש האחרונים שם בסי' תפ"ט ס"ג דיש לחשוש שיצא יד"ח, ולכן לא יברך עוד אלא יספור בלי ברכה).

ח. קטן שנעשה בר מצוה בתוך ימי הספירה: קטן שנעשה בר מצוה בימי הספירה אם ספר בכל הימים עד שהגדיל ממשיך לספור בברכה ואם דילג יום אחד סופר בלי ברכה (בשע"ת סי' תפ"ט סק"כ הביא מהברכ"י בשם ס' פרי האדמה שמונה בשאר הימים בלא ברכה וכן הדין בגר שנתגייר, אמנם ד' הברכ"י דבקטן

אין הדין כן שכיון שקטנים שהגיעו לחינוך סופרים יכול להמשיך לספור בברכה ובמנח"ח מצוה ש"ו נסתפק בזה, וד' המהר"ם שיק באו"ח סי' רס"ט והכת"ס באו"ח סי' צ"ט דימשיך לספור בברכה, ועיי' באבנ"ז או"ח סי' תקל"ט שסובר כד' פרי האדמה הנ"ל).

ט. כשמתפללים מעריב מאוחר בלילה האם צריך לספור ספירת העומר בתחילת הלילה: מנהג העולם שגם כשמתפללים מעריב מאוחר בלילה סופרים בציבור לאחר התפילה, אבל אדם שידוע לו שיתפלל ערבית ביחידות מאוחר בלילה יספור ספירת העומר בתחילת הלילה (עיי' בשו"ת שבט הלוי סי' נ"ג אות ג' דמה שסופרים לאחר מעריב הוא מבואר בטור ריש סימן תפ"ט, ובמו"ק להיעב"ץ שהביאו בבה"ל בס"א כ' שהטעם משום שבודרות הראשונים היה המנהג להתפלל ערבית קודם הלילה ולא הגיע זמן הספירה עד לאחר מעריב, ובח"י שם סקט"ז כ' דמדינא צריך להקדים ק"ש ותפילה שהוא תדיר, והוסיף שם מרן זצ"ל דלדין דספירת העומר דרבנן וק"ש דאורייתא הו"ל מקודש ותדיר ובודאי קודם לספירה, ולפי"ז באמת מן הדין כשמתפללים מאוחר ולא באים ק"ש וספירת העומר ביחד היו צריכים לספור מיד בתחילת הלילה אלא שיש ללמד זכות על המנהג דאם נאמר לספור באופ"ז ביחידות בזמן צה"כ יש לחשוש שהרבה ישכחו לספור ולכן הנהיגו לספור בזמן תפילת הציבור אבל אה"נ כשיש סיבה שאינו יכול להתפלל מעריב רק מאוחר בלילה ביחידות באופ"ז בודאי יכול לספור בתחילת הלילה ולא ראיתי טעם לאחר הספירה לאחר התפילה באופ"ז עכ"ד, ועיי' באגר"מ או"ח ח"ד סימן צ"ט שכ"ג"כ שבמנין קבוע שמתפללים מעריב מאוחר יספרו לאחר התפילה).

י. טעה וספר ימים ולא שבועות או שספר שבועות ולא ימים: סופרים הימים והשבועות שכשמגיע לז' ימים יאמר היום שבעה ימים שהם שבוע אחד לעומר וביום ח' יאמר היום שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד לעומר ועל דרך זה מונה והולך עד מ"ט יום (שו"ע סי' תפ"ט ס"א), טעה וספר ימים ולא שבועות וכגון שהוא ביום השביעי או ביום ארבעה עשר ולא אמר שהם שבוע אחד או שהם ב' שבועות, י"א שיצא וי"א שספירת השבועות מעכבת ולכן עליו לספור שוב פעם בלא ברכה, שכח ולא ספר שוב פעם יכול למנות בשאר הימים בברכה, במה דברים אמורים ביום ז' או ביום י"ד וכהאי גוונא, אבל אם ביום ח' אמר היום שמונה ימים ולא הזכיר שבועות יצא יד"ח שהרי כבר ספר אתמול את השבוע הראשון, וכן כל כה"ג, מנה שבועות ולא ימים וכגון שביים הז' אמר היום שבוע אחד לעומר או שביים ארבעה עשר אמר היום שני שבועות לכו"ע לא יצא שהרי לא הזכיר ימים (ולענין אם יכול לספור בשאר הימים בברכה בכה"ג עיי' בבה"ל בס"ח ד"ה יספור שנשאר בצ"ע) במה דברים אמורים ביום הז' או ביום ה"ד וכה"ג אבל אם אמר ביום השמיני היום שבוע אחד ויום אחד לעומר יצא יד"ח שהרי ספר הימים בשבוע שעבר ועכשיו סופר את הימים של שבוע זה וכן כל כהאי גוונא (משנ"ב סק"ז וסק"ט).

יא. ספירת העומר בספק חשיכה ומבעוד יום לאחר פלג המנחה: המזדקקים אינם סופרים עד צאת הכוכבים וכן ראוי לעשות (שו"ע סי' תפ"ט ס"ב), ובדיעבד אם בריך בבין השמשות שהוא ספק חשיכה יצא וי"א דנכון שיחזור ויספור בלילה בלא ברכה (משנ"ב סקט"ו), ואין לספור בברכה מבעוד יום לאחר פלג המנחה גם אם כבר התפלל ערבית (עיי' בשו"ע סי"ג ובמשנ"ב סקט"ז, אמנם בבה"ל ד"ה מבעוד יום כתב שי"מ שיש מקומוות שהקילו בכך ומ"מ אין לת"ח להקל ואם הוא מתפלל במנין כזה וירא שישכח לספור משתחשך יספור בלא ברכה ויתנה שאם לא ישכח אינו יוצא ויוכל לספור בלילה בברכה, ועיי' בשבט הלוי ח"ט סי' קכ"ג שבשעת הדחק גדול המקיל לכתחילה לספור בברכה לאחר הפלג אין להרהר אחריו).

יב. הנוסע בימי הספירה ממקום למקום: ספר ספירת העומר בארה"ב ובארץ ישראל ובתחילת הלילה באר"י עדיין לא עברו כ"ד שעות מעת שספר בארה"ב [כיון שהלילה באר"י מוקדם מספר שעות לפני ארה"ב] מותר לו לספור ספירת העומר מיד בתחילת הלילה כיון שהוא יום אחד, וכן מי ששכח לספור באר"י ונסע לארה"ב והגיע לשם מבעוד יום ונזכר וספר ביום בלא ברכה ממושיך למחר לספור בברכה (מבית לוי מועדי השנה פע"ח בשם מרן השבט הלוי זצ"ל ועיי' כה"ג בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' צ"ג ובח"ד סי' צ"ח אות ג' לענין ז"נ).

יג. דיני ספירת העומר באונן: מי שמתו מוטל לפניו רח"ל ועדיין לא ספר ספירת העומר, אם נקבר המת בלילה יספור בברכה לאחר הקבורה, ואם נקבר ביום יספור ביום לאחר הקבורה בלא ברכה ואז יוכל לספור בברכה בשאר הימים (בה"ל סי' תפ"ט ס"ח ד"ה בלא ברכה בשם נהר שלום), ואם יודע בלילה שהמת לא יקבר עד הלילה שלמחרת יספור ספירת העומר בלילה בלא ברכה כדי שלא יבטל ממצוות ספירת העומר בברכה בימים שלאחריו (בה"ל שם שכ"כ בנו"ב קמא או"ח סי' כ"ז והובא בהג' רעק"א על הגליון ועיי' שברתו).

ביחודי הלכות

האם יוצאים ידי חובת מצה בליל הסדר במצה העשויה מקמח חיטה שהוסר ממנו הגלוטן ואינו יכול להחמיץ

תשובה:

אין אדם יוצא ידי חובתו במצה אלא בדברים הבאים לידי חימוץ

במתנ' פסחים לה. אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחיטים בשעורים בכוסמין ובשיפון ובשבולת שועל, ובגמ' שם הני אין אורז ודוחן לא, מנהגי מילי? אמר רבי שמעון בן לקיש וכן תנא דבי רבי ישמעאל וכן תנא דבי ר' אליעזר בן יעקב אמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה יצאו אלו שאין באין

שאלה: הסובלים ממוחלת הצליאק אסור להם לאכול מאכל שיש בו קמח דגן משום שחומר הגלוטן הנמצא במיני הדגן מזיק להם (בכוסמין ובפרט בשבולת שועל אחווי הגלוטן נמוכים יותר), בשנים האחרונות הצליחו להפריד את הגלוטן מהעמילן שבחיטה ועל ידי כך יכולים חולי הצליאק לאכול ממאפים הנעשים מעמילן החיטה, חלק הגלוטן שבחיטה הוא הגורם לעיסה להחמיץ ולאחר הסרתו מהחיטה אין העיסה יכולה להחמיץ, האם אפשר לצאת ידי חובת מצה בליל הסדר ממצה הנעשית מקמח שאינו יכול להחמיץ?

מצה משום דאינו יכול להחמיץ, אמנם כ' מרן זצ"ל בשו"ת שבט הלוו ח"א סי' קכ"ב דגם לד' הרמב"ם י"ל דאין יוצאין בו יד"ח מצה דיש לחלק בין נילוש במי פירות לנדוד, דבנילוש במי פירות הקמח מצד עצמו ראו להחמיץ אלא שמי הפירות מעכבים עליו, משא"כ בנדוד"ד שהוציאו מהקמח את כל כוח המחמיץ י"ל דגם לד' הרמב"ם אין יוצאין בו יד"ח מצה.

האם יש הוכחה מדברי המג"א דיוצאים יד"ח מצה בקמח נטול גלוטן משום דהוא ממין הבא לידי חימוץ

וכ' שם מרן זצ"ל דלכאורה יש ראייה מדברי המג"א בסי' תנ"ד סק"א דיוצאין יד"ח מצה בקמח נטול גלוטן כיון שהוא עשוי ממין הראוי לחימוץ, דלד' הרי"ף פסחים י': כפי הבנת הרי"ן יוצאין יד"ח מצה במצה הנעשית מסובין בלבד (דפי' שם הא דיוצאין בפת הדראה, שניטל כל הדרה ונשאר רק הסובין), וכ' המג"א דמוכח קצת דסובין באין לידי חימוץ דאל"ה אין יוצאין בו יד"ח מצה (וכדילפינן מההיקש הנ"ל), אמנם אפשר לומר דלעולם אינו בא לידי חימוץ אבל כיון שהוא ממין הבא לידי חימוץ יוצא בו יד' חובתו, ומשמע מדברי המג"א דאף דאינו מחמיץ כלל כיון שהוא ממין הראוי להחמיץ יוצאין בו יד"ח מצה (ועיי"ש ברעק"א על הגליון שציי"ן לדברי הרמב"ן במלחמות הנ"ל), ולפי"ז ה"ה בקמח נטול גלוטן כיון שהוא ממין הראוי להחמיץ יוצאין בו יד"ח מצה לד' הרמב"ם. אמנם נראה דלהלכה א"א להביא משם ראייה להקל דשאר הראשונים פי' פת הדראה דהיינו סובין מעורב עם קמח (הרא"ש פ"ב סי' י"ד) פי' כן גם ברי"ף, ובמ"מ כ' שגם הרא"ה פי' כן דברי הרי"ף וכן פסק המחבר שם בס"א), ולפירושים דאין יוצאין בפת הנעשית מסובין בלבד אין כל ראייה ליסוד זה (וגם בלא"ה הרי המג"א לא פסיקא ליה דסובין אינו מחמיץ וכ' כן רק בלשון אפשר).

לכאורה יש ראייה מדין חליטה שיוצאין יד"ח מצה מקמח נטול גלוטן

ועיי"ש בהוספה על הגליון שכ' מרן זצ"ל דלכאורה יש ראייה מדין חליטה המבואר בטור ושו"ע סי' תנ"ד ס"ג דאף דבזה"ז אין בקיאים בחליטה מ"מ מעיקר הדין יוצאין יד"ח מצה בבליילה עבה הנעשית מקמח שחלטהו ברותחין אף דלאחר חליטה אין העיסה יכולה להחמיץ (ועיי' בנשמת אדם הלכות פסח שאלה ט"ו שהביא ראייה מדין זה לד' הרמב"ם), חזינן דאף שניטל כל כוח החימוץ מהקמח יוצאין בו יד' חובת מצה כיון שהוא מין הראוי לחימוץ, וא"כ ה"ה בקמח נטול גלוטן יוצאין יד"ח מצה לד' הרמב"ם כיון שהוא מין הראוי לחימוץ, ודוחק לחלק דשאני התם דכח החימוץ נשאר בקמח אלא שהוא אינו פעיל משא"כ בנדוד"ד שניטל כל כוח החימוץ מהקמח, וצ"ע.

למעשה אין להכריע להקל מבלי בירור המציאות שנשאר משהו מהגלוטן

אלא שכ' שם מרן זצ"ל דעדיין ספק בידי אם במציאות מוציאים את כל הגלוטן דשמא נשאר משהו מהגלוטן שבאופ"ז בודאי ניתן לצאת בקמח זה יד"ח מצה, אמנם כל זמן שלא נתברר הדבר א"א להקל בכך דיש לחוש שהוציאו כל הגלוטן ושמא לא יוצאים יד"ח מצה באופ"ז גם לד' הרמב"ם, (במאמר המוסגר יש לציין מה שראיתי בשו"ת קנה בשם ח"ד או"ח סי' כ"ז אות א' שדן בדין זה וכ' שלמעשה ממילא לא שייך להשתמש בקמח זה לאפיית מצות, משום שהפרדת הגלוטן מהקמח נעשית על ידי הזרמת מים על החטים לאחר הסרת קליפתן, ועל ידי שהייתן בתוך המים נפרד הגלוטן מהקמח, ולאחמ"כ מייבשים את הקמח על ידי חום, ומסתבר מאד שכבר נתחמצו בשעת עשייתן, או שיש על כל פנים חשש חימוץ ואסור לאכלן בפסח).

ועי"כ להלכה למעשה א"א לצאת יד"ח מצה במצה שנעשית מקמח שהופרד ממנו הגלוטן.

לידי חימוץ אלא לידי סירחון, מתניתין דלא כרבי יוחנן בן גורי דאמר אורז מין דגן הוא וחיביבין על חימוצו כרת דתניא רבי יוחנן בן גורי אוסר באורז ודוחן מפני שקרוב להחמיץ וכו', וכן נפסק להלכה בשו"ע סי' תנ"ג ס"א, חזינן דכדי לצאת ידי חובת מצה בעינן מין דבר הבא לידי חימוץ וקים להו לחז"ל דרך ה' מיני דגן באים לידי חימוץ, אמנם עדיין יש לברר האם כן הדין גם במין הבא לידי חימוץ כשנילוש באופן שאינו בא לידי חימוץ משום דבעינן במציאות שיכול לבוא לידי חימוץ, ולפי"ז א"א לצאת יד"ח מצה בקמח שהוסר ממנו הגלוטן, או דילמא סגי שהוא מין הבא לידי חימוץ דממילא בנדוד"ד יכולים לצאת בקמח זה יד"ח מצה.

לישת עיסה בפסח במי פירות

והנה בפסחים לה. אי' בגמ' אמר רבה בר בר חנה אמר ריש לקיש עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש אין חיביבין על חימוצה כרת, ובמסקנת הגמ' אמר רב אידי בר אבין דטעמא דריש לקיש הוא משום דהוו להו מי פירות ומי פירות אין מחמיצין, ולקמן דף לו. אי' דרבי עקיבא דרש מדכת"ב לחם עני (בלא וי"ו) דאין יוצאין יד"ח מצה בעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש דאי"ז לחם עני, ומקשינן בגמ' וסבר ר"ע עיסה שנילושה בין ושמן ודבש לא? והתניא אין לשין עיסה בפסח ביין ושמן ודבש, ואם לש רבן גמליאל אומר תשרף מיד, וחכמים אומרים יאכל, ואמר רבי עקיבא שבתאי היתה אצל רבי אליעזר ורבי יהושע ולשתי להם ביין ושמן ודבש ולא אמרו לו דבר וכו', לא קשיא הא ביום טוב ראשון הא ביום טוב שני כדאמר להו ר' יהושע לבניה יומא קמא לא תלושו לי בחלבא (דאי"ז לחם עוני) מכאן ואילך לוושו לי בחלבא וכו', ונחלקו הראשונים בדין לישת במי פירות, לרש"י אין חיביבין עליו כרת אבל חמץ נוקשה הוא ואין ללוש במי פירות אפילו בלא תערובת מים משום שממהר להחמיץ, ולר"ת כשלוש במי פירות לבדן אין מחמיץ כלל ומותר לעשות כן אבל לא בליל ראשון, ויחד עם מים ממהר להחמיץ ואסור לעשות כן, ולד' הרי"ף והרמב"ם (פ"ה מה' חו"מ ה"ב) מי פירות בלא מים אינם מחמיצין כלל, ומי פירות עם מים מחמיצים ומותר ללוש בהם (כר"ע) מלבד ביום הראשון שאסור ללוש ביין שמן דבש וחלב משום דאי"ז לחם עוני (שם ה"ב), אמנם בשאר מי פירות כ' הרמב"ם (שם פ"ו ה"ה) שאפי' ביום ראשון מותר ללוש דרך כשנילוש ביין שמן דבש וחלב אינו נחשב ללחם עוני.

מח' הרמב"ם והרמב"ן האם יוצאים יד"ח מצה בעיסה שנילושה במי פירות ואינה יכולה לבוא לידי חימוץ

ומפשטות דברי הרמב"ם נראה שאפי' כשלוש במי פירות לבדן בלא תערובת מים שאינו יכול להחמיץ כלל יצא יד"ח מצה, וכ' המ"מ שם אמנם ראיתי מי שכתב שאינו יוצא במצה הנילושה במי פירות בלבד אלא עם תערובת מים לפי שאנו צרכין שמור מחמץ וכל שאינו מחמיץ אין יוצאים בו יד' מצה (כדילפינן בפסחים לה. הנ"ל) וכבר נתבאר שמי פירות אין מחמיצין ודבר נכון הוא, ובלחם משנה שם כ' ליישב דברי הרמב"ם דלא ממעטינן מהיקש הנ"ל רק דברים שאינם באים לידי חימוץ בשום צד ואופן בעולם (וכגון אורז), אבל מצה שנילושה במי פירות המצה עצמה היא ממין הבא לידי חימוץ ומה שבמציאות אינה באה לידי חימוץ הוא משום שלש את העיסה במי פירות בלא מים ובאופ"ז לא ממעטינן מהאי קרא, אמנם הרמב"ן במלחמות (פסחים י'): כ' להדיא דעיסה שנילושה במי פירות בלבד כיון שאינו מחמיץ אין יוצאין בו יד"ח מצה דכל שאינו בא לידי חימוץ אין יוצאין בו יד' מצה ואי"צ באופ"ז לטעם דאינו לחם עוני (ולדבריו נתכוון המ"מ הנ"ל), נמצא דלד' הרמב"ם סגי שיהא מין הראוי לבוא לידי חימוץ משא"כ לד' הרמב"ן צריך שבמציאות יוכל לבוא לידי חימוץ.

האם יש נפק"מ ממח' הרמב"ם והרמב"ן בקמח נטול גלוטן

ולכאורה נדוד"ד תלוו במח' הרמב"ם והרמב"ן, דלד' הרמב"ם דסגי שיהא מין היכול לבוא לידי חימוץ הכא נמי בנדוד"ד יוצאים יד"ח מצה בקמח נטול גלוטן דאף דאינו מחמיץ מ"מ הוא ממין הראוי להחמיץ (ועיי' בנשמת אדם הל' פסח שאלה ט"ו שהביא ראיות לד' הרמב"ם וסמך בשעת הדחק על הרמב"ם והתיר לצאת יד"ח מצה בחיטים שנתייבשו בתנור כמין קליות שאינן מחמיצין), משא"כ לד' הרמב"ן דבעינן במציאות שיהא ראוי להחמיץ אין יוצאין בו יד"ח

רחשי הצפונות

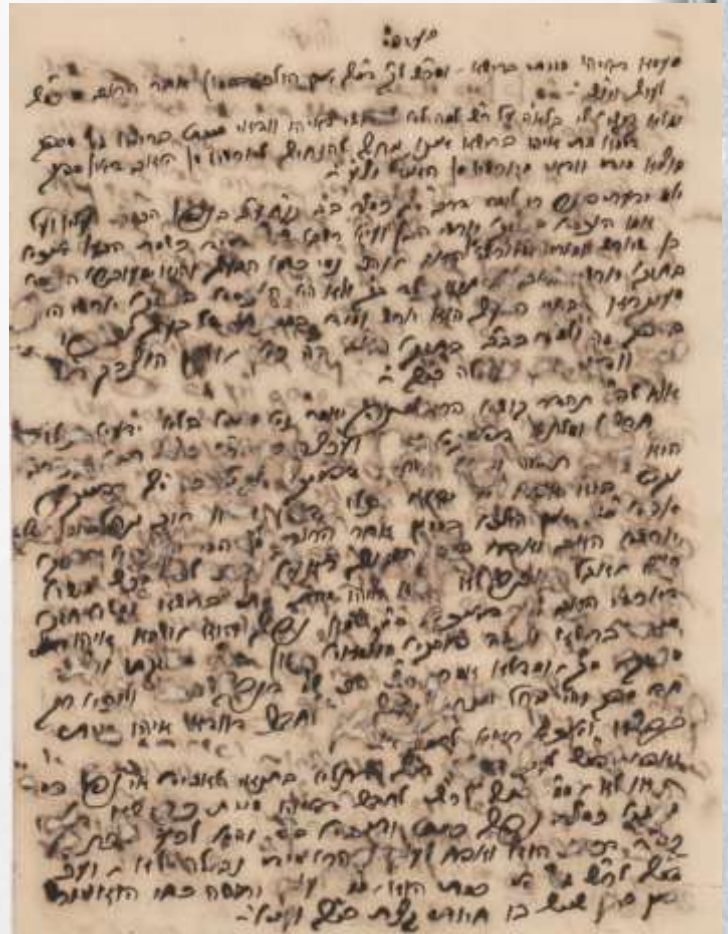
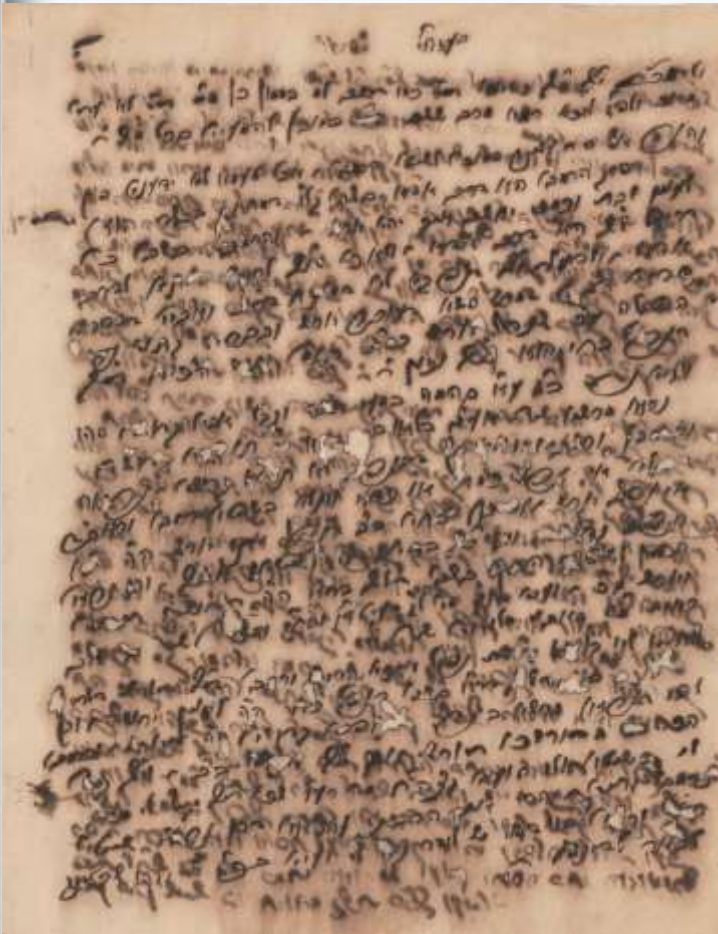
ב' עמודים כתי"ק של

הרה"ק בעל הכתב סופר זי"ע

חידושי סוגיות

[בענין נפל נוחל ומנחיל]

שני עמודים בכתיבת ידי רבינו בעל הכתב סופר וצוק"ל, הנראה כצורת ותבנית קונטרסי חידושי סוגיות שבכת"י רבינו. ככל הנראה וכפי ידיעתינו כתב יד זה לא נדפס מעולם ומופיע פה לראשונה. דף הכתב יד מלא חורים וקרעים. ביגיעה גדולה של שבועות וחדשים השתדלנו לפענח עד כמה שיד כזה מגהה, ולהשלים הנראה נכון לפי הענין, במקום חסרון הכתב או במקום הספק הותרנו סימן למקום החסרון, ואם שגינו אתנו תלין משוגתינו.

ועיין נדה כ"ג ע"א³¹ בהמה במעי אשה וקבל אביה קדושין מהו, נראה מרש"י שם³² אע"ג דלאו בור קיימא הוא [מ"מ] תופסין קדושין. והרמב"ן ורשב"א ור"י³³ ס"ל דבנפל לא תפסו קדושין, ונראה דתליא אי נפל כמת או כחי, ותליא בשיטות רמב"ם וראב"ד אי נפל יורש, ולמזוכח בחי' בבא בתרא דנפל אינו יורש, ה"ה דלא תפסו קידושין, וכן ס"ל בדין ירושה] לשיטתו א...]. וכן נראה [הדין לשיטת הר"י³⁴] בשבת דל"ל [דרב אדא] ה"ה דקידושין תופסין ויורש ג"כ. ועיין אבן העזר סי' ל"ז סעיף א'³⁵, ובחלקת מחוקק³⁶ ובית שמואל שם³⁷. שוב ראיתי מ"ש באבני מילואים שם³⁸.

היוצא לנו דלענין ירושת נפל איכא הרי"ף ורמב"ן [ס' דס"ל דירוש, דלר"י ורמב"ן] כיון דל"ל [דרב אדא בשבת דנפל כחי הוא הדין לענין ירושה, וכן לפי הנראה מרש"י בנדה תופסין קידושין הוא הדין דירוש, והרמב"ן] הכריחו באריכות דירוש, וכן ס"ל להתוס' ב"ב, וי"ל קים לי כשיטות אלו, ועיין קצות החשן סי' רע"ז³⁹ שכתב דיש לומר קים לי [בזה] כרמב"ם ותוס', והרי אחר הרביתי להראות דכן נראה שיטות ר"י ורש"י בוודאי יש לומר קים לי, ועיין בשב שמעתא³⁸. והוה שרצינו לבאר לדינא³⁹.

³¹ ז"ל הגמ' שם: בעא מיניה רבי ירמיה מר' זירא לר"מ דאמר בהמה במעי אשה ולד מעליא הוא קבל בה אביה קידושין מהו, למאי נפקא מינה לאיתסורי באחותה, למימרא דחיי, והאמר רב יהודה אמר רב לא אמרה ר"מ אלא הואיל ובמינו מתקיים, אמר רב אחא בר יעקב עד כאן הביאו רבי ירמיה לר' זירא לידי גיחוך ולא גזיך.

³² ז"ל: למימרא דחיי, הא אחותה לא מיתסרא אלא בחייה דאין איסור אחות אשה אלא בחייה.

³³ ז"ל: הגה, יש אומרים דאין קדושין תופסין בנפל, ואם קיבלה אביו בו קידושין והמקדש קידש אחר כך אחותו, צריכה גט.

³⁴ ז"ל: והא דאמרין בירושלמי דבת יום אחד מתקדשת, היינו בידוע שכלו לו חדשיו, או בשהה שלשים יום אחר הקידושין, דאגלאי מילתא למפרע דלאו נפל הוא, ונראה דאף בנפל ספק קידושין הוי, ואם קידש אחותו ואח"כ קידש בת אחותו שניהם צריכין גט מספק, ועיין לקמן סוף סי' מ' דגם בהוכר העובר מקודשת לדעת הרמב"ם.

³⁵ ז"ל: עיין פ"ג נדה מבטיא שם בהמה במעי אשה מקבל אביה קדושין מהו נ"מ לאתסורי אחותו וקאמר עד כאן הביאה לר"ז לידי גיחוך מי קא חי ולכאורה קשה מנ"ל משום גיחוך קאמר דלמא שפיר מבטיא ליה לענין אם אביה קיבל קידושה וגם קידש אחותה ומבטיא ליה אם תופסין קידושי אחותה ובתוס' שם מבואר אף ע"ג שאינו חי היינו שאינו בר קיימא אבל חי איזה ימים א"כ מבטיא ליה אם קידש אחותו בעוד שהי' חי. ומוזה נראה כל כה"ג כיון דא"י לחיות אע"ג שחי לפי שעה לא הוי ולד ובודאי תופס הקדושין מה שהוא מקדש אחותה בעודה הנפל חי ולא כה"מ שכתב דהוי ס"ק מיהו דוקא בנפל ודאי כמ"ש בסימן קנ"ו. ורש"י פי' שם מי קא חי ואחותה אינה אסורה אלא בחייה וקשה למה לא מוקמינן הבעיא שקידש אחותה בעוד שהיה אותו ולד חי ואפשר רש"י ס"ל דאינו חי כלל. שוב ראיתי הראיה מתוס' יש לדחות אלא יש להביא ראיה המקשן דמנ"ל להביא ראיה דאינו חי אפילו שעה אחת מדר"י אמר רב דלמא יכול לחיות שעה אחת אלא כיון שאינו דבר המתקיים אין אמו טמאה אבל לענין קידושין שפיר מבטיא ליה אם באותו שעה קידש אותו ולד ואחותו אלא ודאי דאין קידושין תופסין כלל באותו ולד וקדושי אחותו קדושים גמורים הם לפ"ז שפיר קשה על רש"י למה אינו מפרש הסוגיא בכה"ג.

³⁶ סק"ב, ז"ל: חלקת מחוקק כתב דהוי ספק קידושין ע"ש, ועיין מ"ש בית יוסף בזה, והרמב"ן בחידושו לנדה כתב בפשיטות דאין קידושין תופסין בנפל ע"ש בהא דבעי בהמה במעי האשה וקיבל אביה קידושין מהו, ונפקא מינה לאתסורי באחותו, ואמרו שם עד כאן הביא ר' ירמיה לר' זירא לידי גיחוך מי קא חי, עיין שם שכתב ז"ל פירש רש"י דהא אחותו לא מיתסרה אלא בחייה, ותמהני א"כ יפה שאל ר' ירמיה ונ"מ לענין אתסורי באמה ואם אמה דאסור אפילו לאחר מיתה מותר מן התורה ועוד נ"מ לאתסורי באחותו ב' וג' ימים, אלא כך פירושה למימרא דחיי שאם אי אפשר לו לחיות כלל איך קידושין תופסין בנפל גמור כגון בת שמונה והוא לכל דבר כאבן, אלא ודאי דסבר ר' ירמיה דחיי עכ"ל, ומבואר בפשיטות דאין קידושין תופסין בנפל. ומ"ש החלקת מחוקק ראיה מעובר דתפסי קידושין ע"ש, עובר שאני דהוא בן קיימא, וכן הוא לענין ירושה דעובר ירית ונפל לא ירית, כמבואר בסוגיא בפרק מי שמת.

³⁷ סק"א, ז"ל: כתב הרמב"ם פ"א מנחלות ז"ל, אפילו היה קטן בן יומו ולא כלו לו חדשיו הואיל וחי אחר אמו שעה אחת ומת הרי זה נוהל את אמו ומנחיל הנחלה ליורשיו ממשפחת אביו עכ"ל. וע"ש בדברי הרב המגיד שהניח בצ"ע מ"ש הרמב"ם דאפילו לא כלו לו חדשיו נוהל ומנחיל. ובפ"א מהלכות יבום מפרש לה הרב המגיד דהיינו בלא גמרו סימניו ע"ש. והאחרונים דחאו לדברי הרמב"ם לגמרי. ובתשובת לחם רב סי' קפ"ח כתב בנדרן ירושת הנפל דאין לומר קים לי כרמב"ם, דאין לומר קים לי כפלוגי גאון היכא שכל חכמי ישראל חלוקין עליו. ועיין בתשובת מוהרש"ך (ספר ב') סי' קצ"ו. ולענ"ד דברי הרמב"ם מוכח מדברי הגמ' פרק מי שמת דף קמ"ב אמר רב נחמן המזכה לעובר לא קנה, לכשתלד קנה כו', ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה קנה, אמר רב ששת מנא אמינא לה דתניא גר שמת ובזבזו ישראל נכסיו ושמעו שיש לו בן או שהיתה אשתו מעוברת חייבין להחזיר, החזירו הכל ואח"כ שמעו שמת בנו או שהפילה אשתו, החזיק בשניה קנה, בראשונה לא קנה, ואי ס"ד עובר לא קני למה להו אחזוקי בשניה הא אחזוקי לה חדא זימנא, אמר אביי ירושה [הבאה] ממילא שאני, רבא אמר שאני התם דרפויי מרפיין בידייהו מעיקרא. ת"ש תינוק בן יום אחד נוהל ומנחיל, בן יום אחד אין עובר לא. וכתבו תוס' שם (ד"ה בן יום) ז"ל, הקשה הר"ר אפרים דליפרוך לה מרישא דרך משנה דתני רישא פרק יוצא דופן (נדה מג, ב) בן יום אחד פוסל ומאכיל, דוקא בן יום אחד אבל עובר לא אלמא המזכה לעובר לא קנה וקשיא לרב ששת, דהשתא לא מצי לשנויי כדמשני אסיפא וכו'. ונראה לר"י דסבר רב ששת דלרבנן דר' יוסי נמי עובר אית ליה זכיה וטעמא דעובר אינו פוסל משום דסמוך מיעוטא דמפילות למחצה דנקיבות והו"ל זכרים מיעוטא וכו'. וא"ת לעיל דאמר החזיק בשניה קנה בראשונה לא קנה אמאי לא קנה המחזיק בראשונה כיון דלבסוף הפילה, דהא בפרק אלמנה (יבמות) דף ס"ז ע"ב אמרינן דזכרים מיעוטא משום מיעוטא דמפילות ואין לעובר שסופו להיות נפל חלק בעבדים, וי"ל דהתם תלינן שמא כבר בשעת אכילת העבדים מת העובר בבטן ולית ליה זכיה עכ"ל. וכ"כ תוס' פרק אלמנה ל"ג דף ס"ז ע"ש ד"ה אין חוששין למיעוט. וא"כ לפנינו ראיה ברורה לדברי הרמב"ם דנפל בר ירושה הוא מדאמרו המחזיק בראשונה לא קנה אף על גב דשמעו שהפילה. ובסמ"ע (סק"ז) השיג על העיר שושן (סעיף ה') וכתב ז"ל, ואף דהרמב"ם כתב פ"א מנחלות דכשנולד אף על גב דלא כלו חדשיו אפ"ה יורש את אמו, הלא כתב הרב המגיד שם עליו דדבריו צ"ע שלא ידע ראיה ברורה לדבריו ע"ש. והלא לפנינו ראיה ברורה מהא דשמעו שהפילה. וביותר תמה אני במ"ש הפוסקים דאין לומר קים לי כהרמב"ם הואיל וכל חכמי ישראל חלוקין עליו. וכיון דהתוס' נמי סברי הכי דנפל נוהל ומנחיל והרמב"ם והתוס' בחדא שיטה קיימי אשר כל בית ישראל נשען עליהם, מאן ספין ומאן רקייע להוציא ממון נגד הרמב"ם והתוס' היכא שאומר קים לי כהרמב"ם והתוס'.

³⁸ שמעתא ד' פ"ז ופט"ז.

³⁹ ועיין מ"ש רבינו עוד מענין זה בשו"ת כתב סופר חו"מ סי' מא.

הילולא דצדיקא

גלב"ע
כ"א ניסן
תקנ"ט

הרה"ק
רבי דוד לייקעס זי"ע
אב"ד באר
והגלילות

אמונת צדיקים

רבינו היה ידוע כעני מרוד, פעם אחת כאשר זקוק היה רבינו לסך מעות ולא היה בידו אפילו פרוטה לפרוטה, ענה ואמר לאחד מאנשי שלומי שמצוה עליו ליתן לו סך זו לצדקה. והלה התחמק ואמר שאין לו... אמר לו רבינו, בוא וראה גודל אמונת חכמים שהיה לנו, שפעם אחת כאשר הסבנו כולנו התלמידים יחד עם מורי ורבי מרן הבעל שם טוב הקדוש לסעודת מצוה, ושתו מעד נ"ש הנעשה עם דבש] שהיה משקה יקר מאוד שהיה עולה ב' זהובים], וכל אחד העמיד קווארט [מידת כל] אחד להמסובים. וכשנגמרה המשקה, אמר לי מורי ורבי, דוד'ל גם אתה תעמיד משקה לטובת המסובים, ואף שידעתי כי כבר כמה שבועות שכלתה הפרוטה מן הכיס, אעפ"כ בגודל אמונת חכמים מיד הושטתי את ידי לכיס והוצאתי משם ב' זהובים כדי להעמיד משקה. וא"כ בוא וראה מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים, שאף שיש להם אינם רוצים לתת... [כתבי ר"י ש"ב אות צ].

וצדיק באמונתו יחיה

סיפר הרה"ק הר"ר יעקב יוחנן מקראסנא זצ"ל, שבעת שהלכו צוררי היהודים לכבוש את ארצות פאדאליע [אוקריינא התחתונה], וכמובן שדבר ראשון נפלה והוציאו זממם ורעתם על בני ישראל שנפלו כפרי בשל בידם מבלי יכולת להתגונן מפניהם כמעט, וכך הלכו על כל חבל אוקריינא, וכמובן שבכל שהתקבלה הידיעה שהקאזאקן מגיעים לעבור בעירם נפלה חיתתם ואימתם על כל ישראל, וכולם חיפשו איפה להסתתר עד יעבור זעם. באותו עת כיהן בחבל פאדאליע כרב ואב"ד דחבל האיזור ההוא, הרה"ק הר"ר יעקב שמשון משפעטיווקע זצ"ל הנקרא בפי כל השפעטיווקער גאון, ורבינו כיהן כרב אב"ד בעיר באר. והנה הגיעה השמועה כי החיילים הולכים לעבור בעיירה באר בעצם יום השבת, מיד כשנפוצה השמועה התחילו כל ישראל בורחים כל עוד נשמתם באפם לראות איפה יש להתחבא ולהסתתר עד יעבור זעם, וגם הרה"ק משפעטיווקע ברח והחביא את עצמו באיזה מרתף כל יום השבת יחד עם בני עירו, אבל רבינו ישב בביתו ולא הלך למקום מחבוא להסתתר שם. והרה"ק משפעטיווקע כאשר הגיע השמועה אליו כי רבינו יושב בביתו במנוחה, חשש לנפשו אולי לא מטה שמועה זו של החיילים הפורעים לאזני רבינו, ואינו יודע כלל מגודל הצרה, ולכן מיד בצאת השבת מיהר וצוה להציץ מן החרקים שבמרתפו אם יש שלום בעיר ואפשר לצאת לראות שלום רבינו מהו, וכן עשו והציצו מבעד לחרכי העיר וראו האיך ששלום ומנוחה בעירם, ואינו ניכר כלל כי עברו שם הפורעים הקאזאקן. מיד צוה הרה"ק

אלה תולדות

רבינו הרב הצדיק הקדוש איש אלוקים, (אגרת מהבעש"ט הק' לרבינו), קדוש עליון וצדיק יסוד עולם, חד מבני היכלא קדישא של רבינו הבעל שם טוב נשמתו בגל"מ, (שם הגדולים החדש אות ד סעיף ד), הרב המאור הגדול, המופלג בתורה, איש האלקים, קדוש יאמר לו, פאר הדור, (נוסח ההסכמה על תנא דבי אליהו - תקנ"ח), הרב המפורסם בתורה ובחסידות, הישיש וזקן וקנה חכמה, איש אלקים, קדוש יאמר לו (נוסח ההסכמה על השלחן ערוך - תקס"ה), קדוש ישראל, אחד מהראשונים של החברייא קדישא שהתפשטו החסידות וקדושה בישראל, היה איש אלקים, מקובל נורא, (מליצי אש), והוא היה מהיושבים ראשונה אצל שלחן מורו ורבו הרה"ק האור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש, ממש סמוך אליו, (אמרי קדוש סטרעליסק), הרה"ק הר"ר דוד לייקעס אב"ד באר זצ"ל, נולד לאביו ר' ישראל אב"י בעיירה באר זצ"ל בשנת תמ"ו, והיה בן אחר בן עד הרה"ק המהר"ל מפראג זצ"ל.

ונאה הדברים להביא עדותו של נכדו חביבו של רבינו, ה"ה הרה"ק הר"ר יצחק מסקווירא זצ"ל בענין מעלת זקינו הקדוש רבינו זצ"ל, [כי אביו הרה"ק הר"ר מרדכי מטשערנאביל נשא בזיו"ש להרבנית הצדקנית מרת פייגא ע"ה בתו של רבינו הרה"ק הר"ר דוד לייקעס זצ"ל] בענין יחס אבותיו הק'. ואמר, כי אבותיו בין מצד אביו ובין מצד אמו היו כולם גדולי תורה במשך ל"ו דורות, רק אחד מצד אביו ואחד מצד אמו היו אנשים פשוטים, האחד מצד אביו, היה סנדלר, ואני בטוח שלא קלקל. והאחד מצד אמו, היה אביו של זקנו הרה"ק רבי דוד לייקעס זי"ע ה"ה הרב ר' ישראל, שהיה לו בית חרושת ליון בו היה עושה יין שרף מדבש, כשהיו מביאים לו הנכרים דבש למכירה היה קונה מהם רק מה שהיה נחוץ לו למשך שלשה ימים ולא הוסיף לקנות עוד כדי לשמור לימים הבאים. ואמרה לו אשתו, אם לא תקנה מהם כעת כל מה שמביאים לך למכירה, לא יביאו לך יותר ולא יהיה לך ממה לעשות את הי"ש, אולם הוא לא שת לבו לדבריה, רק בטוח כה' ונהג במנהגו כמימים ימימה. בפי החבריא קדישא היה נקרא רבינו בשם 'המופלג', לפי שהיה מופלג בכל, היה מופלג בתורה ובכל המעלות, וביחוד במידת השמחה והבטחון לא היה קץ ושיעור להתלהבות, בעת ורקוד בשמחה של מצוה והודות, לכך זכה לקבל מרבו מרן הבעש"ט זי"ע את התפקיד לנצח על השירה ועל המחולות בעידן חדותו. עד שאמרו עליו על רבינו שכל שעה שעת חדותו היא לו ותמיד בכל עת ובכל מצב לא משה השמחה מלבו כלל וכלל.

לאיש אחד שיצא ויבוא העירה לראות בשלום רבינו, והרה"ק מיהר והתפלל מעריב והבדיל על הכוס. ויבוא האיש אל הרה"ק ואמר לו כי ב"ה שלום ומנוחה בעיר ואינו חסר שם, וגם כי מיד ה' היתה זאת שהחיילים סיבבו והלכו דרך אחרת ולא נכנסו לעבר העיר באר כלל וכלל, וכבר התרחקו כולם מן העיר, והסכנה הלכה וחלפה לה מהעיר באר ב"ה. מיד יצא הרה"ק משפעטיווקע ממחבואו שבמרתף, וילך לעבר ביתו של רבינו לראות אם אכן הדברים, ויהי כאשר הגיע הרה"ק לביתו של רבינו והנה רואה הוא האיך שרבינו יושב בשלווה בביתו יחד עם כל בני חבורתו וסועדים סעודת רעוא דרעיון ברוב דבקות. וכאשר נכנס הרה"ק לבית רבינו, אמר לו רבינו, שפעטיווקער רב, הלא לחכם יחשב מעלת כבוד מעלתם, ולכן הלכתם בדרך החכמה להתחכם על האויב ולהסתתר במקום מחבוא, הלא בדבר חיסרתם מצות קריאת התורה בשבת קודש, ולא קיימתם אכילת חמין [קאשע] [טשולענט שאכלו שם] בשבת, וכך חשב וספר לו עוד כמה דברים שהחסיר מכוח מחבואו, איך א פראסטער נער און גלייב, [הנני פתי ובער המאמין בצוריו וקוני]. (וע"כ לא התחבא).

פועל ישועות

שנים מספר לא זכו קדושי עליון הרה"ק הר"ר יחיאל זצ"ל יחד עם הרבנית הצדקנית אדל בתו של הבעש"ט הק' לזרע של קיימא עד אשר הגיעו הימים הנוראים של שנת תק"ח, עת התאספו ובאו בהיכלא דמלכא תלמידי הבעל שם טוב הק'. והיה בהגיע עת ההקפות בשמחת תורה והמה מרקדים בהתלהבות נוראה ושמחה עצומה כשמש קודש מלהטת סביבם יחד עם רבם הגדול. והנה לפתע נקרעה מנעלו של אחד מחשובי בני היכלא ה"ה הרב הקדוש רבי דוד לייקעס זי"ע, ויעמוד מרקוד עם שאר חבריא הקדושה, כשצער רב אוחזו על המניעה. והרבנית אדל שעמדה מהצד והשקיפה על הריקודים הקדושים הבחינה בכך, ותיגש אליו ותבקשהו להבטיחה בן זכר והיא תביא לו מנעלים טובים אחרים, ורבינו הבטיחה מיד על זה, והיא אכן הביאה לו מנעלים חדשים, ומיד המשך רבינו בריקודין קדישין לגודל היום. ואכן באותה שנה שנת תק"ח נתמלא הבית כולו אורה שנולדה להם בנם הגדול הרה"ק הר"ר משה חיים אפרים מסדילקוב זצ"ל בעמח"ס דגל מחנה אפרים.

פ"א היה נצרך לו לרבינו מעות לאיזה ענין ולא היה לו, וביקש מהש"ת שיעזור לו שיקוים זה שיבטיח עבור איש אחד שיתן לו המעות, והיה כל המעות שהוצרך לו ה' זהובים, וענה הרה"ק רבי דוד, כל מי שיבקש בן זכר המחיר ב' זהובים, ועבור נקיבה זהוב אחת, אבל אני צריך ה' זהובים. והיה שם איש

אחד שלא היה לו בנים כלל, ושאל האם אפשר לו לקנות בעד כל הסך כל הילדים, אמר לו ר' דוד, אכן כדברייכם, ומיד הלך וקנה עבורו ה' זהובים ב' זכרים ונקיבה אחת, כשיצא הקול בעיר שר' דוד מבטיח ומשפיע זרע ברח' ה', התחילו כל בני העיר לרוץ כדי לזכות בבכרה זו, אבל ר' דוד לא שת דבריהם ואמר, כי יותר אין לי מה למכור כעת. והוא שנתן וקנה ג' ילדים אכן נושה ונולד לו ב' זכרים ובת אחת למזל טוב. (כתבי ר"י ש"ב אות צא).

סיפר הרה"ק הר"ר איציק'ל מסקווירא זצ"ל, שפעם אחת נסע הרה"ק הבעל שם טוב זצ"ל לעיירה באר לבית תלמידו - א"א' הרה"ק הר"ר דוד לייקעס זצ"ל [אבי אמו] כדי לבטל גזירת שריפת הש"ס, וקבעו המלכות הרשעה לזה יום מוגבל ומיוחד, כי מאותו יום בשעה שנים עשר תתחיל הגזירה, וכשתגיע שעה שנים עשר באותו יום אז ישמיעו קול בבית תיפלתם בכל הפעמונים, להודיע כי התחילה הגזירה, ומאז והלאה אם ימצאו איזה אדם שילמוד גמרא, אחת דינו לישרף יחד עם הגמרא שלמד בו. וביום זה לקח היום המיועד לקח רבינו גמרא והחביא א"ע תחת הדוד [קעסל] והתחיל ללמוד שם גמרא בשקידה, וכשהגיע שעה שנים עשר, ושמע רבינו קול הפעמונים מבית תיפלתם, מיד רץ רבינו בבהלה ויבוא אל ביתו ברעש גדול, והבעש"ט הלך שם בבית אנה ואנה משוטט ומעמיק ברעיונותיו הקדושים, ויבוא רבינו ויקרב להבעש"ט ברעש והתלהבות גדול, ויאמר לו, רבי! מה אתם שותקים? הלא גזירה נוראה היא על ישראל. אמר לו הבעש"ט, תדע כי בהאש והתלהבות שלך, באומך תיקון חצות בפיט 'אוי לי על גלות השכינה, אוי לי על חורבן בית המקדש, אוי לי על שריפת התורה, בכוח התלהבות זו בדמעות שליט, נכבה אש שלהם ונתבטלה הגזירה הנוראה ב"ה.

צדיק גזר

סיפר הרה"ק הר"ר יעקב מנאוואמינסק ז"ע, על פטירת זקינו הרה"ק הר"ר אליעזר הכהן כהנא מקארלין זצ"ל אחד מן האריות של בני החבורה של הרה"ק הבעל שם טוב הקדוש. וזה היה האריך שפעם אחת נתנוועדו יחד חמשה מתלמידי הבעש"ט, ה"ה, הרה"ק הר"ר אליעזר מקארלין זצ"ל, הרה"ק הר"ר דוד ממיקולאבי זצ"ל, הרה"ק הר"ר דוד פורקעס זצ"ל, והרה"ק הר"ר דוד מקאלימייא זצ"ל, והרה"ק הר"ר דוד לייקעס זצ"ל, והחליטו ביניהם לפעול יחד כל החודש אלול ועשרת ימי תשובה בפרישות וקדושה בתעניות ותפילות ביחודי שמות הקדושים המיוחדים לקרב קץ הגאולה וגמר העבודה תהיה בעבודת יום הכיפורים על פי כוונות יחודים הערוכות על פי סודות הח"ן המסוגלים לביאת המשיח, וכל אלו הסודות יהיו מסורים לבעל המוסף ה"ה רבינו אליעזר מקארלין שהיה לו חזקה לתפילת המוסף בבית המדרש של הבעש"ט וכל אלו ההכנות היו נעשית בהסתר גדול שאפילו מלאכי מעלה לא ידעו מהן ובהגיע יום הכיפורים אחרי קריאת התורה עלה ר' אליעזר כדרכו מאז לקחת הספר תורה ולומר יהללו, אז קרא אליו הבעש"ט ממקומו ויאמר, איך זה ירהיב איש לגשת ולעבור לפני התיבה לפני קהל קדוש כזה מה יתרון ראה בעצמו

ומה מצא בקרבו להיות ראוי לכך ואם גם הוא מלא מסתרים איך יגבה להיות שליח ציבור כזה. ר' אליעזר התפחד לקול מורו ורבו והתחיל לסגת אחור ולרדת מן הבימה ברוב דיכוי הנפש ושבר לב אך אז קרא אליו הבעש"ט ואמר לו ועתה שוב וקח הספר הק' ועבור לפני התיבה לתפילת המוסף ר' אליעזר עשה כן ברם נלקחה ממנו כל גדלות המוחין שלו והתפלל בלי כל הכוונות שהכין לו ובאותה שנה נפטר ר' אליעזר מקארלין ולא עלתה בידם ביאת הגואל, ויהי רצון שיתגלה לנו עוד השתא בב"א.

כי בשמחה תצאו

כשהיה רבינו בן שבעים ושלוש שנים נפטרה אצלו זוגתו וכל בניו שהיה לו, אבל רבינו לא הראה שום סימני עצבות, אלא הצדיק את הדין על עצמו ובירך על הרעה בשמחה וכמעט לא הרגיש בצער ר"ל, אך ברבינו לא היה כל שינוי משמחתו התמידית מרגלא בפומיה לומר בשם רבו מרן הבעש"ט ז"ע שלא די לומר גם זו לטובה, אלא מן הצורך לאמר זו לטובה, כי חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, מאחר ואין כלל שום רע, כי כל רעה טובה היא בעצם. ורבינו היה מוסיף על דברי רבו 'אין צער ואין עצבות'. דרכו של רבינו במידת השמחה והבטחון מפורסם היה לכל גם בימי השבעה עת ישב רבינו ל"ע ול"ע כמה פעמים על בניו ובנותיו וגם על הרבנית, נזהרו הנחמנים לא להראות שום אות של צער או של עצבות, ומלבד הלימודים של פרקי משניות והתפילות היה רבינו מרבה באמירת אמרות קודש ששמע מפי רבו ומספר סיפורים נפלאים על הליכותיו בקודש מסעותיו הרבים לעזור לנצרכים לפדות שבוים להפיץ מעיינות החכמה וכדר והיו הדברים משמחים ומחזקים במידת הבטחון בלב כל השומעים. פניו השוחקות לבשו בימי האבילות זוהר מיוחד של נחת רוח, של מי שמבקש לנחם ולעודד ולחזק את הרבים הבאים אליו להשתתף בצערו.

ומסופר שבעת שישב שבעה על הרבנית גמרו בלבם שני צדיקים מעיר רחוקה לבא לנחמו באבלו, הללו שמעו על רבינו כשריד האחרון מהחבריא קדישא ועל למדנותו המופלגת, אך בימיהם לא ראוהו מפאת ריחוק המקום. הגיעו לבאר ביום האחרון לימי השבעה, טלטולי הדרך הקשו עליהם מאד, ודכודך רוחם ניכר היה על פניהם, בהכנסם פתחו בפסוקי נחמה וכו', ובתחילה הקשיב רבינו ואף השתתף בהוסיפו מדיליה אמרות נחמה וכו', אך כאשר הרבו לדבר מעניני צער ויגון יצא רבינו מגדרו ואמר כי לא כך קיבל מפי רבו מרן הבעש"ט ז"ע, ואמר, האדם הוא כלי יקר, יקר מאוד, יקר אף ממלאך ושרף, נשמתו חצובה מתחת כסא הכבוד והשכינה זורחת על ראשו תמיד בין בעוה"ז ובין בעוה"ב, האדם הוא כבן מלך השמחה תמיד במעונו ואין לו להיות בצער כי אין רע ואין צרה ויגון ואין מות מוחלט, צדיקים אף במיתתם קרויים חיים, הבעש"ט הק נתבקש לשיבה של מעלה אך לא נפטר מן העולם, חי חי יודוך, ומתוך דבריו פתח רבינו בזמר ובהתלהבות כפי שהיה שר אצל רבו.

בעיר באר היתה אלמנה ושמה שיינציא והיתה מחזקת שענק [בית מרוח] מיי"ש, והיתה לה בת

אחת ומפורסמת היתה הבת בצדקתה ובת קדושי ארץ היתה מכמה דורות, והלך הרב הצדיק ר' דוד הנ"ל לביתה אחר התפילה, ואמר לה שהוא רוצה שתתיקח אותו לאיש, והשיבה לו אשר לא תוכל לה איש זקן אף שהוא צדיק מפורסם, כי מוכרחת להינשא לאיש צעיר אשר תוליד בנים ממנו. ובלילה אחתה השבץ ברוב רעדה וחלחלה עד שהיה כפסע בינה ובין המות ר"ל. ובא אליה אביה מעולם האמת בחלום הלילה ואמר לה אם לא תינשאי לפני אותו צדיק, אזי אין תרופה למכתך ולא תחיה, אחרי שהוא ביקש זאת ממך איך תרהיב עוז בנפשך לדחות אותו. ואכן מיד קיבלה על עצמה להנשא לפניו, ונחה מצערה באותה הלילה. ולמחר אחר התפילה בא הרב הנ"ל ואמר לה, מה את אומרת שנינשא היום, והשיבה לו אין לי ברירה אחרת ומוכרחת אנכי להינשא לפני כבודו. והבטיח לה רבינו שיהיה לה בנים ממנו. אמרה לפניו, אכן מע"כ כבר לא צעיר, וא"כ מה יהיה עם הבנים קטנים [כאשר יסתלק הוא לבית עולמו]. מיד הבטיח לה רבינו, שעתיד הוא בס"ד להולידם לחופה, ואז נתרצתה. אחרי תקופה התחורטה בעצמה ואמרה, כי אלמלא היתה מפצרת עוד ברבינו, עוד היה מבטיח לה שיליך גם את הנכדים לחופה. ואכן נולדו לה מרבינו שני בנים ובת אחת, ובתו זו נשאה אח"כ בזיווג שני להרה"ק הר"ר מרדכי מטשערנאביל זצ"ל (הרה"ק הר"ר יצחק מסקווירא זצ"ל).

וגופא דעובדא בנישואי הרה"ק הר"ר מרדכי מטשערנאביל זצ"ל הכי הוה, כאשר נסתלקה הרבנית הצדקנית מרת חיה שרה אשת נעורים של הרה"ק מטשערנאביל, הגיע הרה"ק הר"ר גדליה מליניץ מחותנו [חותן הרה"ק הר"ר אהרן מטשערנאביל זצ"ל] לנחמו והציע לפניו שידוך זה עם בתו של רבינו, וגם הרה"ק הר"ר אשר מסטאלין שלח לו כן, ויטב בעיניו, ואחר השבעה שם רגליו לעבר העיירה באר, ואז הציעו גם לפני רבינו השידוך עם בתו, ואמרו לו שהרה"ק מטשערנאביל הוא בדרך לעבר העיירה. כשמוע רבינו דבר השידוך לא מצא חן בעיניו ענין זה, אבל הרה"ק המגיד המטשערנאביל הפציר בו ברבינו שילך עמו למקוה, ויהי כאשר היו במקוה, הראה לו המגיד כל הדורות שעתידיים לצאת משידוך זה, ואכן מיד כאשר יצא רבינו מבית הטבילה, אמר 'איך בין מסכים' [הנני מסכים לדבר השידוך].

ולפי גירסא אחרת מסופר, כי עיקר התנגדותו של רבינו לדבר השידוך היתה, כאשר אמר רבינו, צופה אני והנני רואה שעתידין לצאת ממנה שבעה בנים, ואילו המגיד מטשערנאביל עתידין לצאת ממנו רק חמשה בנים, ואם כן תצטרך בתו להישאר אלמנה ולהינשא עוד לאחר, כדי שיצאו ממנה עוד שני בנים, וא"כ מוטב לינשא לאחת שעתידין לצאת ממנה כולם. על כך ביקש המגיד מטשערנאביל לתת לו שהות של שלושה ימים, כדי ליישב דעתו בשאלה זו, לאחר שלושה ימים בא אליו המגיד ואמר לו, שאלתי את מרן הבעש"ט הק' זצ"ל והוא הסכים לשידוך, ואמר לי פסוק זו, 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי', כלומר, שנים מבני בניו יהיו נחשבים כבניו ויצטרפו להשלמת המספר של שבעה. והרה"ק הר"ר אברהם אלימלך מקארלין

ז"ל אמר, שהכוונה היתה על הרה"ק הר"ר אברהם יהושע העשיל מסקווירא זצ"ל והרה"ק הר"ר דוד מזלטיפולי זצ"ל.

ואכן מזיווג זה נולדו להרה"ק המגיד מטשערנאביל זצ"ל חמשה מבניו הק' ושתי בנות, ואלו הם, הרה"ק הר"ר מנחם נחום ממאקרוב זצ"ל, הרה"ק הר"ר אברהם מטריסק זצ"ל, הרה"ק הר"ר דוד מטאלנא זצ"ל [שנקרא על שמו של זקינו], הרה"ק הר"ר יצחק מסקווירא זצ"ל, והרבנית הצדקנית אשת הרה"ק הר"ר דוד גארדעצקי זצ"ל, והרבנית הצדקנית אשת הרה"ק הר"ר דובער מלעווי זצ"ל.

מסופר כי כאשר בא רבינו להשתתף בשמחת בתו עם המגיד הקדוש מטשערנאביל זצ"ל, יצאו לקראתו לקבל פניו חסידי טשערנאביל, אמר להם רבינו, האם יש לכם אמונה ברבכם? מיד ענו ואמרו שבוודאי כן הם הדברים בגודל מעלת אמונת צדיקים שנשרשה בהם. אמר להם רבינו, האם יודעים אתם אמונת צדיקים מהו, בואו ואבאר לכם מהו אמונת צדיקית האמיתית. ואמר להם, פעם אחת במוצאי שבת עשינו קידוש לבנה יחד עם מורי ורבי מרן הבעל שם טוב הקדוש זצ"ל, וכולם היו עדיין לבושים במלבושי שבת כנהוג, כשגמרנו קידוש לבנה נענה הבעש"ט ואמר, שכל אחד ואחד יתן רענדל עבור מי דבש [מעל"ד], ואף אחד לא היסס בדבר אפילו לרגע קט כי איך יהיה בכיסם כסף עבור ההוצאה מאחר שלבושים היו במלבושי שבת, ואכן כל אחד הכניס ידיו לכיס והוציא משם רענדל עבור השתיה, וזה היה גודל אמונתם ברבם וע"ז היה בכוחנו להמשיך ההשפעה, וזהו האמונת צדיקים האמיתית...

אשכבתיה דרבי

רבינו האריך ימים מאוד קרוב למאה וחמשה עשר שנים היה חי, ולעת זקנתו ישבו בביתו ב"ד והורו

את הוראות שבעיר באר, ואת הדבר הקשה הביאו אל רבינו להתיישב איתו ואת הדבר הקטן שפטו הם. וחצי שנה לפני פטירתו נלקח ממנו כוח הדיבור והיה קשה לו מאוד הדיבור, ולא יכול לדבר שום דבר חול, רק בתורה ותפילה התעסק כל היום עד שהמליצו עליו צדיקי דורו, שרבינו הוא בבחינת יעקב אבינו שביקש לגלות הקץ לבניו ונסתם ממנו, וע"כ אם נלקח מצדיק קדוש כזה כוח הדיבור מדברי חול, ורק בדברי תורה ותפילה יש לו הכוח הדיבור, בוודאי יודע הו זמן הקץ מתי הוא, ואסור לו לגלותו.

וכך התיישר רבינו בחלישות משך שנה ומחצה, אבל אעפ"כ ניהל עדיין צרכי העיר, והושיב מקום מיוחד בביתו שישבו שם הדיינים ויורו לעם ה' כדת מה לעשות בכל עניני הכל והפרט. ורק כל הדבר הקשה היה מביאים לרבינו שיפסוק בזה, אבל בני ביתו של רבינו לא הניחו להדיינים כמעט שיבואו לפני רבינו מחמת חולשת גופו הטהור, כי היה חלוש כוח מאד. ושמע הרב ז"ל על מטתו אשר בהחדר השני מריבים בני ביתו עם הדיינים ואין ברצונם להניחם להתיישב עמו וקם הוא ז"ל ממיטתו כארי ברוב אומץ כוח, ואמר לבני ביתו, בואו אלי, ובאו לפניו והכה בידו על השלחן בחזקה עד שנפל קרן אחד מהשלחן וצעק ואמר, 'כל דיין שדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית', ואתם רוצים לקחת ממני השותפות הזאת!?!?!, תיכף יביאו אלי הדיינים, ובאו אליו הדיינים והציעו לפניו את דבריהם, והשיב להם כדת וכשורה. ואח"ז נפטר אותו צדיק באותו יום זי"ע. (אמונת צדיקים סיפור לה).

וקודם שעלה רבינו בסערה השמימה, קרא לו לבני משפחתו וצוה להם שיחרטו על מצבתו בזה הלשון, **'כי בשנה אשר יחול ער"ח אלול ביום ד' והיה מי ממשפחתו אשר יבא בו ביום בער"ח לבקר את קברו יענו לו מן השמים על בקשתו אשר**

המשך באור החסידות

יבקש על קברו, ע"כ. ובשביעי של פסח נתבקש רבינו לשיבה של מעלה, ושמועהו האץ שהוא מרחש בשפתותיו ואומר, 'הנני הולך מבית דין לבית דין'...

הוא היה אומר

שמעתי מפרשים בשם הרב הצדיק וכו' ר' דוד לעקוס ז"ל נב"מ לפרש ענין אהבת חברים, ושהצדיקים אוהבים זה את זה אהבת נפש ומשתעשע בטובת חבריו, משל למלך שהיה לו הרבה מלחמות לכבוש בהרבה מדינות ושלא שרי חיילותיו כל אחד למדינה אחת לכובשה, ועוד שלח גם את בנו למדינה אחת לכובשה, והנה אם הבן שומע ששרי חיילותיו אשר במדינות אחרות כבשו ונצחו המלחמה שמח מאוד על שנעשה רצון ונחת רוח לאביו המלך, מה שאין כן אם שומע שאבדו המלחמה, הגם שהוא עצמו במדינת מלחמתו כבש המלחמה, אינה שוה לו על הצער שיש לו ממפלת השרים כל המלחמה, על שאינו נעשה רצון אביו המלך, מה שאין כן שרי החילות הם בהיפוך כשהוא כובש הגם שהאחר אבד הוא שמח מאוד, ואדרבא יש לו יותר שמחה על שהוא כבש וחביריו אבדו שע"ז הוא יאה געשה חשוב בעיני המלך, וזה בא מחמת שאינו שוה לו תענוג המלך רק תענוג עצמו, וזה היא החילוק שבין בחינת בנים לבחינת עבדים.

והנמשל מובן, מי שהוא צדיק אמיתי רוצה בודאי באמת וכל מגמתו אינו אלא לעשות נחת רוח ליוצרו ובוראו, יש לו בודאי צער אם שומע שהצדיק האחר נפל ח"ו ממדריגתו, מה שאין כן אם שומע שהצדיק האחר עלה במדריגות גבוהות בוודאי שמח ע"ז שמחה גדולה, כי כוונתו אינו אלא לעשות נחת רוח ליוצרו, והוא בבחינת 'בן' כהמשל הנ"ל, ע"כ הקדוש. (שפתי צדיקים ויצא עמ' פג).

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

התרעלה כזה, אבל כאשר ישוב לאיתנו ויעמוד על בוריו ויקום ויתהלך בחוץ על משענתו אז יבין למפרע גדול השתדלות הרופאים ברחמים וחמלה ואי ישבת יוודה להרופא הנאמן והרחמן,

רק כשנאלו ישראל הבינו הטובה

ובזה תבוננו הדבר גם במצרים מררו את חי אבותינו ולא היה מובן להם על מה עשה השם ככה, עד שעמדו כמעט על בוריים בעת צאתם ממצרים הבינו למפרע הטובה הגדולה מהסמים המרים שהיא למען ביטול והכנעת חומרים והחיות הגם כחי הבהמיות וישגו הארת חי החיים,

טעם מצוות מרור

ולזכר וזה הוא מצוות המרור לזכר הטובה הגדולה אשר פעל עמנו ריבון כל המעשים להכניע החיות הבהמיות, ולעשות אותנו מוכנים כמלאכי רוח לקבל התורה" עד כאן לשון קדשו.

וכן בספר סדר היום (סדר סיפור יציאת מצרים) מביא ענין זה שנודכנו ישראל במצרים שיהיו ראויים לקבל התורה, וז"ל "ומשום אהבתו הגדולה ראה בהם להנחיל להם תורה ומצוות ושיתקיים העולם כולו בכללו על ידי שומרים התורה ומצוות, וקודם שיתן להם חמדת התורה וכלי שעשועיו רצה לצרפם וללבנם להסיר מהם כל סיג וכל פסולת לזקק אותם כצורף כסף המזוקק את הכסף עכ"ל.

ובמדרש רבה (שמות י"ד ג) מבואר שהרשעים שמתו בשלושת ימי האפלה הם הרשעים שהיו מקורבים למצרים, ולא נשתעבדו ולא נודכנו, ולכן מתו במצרים שלא היו ראויים לקבל התורה.

ירידת ישראל למצרים ללקט ניצוצות הק'

ומוה"ר חיים וויטאל זיע"א כתב (שער המצוות פר' ראה) וזה לשון קדשו "כי במצרים היו כל ניצוצות הראש של כל ישראל מעורבין בהם, ולא נאלו משם עד שיצאו ונתבררו מתוכם כל המשך בעמוד י"ד

גבורין והוציא את בנו בכורו ממצרים בכמה גבורות, **ואייתי ליה להיכליה, ונתתי סגי גבי מלפא** והביא אותו להיכלו החינו לארץ ישראל, וישב זמן רב בבית המלך" ע"כ לשון הקודש הזוהר הק'.

למדים אנו מדברי זוה"ק שזה עיקר ותכלית הגלות, כשביל שישאל היו נקראים גוי קדוש עם נבחר לאבינו שבשמים היה נצרך הזדקקות נשמות ישראל בכור הברזל במצרים וכך נודך חומר שלהם, וכך יכלו להעלות לדרגתם הקדושה לקבל התורה לדבוק בה ולהשיג קדושתה.

גלות מצרים לזכר נפשם לקבל התורה

וכתב הרה"ק הבני יששכר (חודש ניסן ט' א') וזה לשון קדשו "הרב הגדול החיד"א זלה"ה בספרו כסא דוד (דרוש ח"י לשבה"ג) כתב בשם ילקוט דוד (אחד מן הקדמונים ומובא בשבולי הלקט) וז"ל טעם לגלות מצרים דהתורה רוחנית ואינה חלה על האדם שיש לו מחשבות רעות ויצר זונה, כי התורה כולה טהורה, והו טעם שאומות העולם לא יכלו לקבל התורה, ולכן הכניע הקב"ה את ישראל בגלות מצרים להחליש כח היצר הרע ותוכל לשכון במ התורה" עכ"ד.

וממשיך הבני יששכר לבאר המשך הפסוקים בענין זה וזה המשך לשונו הק' "והנה על פי זה תבין בפסוק "וישימו עליו שרי מסים למען עונותו בסבלותם" (שמות א יא) שהכוונה לפי"ז שמפרש מה היא הסיבה של השעבוד ההוא הוא כוונת היוצר כל למען עונותו שיתחלש ויוכנע חיות היצר וישארו מוכנים לקבל אור התורה ולא יעצרו גשם החומר מלקבל התורה, וזה הוא הנרמז למשה בראשית ההתגלות "בהוציא את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" (שם ג יב), רצ"ל או תבין הטובה הגדולה אשר נעשה בהעבדות והשעבוד,

משל לחולה שמקבל סמים מרים

והנה החולה כשהוא בחליו הנה הרופא משתדל עמו ונותן לו סמים המרים בעל כרחו ושלא בטובתו, וכמשה כבד יכבד הדבר על החולה כי אינו מבין או למה יתאכזר עליו להשקותו כוס

גלות וגאולת מצרים

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, ומחובתו בזמן הזה זמן חרותנו לשנון ולהשריש בקרבנו עניין יציאת מצרים, להודות ולהלל לשמו הגדול על גאולתנו ועל פדות נפשנו, ולהתבונן מה עשה ה' לנו בימים ההם, ומה נפעל בנשמתנו בימים ההם בזמן הזה.

ואם ישאל הבן התם מה הרעש וההתלהבות מיציאת מצרים הרי השי"ת הוא הגלנו למצרים, והוא בכוחו הגדול הוציאנו משם, וכי חידוש הוא שהקב"ה בכוחו להוציאנו, הלא הוא הבורא ומנהיג ומחיה את כל העולמות.

ועוד יש לשאול על מה השבח וההודאה להשי"ת על זה הלא בעיני בשר אפשר להרהר ולחשוב שמוטב היה אילו לא היה הקב"ה מגלה את שבטי י-ה למצרים ולא היה צריך לניסים ונפלאות להוציאנו משם.

עוד יש להתבונן שבעת שבישר הקדוש ב"ה לאברהם אבינו ע"ה בבית בין הבתרים (בראשית טו) "גר יהי זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אותם ארבע מאות שנה וגו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" וכי בשביל רכוש גדול שזה לסבול יסורים ארבע מאות שנה.

ענין זה מבואר בארוכה בספרי רבוה"ק רועי החסידות אשר מפיחם אנו חיים ובשורשם מובא בדברי הוזה"ק והאר"י ז"ל ותלמידיו זכותם יגן עלינו.

ונקדים דברי הוזהר הקדוש שהם אבן יסוד ללמוד עניין גלות מצרים. (לך לך פ"ג ע"א ע"פ מותק מדבש) וז"ל, **תא חזי רזא זמלה** בא וראה סוד הדבר, **אי אגרים לא ייחות למצרים ולא יצטרף תמן בקמיתא** אם אברהם לא היה יורד למצרים ולא היה נצרך שם תחלה בכור חכמות החיצוניות ואחיות הקליפות, **לא יתא חולק ערביה קדשא ברך הוא** לא היה חלק גורלו בהקב"ה, וטעם הדבר כי צירוף הקדושה הוא ע"י שליטת הקליפות, וכשנבחן שם ויצא נקי, אז הוא חלק ה', כי עד שלא בתוך הקליפות נבחן שם, עדיין מעורבים בו נצוצין רעים, וע"י שנכנס ביניהם אותם הנצוצין הרעים כלים ונאבדים שם, ויצא משם נקי, וזו היתה הסיבה לנסיונות של אברהם לבחון בכור חכמות החיצוניות אם ישתקע בהם, או אדרבה יהיב ויטבל אותם ויצא משם בשלום. **קנונא דא לבנוי** כעין זה היה לבנוי, **בד בעא קדשא ברך הוא למעבד לון עמא קדא עמא שלים ולקרבא לון לגביה** כשרצה הקב"ה לעשות אותם עם אחד עם שלם ולקרבה אליו, **אי לא נחתו בקמיתא למצרים ולא יצטרפון תמן** אם לא היו יורדים תחלה למצרים ולא נצרכו שם בכור הברזל, **לא הונו עמא יחידא דיליה** לא היו עם המיוחד שלו. **קנונא דא אי לא אתייהיבת ארעא קדישא לכנען בקמיתא וישלוט בה** כעין זה אם לא ניתנה ארץ הקדושה תחלה לכנען לשלוט בה, **לא הות ארעא חולקיה וערביה קדשא ברך הוא** לא היתה ארץ חלקו וגורלו של הקב"ה, **וכלא רזא קדא** והכל הוא סוד אחד, כמבואר לעיל דף ע"ג ב, כי כן יסד המלך מלכו של עולם שתקדים ממשלת הקליפה והחשך בעולם ואח"כ תבא ממשלת האור והקדושה.

וכן לשון הוזה"ק המלמדנו שתכלית ירדת ישראל למצרים הוא כשושנה בין החוחים להוציא נשמות ישראל מהקליפות וזה לשון הוזהר (כי תשא קפ"ט ע"ב) **"כשושנה בין החוחים בן רעיתי בין הגנות**, פירושו כי **בעא קדשא ברך הוא למעבד לון לישראל קנונא דלעילא רצה הקב"ה לתקן את ישראל שיהיו כעין של מעלה, ולקמחי שושנה קדא בארעא קנונא עלאה** ושהיו שושנה אחת בארץ כדוגמת השכינה שהיא סוד שושנה העליונה, **ווששנה דסלקא ריחא ואתבריר מכל שאר וורדין דעלקא** ושושנה המעלה ריח והיא מוכרתת מכל שאר השושנים שבעולם **לא הני אלא התיא דסלקא בין החוחים** אינה אלא אותה השושנה הגדולה בין החוחים, **ודא ארעא קדשא יאות** וזו מריחה ריח חזק כראוי, כמו כן היו צריכים ישראל להגדל בין החוחים שהם המצרים כמו השושנה, **ועל דא זרע שבבין זוגין** ועל כן זרע הקב"ה את ישראל שבעים זוגות זרע קודש **דחוו שבבין נפש** שהם היו שבעים נפש ויצאי ירך יעקב, **ואעיל לון בין החוחים** והכנים אותם בין החוחים שהם המצרים והקליפות, **ואינון חוחים מדך דחוו אינון זוגין תמן** ואילו החוחים מיד שהיו אלו הזוגות שם במצרים, **סליקו ענפין וטרפין ושלטו על עלמא** העלו ענפים ועלים ושלטו על כל העולם, **וקדון פרחת שושנה בינייהו** ואז פרחת השושנה שהם בני ישראל ביניהם, כמ"ש (שמות א) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד.

בצאת ישראל ממצרים שושנת השי"ת, יבשו החוחים המצריים, עד אחד **בין דבעא קדשא ברך הוא לאפקא שושנה** כיון שרצה הקב"ה להוציא את השושנה, **ולקיס לה מבינייהו** ולקט אותה מביניהם, **קדון יבשו חוחים ואנדריקו ואשתצאו ולא אתחשבו לקלום** או יבשו החוחים ונזרקו ונשמדו ולא נחשבו עוד לקלום, כמ"ש בים סוף, "וישובו המים ויכסו את הרכב וגו' לא נשאר בהם עד אחד". ומפרש כי **בשעתא דאזיל למקלט שושנה דא לאפקא ברעה בוקריה** בשעה שהלך הקב"ה ללקוט את השושנה דהיינו להוציא את בכוורו ממצרים, **בההוא זמנא אזול מלכא גו פמה חילין וברבגין ושלטיין עם דגליו פרישין** בזמן ההוא הלך המלך עם כמה חיילים ושרים ושלטונים עם דגלים פרושים, **ואפיק לבקריה בוקריה בכמה** המשך בעמוד ל"א

טו ניסן - הלכות אסורי רכילות - כלל ב

ב'ל ב' - בכלל זה יבאר הדין דאפי חלקתא לענין רכילות. ועוד שאר פרטים, ובו ד' סעיפים:

א. אסור לספר רכילות, אפלו בפני יחיד, וכל שכן בפני רבים.

ב. אפלו אבק רכילות (כפי מה שנקרא לקמן בכלל ח' מה נקרא אבק רכילות) גם כן אסור לספר בכל גונו, ואפלו אם הדבור שלו שמספר לו, מה שאמר פלוני עלי, יש לו שני פנים, אם הוא אומרה באפן דמוכח, שפונת הראשון היתה לגנותו, בודאי אסור בכל גונו, ואפלו אם הוא מוציא זה מלשונו, בענין דנוטה יותר כפרוש האחר שיש בדבריו, שפונת הראשון לא היתה לגנותו, אף על פי כן אם הוא מכיר את טבעו של זה השני, שהוא איש נרנן, (היגו, שהוא דן את חברו לכף חוב תמיד, וכל מה שחברו עושה, או מדבר, הוא אומר שפון רק להתנגד לו בזה, כמו שכתב בשער יתרו לרבנו יונה), או שיש לבד זה קצת שגאה ביניהם מכבר, ואיש בזה אינו צריך רק למצא עליה על חברו, אסור בכל גונו.

לימוד או אמירת תהילים בשעת חזרת הש"ץ

רבים אינם נוהרים ובשעת חזרת הש"ץ הם אומרים תהילים או שארי תחינות או לומדים דלא שפיר עושין. לא די שאינו מקבלים שבר על זה אלא מקבלין על זה עונש, כי יש שאינו עונין ככל אמן על ידי זה או שעונין אמן והוה ליה אמן יתומה כי אי אפשר לעשות זה ולכוון בתרווייהו.

קיצור השל"ה עמוד קל

פסח לשון של פסחה - דילוג

בנוטרי אמן (ח"א ע' פ"ח) מביא מספר ח"ח (ח"ב ע' תרפ"א), כשהיה הגה"צ ההפין חיים זצ"ל מוכיח את בנו ר' לייב על שיותר רעים בבית המדרש כדרך הצעירים, היה מתנצל ר' לייב שאין זה מן הנימוס לדחות ריע ומכיר בשעה שהוא נגיש לשוחח. השיב לו אביו: ביום השוק בשעה שכל אחד טרוד במסחרו והתנוות מלאות קונים, אם באותה שעה יזיפע אצל החנוני אחד מקרוביו שלא ראהו זה זמן רב, ודאי שמח הוא עד מאד על פגישתו זו, אך האם ירשה החנוני לעצמו להאריך עמו או בדברים בעוד שהלקוחות צובאים עליו? הלא בודאי יבקש סליחתו של האורח על שאינו יכול להשתעשע עמו לפי שעה, ויזמין לבקרו לעת ערב כשהשוק מתרוקן ואז יקבל את פניו כראוי וישתעשע עמו בדברים. והלא על אחת כמה בעת חזרת הש"ץ שמרויחים אמנים ובעת קדיש מרויחים יאה שמיה רבא היתכן בשעה זו לנהוג בנימוס ולצאת מופסד...!!! (ע"כ).

פסח כידוע הוא לשון של פסחה - דילוג, הבה נפסוח ונדלג על מה שהיה עד היום ונתחיל להתפלל אל הקב"ה בלי שום שיחה ומטפטים באמצע התפילה ונראה כולנו ישועות, וכדאנו אומרים בהגדה: כל דצריך (לכל מיני ישועות) - ייתי ויפסח. אכ"ה"ר.